

2020

УДИРДЛАГЫН
АКАДЕМИ

ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО,
ЗОХИЦУУЛАЛТЫН
ШИНЖИЛГЭЭ

УДИРДЛАГЫН АКАДЕМИЙН
СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

020

УДИРДАГЫН
АКАДЕМИ

**ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО,
ЗОХИЦУУЛАЛТЫН
ШИНЖИЛГЭЭ**

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

020

Улаанбаатар хот
2020 он

ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ШИНЖИЛГЭЭ

Энэхүү бүтээлийн зохиогчийн эрхийг хуулийн дагуу хамгаалсан болно. Бүтээлийг бүтнээр буюу хэсэгчлэн хувилах, нийтлэх, электрон системд оруулах болон бусад ямар нэг хэлбэрээр олшруулахыг хориглоно.

СУДАЛГААНЫ БАГ

Судалгааны багийн ахлагч

Я.Бямбасүрэн Доктор, дэд профессор

Судалгааны багийн зөвлөх

Д.Байгал Доктор, дэд профессор

Судалгааны багийн гишүүд

О.Цэрэнчимэд	Доктор
Ж.Жаргал	Доктор
Ж.Тамир	Магистр
Ё.Батсүх	Магистр
Б.Ариунтуул	Магистр
Г.Од-Эрдэнэ	Магистр

"Мөнхийн Үсэг" ХХК-д эхийг бэлтгэж хэвлэв.

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	IV
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	V
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ.....	VI
ӨМНӨХ ҮГ	VII
ХУРААНГУЙ	IX
БҮЛЭГ НЭГ. УДИРТГАЛ	1
1.1. Судалгааны асуудал	1
1.2. Судалгааны асуулт	3
1.3. Судалгааны зорилго	3
1.4. Судалгааны зорилт	3
1.5. Судалгааны хүлээгдэж буй үр дүн	4
БҮЛЭГ ХОЁР. СУДЛАГДСАН БАЙДЛЫН ТОЙМ	5
2.1. Бодлого судлал	5
2.2. Бодлого зохицуулалт	7
2.3. Цахим засаглалын үзэл баримтлал, хөгжлийн чиг хандлага	13
2.4. Монгол Улсын Цахим засаглалын үзэл баримтлал, хөгжил	18
2.5. Цахим засаглалын хамрах хүрээ	21
2.6. Цахим засаглалыг хэрэгжүүлсэн олон улсын туршлага	25
2.6.1. Эстони улс	25
2.6.2. Сингапур улс	31
БҮЛЭГ ГУРАВ. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ	37
3.1. Цахим засаглалын бодлогын зохицуулалтын контент шинжилгээ хийх аргачлал.....	37
3.2. Судалгааны хамрах хүрээ.....	39
БҮЛЭГ ДӨРӨВ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ШИНЖИЛГЭЭ	41
4.1. Цахим засаглалын бодлого хоорондын уялдаа холбоо	41
4.2. Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн бодлого зохицуулалтын арга хэрэгсэлд хийсэн шинжилгээ.....	66
БҮЛЭГ ТАВ. ДҮГНЭЛТ	79
ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ.....	84
ХАВСРАЛТ	87

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ДБ	Дэлхийн банк
ЗГХЭГ	Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар
МХХТ	Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи
МУЗГ	Монгол Улсын Засгийн газар
ТАХ	Төрийн албан хаагч
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТҮЦ	Төрийн үйлчилгээний цахим
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ШУА	Шинжлэх ухааны академи
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
EGD	E-Government Development
E-Gov	Electronic Government
G2B	Government to Business /Төр засгаас хувийн хэвшилд/ ТсХХ
G2C	Government to Citizens /Төр засгаас иргэдэд/ ТсИ
G2G	Government to Government /Төр засгийн байгууллага хооронд / ТсТ
UNDP	United Nations Development Programme

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1.	Төрийн үйл ажиллагааны хамрах хүрээ	17
Зураг 2.	Цахим засаглалын үндсэн чиглэл	21
Зураг 3.	Цахим засаглалын оролцогч талуудын холбоо.....	22
Зураг 4.	Зөв засаглалын шалгуур үзүүлэлт	25
Зураг 5.	Цахим засаглалын үзэл баримтлал.....	26
Зураг 6.	Эстонийн цахим засаглалын хөгжлийн явц: G2G-хөх, G2C-ногоон, G2B-хүрэн улаан	28
Зураг 7.	X-Road төр хувийн хэвшлийг холбогч үндэсний өгөгдөл солилцооны платформ	30
Зураг 8.	Сингапурын ухаалаг үндэстэн хөтөлбөр	33
Зураг 9.	Дижитал засгийн газрын зураг төсөл	34
Зураг 10.	Цахим засаглалын бодлого зохицуулалтын ерөнхий схем.....	38
Зураг 11.	Судалгааны дизайны ерөнхий зураглал.....	40
Зураг 12.	Бодлогын баримт бичгийн хувьд зохицуулалтын хүрээ.....	42
Зураг 13.	Бодлогын баримт бичгийн агуулгын шинжилгээ, холбоо	43
Зураг 14.	Цахим засаглалын бодлогын залгамж шинж чанар, холбоо	44
Зураг 15.	Цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын гурван баримт бичигт хийсэн шинжилгээ	45
Зураг 16.	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд тавигдсан дөрвөн зорилт.....	52
Зураг 17.	Мэдээллийн технологийн дэд бүтцийн талаарх ойлголт	75
Зураг 18.	Төрийн цахим үйлчилгээний биелэлтийн үнэлгээ	77

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Төрийн байгууллагын харилцан хамааралт байдлын хэлбэрүүд..	9
Хүснэгт 2. Төрийн үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын цахим харилцаа .	15
Хүснэгт 3. Төрийн захиргааны үйл ажиллагааны хүртээмжтэй байдал	16
Хүснэгт 4. Цахим засаглалын ойлголт, үзэл баримтлал	19
Хүснэгт 5. Сингапурын цахим хөгжлийн гурван үе шат	31
Хүснэгт 6. Бодлого зохицуулалтын арга хэрэгслийн код	37
Хүснэгт 7. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн сорилт, үр дүн	45
Хүснэгт 8. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн орчны хөгжил	46
Хүснэгт 9. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн стратеги:.....	47
Хүснэгт 10. “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн зорилго тодорхойлсон байдал ..	48
Хүснэгт 11. “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ	49
Хүснэгт 12. “Цахим монгол” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт	50
Хүснэгт 13. “Цахим засаг” хөтөлбөрийн агуулгын харьцуулалт.....	51
Хүснэгт 14. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн үйл ажиллагааны товч	53
Хүснэгт 15. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ.....	54
Хүснэгт 16. “Цахим Монгол”, “Цахим засаг” хөтөлбөрийн харьцуулалт	55
Хүснэгт 17. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт	55
Хүснэгт 18. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн зорилго, ДБ тодорхойлолтын харьцуулалт.....	58
Хүснэгт 19. “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрийн зорилтын ангилал....	58
Хүснэгт 20. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ ..	59
Хүснэгт 21. “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт	60
Хүснэгт 22. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн бусад өмнөх хөтөлбөрүүдээс ялгагдах үйл ажиллагааны жагсаалт	61
Хүснэгт 23. Цахим засаглалд холбогдох хөтөлбөрүүдийн зорилго, үр дүнгийн харьцуулалт.....	63
Хүснэгт 24. Ач холбогдол бүхий цахим засаглал 6 баримт бичгийн хэрэгжилт, хяналт-шинжилгээний дүн.....	65
Хүснэгт 25. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба бодлого зохицуулалтын хэлбэр /журмын тоогоор/	69
Хүснэгт 26. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба бодлого зохицуулалтын алдаа /журмын тоогоор/	71
Хүснэгт 27. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал /журмын тоогоор/	72
Хүснэгт 28. Зохицуулалтын хэлбэр ба цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал /журмын тоогоор/	73

ӨМНӨХ ҮГ

Удирдлагын академийн Бодлого, улс төр судлалын тэнхимийн судалгааны баг “Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого, зохицуулалтын шинжилгээ” сэдэвт судалгааны тайланг уншигч та бүхэнд толилууж байна.

Монгол Улсад 1990 он хүртэл улс төрийн нэг намын тогтолцоотой авторитар хэв шинжтэй засаглалаар урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг намын сурталын дагуу төлөвлөгөөт эдийн засаг, нийгмийн нэгдмэл зохион байгуулалтай харилцаагаар төлөвлөдөг, хэрэгжүүлдэг байсан түүхтэй. 1992 оны Үндсэн хуулийн шинэчилсэн үзэл баримтлалаар бодлого зохицуулалт нь чөлөөт зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоотой улс төр, нийгэм, эдийн засгийн харилцаанд шилжиж орсон байна. Хэдийгээр бодлого төлөвлөлт, боловсруулалт, хэрэгжилтийн асуудал нь төрийн бодлого тодорхойлогч байгууллагын хувьд шинэ зүйл биш хэдий ч улс төрийн олон намын тогтолцоонд, олон ургальч үзэл баримтлалын дунд хөгжлийн бодлого, богино, дунд хугацааны хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн явцад шинжлэх ухааны онол арга зүйн түвшинд бодлогын зохицуулалт хэрэгжихээ больсон байдаг. Тухайлбал, улс төрийн намууд сонгуулийн мөрийн хөтөлбөртөө үндэсний хэмжээний хөгжлийн бодлого тодорхойлж, түүнийгээ хэрэгжүүлж чадаагүй асуудал нь өнөөдрийн хүчин төгөлдөр 567 бодлогын баримт бичгүүдээс харагдаж байна.

Цахим засаглалын бодлогын хэрэгжилтийн судалгаань улс төрийн шинжлэх ухаанд хамаарах асуудал. Тодруулж хэлбэл, бодлогын хэрэгжилтийг дэмжих арга технологийг хэрэгжүүлэхэд тулгамдаж байгаа асуудлыг тодорхойлох судалгаа юм. Цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлого төлөвлөлт, боловсруулалт, түүний хэрэгжилтийг сайжруулах тухай асуудлыг судлахад чиглэгдэнэ. Цахим засаглалын талаар гадаад, дотоодын олон судалгаа байгаа хэдий ч цахим засаглал төрийн удирдлагын тогтолцоонд нэвтэрснээр тухайлбал, цахим төрийн үйлчилгээ бий болсноор төрийн удирдлагын уламжлалт асуулт болох “төрийн үйлчилгээний үр дүн, үр ашиг дээшилсэн үү” гэдгийн хариу өнөөг хүртэл манай улсад төдийгүй, бусад улсад ч тодорхойгүй хэвээр байна.

Монгол Улс нь цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэлд “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийг 2005-2012 оны хооронд, “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийг 2012-2016 оны хооронд, 2019 онд “Цахим засаглал” үндэсний

хөтөлбөрийг баталж, 2022 он хүртэл хэрэгжүүлэх гэж байна. Эдгээр баримт бичгүүд нь бодлого зохицуулалтын хувьд цахим засаглалыг хөгжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, дэд бүтцийн хөгжлийг дэмжих, МХХТ-ийг төрийн үйлчилгээнд ашиглах, үүгээр төр, иргэн хоорондын харилцаанд НҮБ-аас гаргасан цахим засаглалын хөгжлийг хэмжих үзүүлэлтүүдийг бий болгох гэсэн зорилттой байна. Судалгааны дүнг нэгтгэн авч үзбэл цахим засаглалын хэрэгжилт нь МХХТ-ийг мэдээллийн үйлчилгээнд ашигласнаар төрийн үйлчилгээнд цахим мэдээллийн санг үүсгэх явцдаа (E-Information) байгаа бөгөөд түүнийг хэрхэн зохистой ашиглах тухай зохицуулалтын асуудлыг шийдэх хүрээнд нь алдаа гарч байна. Өөрөөр хэлбэл, НҮБ-ын цахим засаглалын хөгжлийн тодорхойлолтоор цахим орчинг бүрдүүлэх, сайжруулах 2-р үе шатанд байна.

ХУРААНГУЙ

Төрийн үйл ажиллагааг төрийн бодлогоос ангид авч үзэх боломжгүй юм. Учир нь төрийн үйлчилгээ, иргэний харилцаанд төр (*Төрийн байгууллын чиг үүргээр*) нийтийн бүтээгдэхүүний¹ нийлүүлэлтийг хариуцах үүрэгтэй оролцох хэдий ч нийгмийн гэрээний үндсэн зарчмаар (*Үндсэн хууль*) иргэний үндсэн эрхүүдийг нэг талаас хамгаалах, нөгөө талаас үүрэгжүүлэх зорилгоор тодорхой зохицуулалтыг төрийн бодлогоор зайлшгүй хийх шаардлагатай тулгардаг. Тухайлбал, Монгол Улс цахим засаглалын хөгжлийн зорилтыг “Алсын хараа-2050”-т *“Хүний хөгжлийг дэмжсэн, үр дүн, үр нөлөөтэй цахим засаглалыг төлөвшүүлнэ”* гэж, 2021-2025 онд Монгол Улсыг хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлд цахим засаглалыг хөгжүүлэх үйл ажиллагааг төлөвлөж, 2020-2024 оны Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт цахим монгол зорилгын хүрээг *“Цахим хөгжлийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөлт, удирдлагаар хангаж, төрийн үйлчилгээг шуурхай, хариуцлагатай, хүртээмжтэй хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлж, иргэдийн цаг хугацаа, зардлыг хэмнэлт”* хийнэ гэж тусгасан байна. Харин урт хугацааны хөгжлийн бодлогын зохицуулалтыг хэрхэн зохион байгуулах, хэрэгжилтийг хангах тухай асуудал нь өөрөө шинжлэх ухааны судлагдахуун юм.

Төрийн бодлогыг зөвхөн нэг байгууллага дангаараа хэрэгжүүлэх тохиолдол ховор байдгаас хамааран түүнийг үр дүнд хүргэхийн тулд зохицуулалт хийх зайлшгүй хэрэгцээ үүснэ. Иймд төрийн бодлогын зохицуулалтыг үр дүн, арга хэрэгслээс хамааруулан онолын хүрээнд хэд хэдэн янзаар ангилж үзэхийн зэрэгцээ төрийн байгууллагын эрх мэдлийн түвшингээс хамааруулан хэвтээ болон босоо зохицуулалт, хэрэгжилтийн үр дүнгээс хамааруулан сөрөг, эерэг гэж тус тус ангилдаг. Өөрөөр хэлбэл, бодлого зохицуулалт нь тодорхой арга хэрэгслээр дамжин хэрэгждэг бөгөөд төрийн байгууллагын сонгож авсан арга хэрэгсэл нь тухайн нөхцөл байдалд, тухайн бодлогын асуудал, шийдэл нь улс орныхоо онцлогт тохирох шаардлагатай байдаг байна.

Энэ судалгааны хүрээнд цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын асуудлыг авч үзэх бөгөөд цахим засаглалыг тодорхойлохдоо 2001 оны дэлхийн банкны тодорхойлолтын агуулгын дагуу *“Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах (нэг), төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах (хоёр), оролцогч талуудад чанартай үйлчилгээ үзүүлэх (гурав) зорилгоор төрийн эзэмшлийн МХХТ-ийн цогц системийг ашиглах”* гэсэн өргөн утгаар нь авч үзлээ. Тодорхойлолтын дагуу Монгол Улсын цахим засаглалын бодлогын баримт

¹ Public good гэх ойлголтыг англи хэлнээс нийтийн бүтээгдэхүүн хэмээн орчуулан судалгаанд хэрэглэв. Нийтийн бүтээгдэхүүн гэсэн ойлголтоор төрийн үйлчилгээг нийт иргэд хүргэх тухай санааг илэрхийлж байгаа болно.

бичгийн агуулгад бодлого зохицуулалтын 7-н хэмжээсээр шинжилгээ хийнэ. Дескриптив шинжилгээний үр дүнг үндэслэн бодлого хоорондын уялдааг судлах, түүнээс үүдэлтэй хэрэгжилтэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулах зорилгоор экспертүүдтэй ярилцлага хийж дүгнэлт гаргах нь судалгааны зорилт болно.

Монгол Улсад 1990 оноос хойш буюу өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд цахим засаглалыг хөгжүүлэх зорилгоор 67 бодлогын баримт бичигт холбогдох зохицуулалтыг хийсэн байна. Үүнээс “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр 2005-2012 оны хооронд, “Цахим засаг” хөтөлбөр 2012-2016 оны хооронд хэрэгжүүлж, 2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр цахим засаглалын бодлогын үндэс болж байна. Цахим засаглалын эрх зүйн зохицуулалт нь залгамж чанар багатай хөтөлбөр эхлэх бүрт бүх зүйлийг шинээр эхлэх байдлаар боловсруулагдаж, Монгол Улсын цахим шилжилт хийх ерөнхий зүй тогтлыг тодорхойлж чадаагүй байна. Төрийн үйлчилгээг “алаг цоо”-г цахимжуулж байгаа нь эргээд зохицуулалтын өндөр зардал бий болгох эрсдэлийг дагуулж байна. Түүнчлэн цахим засаглалын бодлого боловсруулалтын шатанд зохицуулалт хийх ямар нэгэн санаачилга гаргалгүйгээр шийдвэр гаргаж, түүнийгээ хүчээр тулган хэрэгжүүлсэн нь өндөр гүйцэтгэл, сул үр дүнг бий болгожээ.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. УДИРТГАЛ

1.1. Судалгааны асуудал

Цахим засаглалын хөгжлийн зорилтыг “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын (УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоол) “Цахим Монгол” хэсэгт **“Хүний хөгжлийг дэмжсэн, үр дүн, үр нөлөөтэй цахим засаглалыг төлөвшүүлнэ”** хэмээн тодорхойлж улмаар “Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл” (УИХ-ын 2020 оны 23 дугаар тогтоол)-д цахим засаглалыг хөгжүүлэх гэсэн зорилгыг үйл ажиллагааны төлөвлөлтөөр дэлгэрүүлэн тодорхойлжээ.

Харин Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт (УИХ-ын 2020 оны 24 дүгээр тогтоол) “Цахим Монгол” зорилгын хүрээг *“цахим хөгжлийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөлт, удирдлагаар хангаж, төрийн үйлчилгээг шуурхай, хариуцлагатай, хүртээмжтэй хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлж, иргэдийн цаг хугацаа, зардлыг хэмнэнэ”* хэмээн тодорхойлжээ. Тодорхойлолтын дагуу энд 10 ажил, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна. Өөрөөр хэлбэл, эдгээр зорилго, зорилтын агуулга нь 2005 оны **“Цахим Монгол”** үндэсний хөтөлбөрийн бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхэд чиглэгдэж байна. Монгол Улсын хувьд ардчиллыг бэхжүүлэх, төрийн үйлчилгээг иргэдэд илүү ойртуулах зорилгоор 2017 онд Засгийн газрын 47 дугаар тогтоолоор Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлогыг (Засгийн газрын 2017 оны 47 дугаар тогтоол) баталжээ. Учир нь төрийн удирдлагын үйл ажиллагаанд МХХТ-ийг нэвтрүүлснээр Монгол Улсын хөгжлийг хурдасгах бөгөөд уг зорилтоор Төр (Government), Иргэн (Citizen), Институцийн (Institution) хамтын ажиллагааг үр дүнтэй болгоно гэж үзжээ. Үүний үндсэн агуулга нь засаглалын чанарыг сайжруулах тухай асуудал юм. Үүнийг 2019 онд “Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр” (Засгийн газрын 2019 оны 73 дугаар тогтоол) -т тусгаж, Төрийн байгууллагаас Төрийн байгууллага (G2G-ТсТ)-д үзүүлэх үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалыг нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байлгах, ардчиллыг төлөвшүүлэх зэрэг зорилтуудыг хэрэгжүүлэх бодлого болгон тодорхойлсон байна. Төрөөс баримталж буй эдгээр цахим засаглалын бодлогыг хэрэгжүүлэх чиглэлд төрийн байгууллагууд шаардлагатай арга хэмжээг авч, өөрсдийн үйл ажиллагааг зохицуулах зорилгоор холбогдох дүрэм, журам боловсруулж, хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийг шат шатандаа батлуулдаг. Өөрөөр хэлбэл, төрийн байгууллагууд уг бодлогыг хэрэгжүүлэхийн тулд Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль, журамд нийцүүлэн

бодлогын зорилгод хүрэх үйл ажиллагаагаа төлөвлөж, түүнийг хэрэгжүүлж байгаа хэдий ч цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын үр дүнг үнэлэн үзвэл хангалттай биш байна. Тухайлбал, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, ШУА-ийн харьяа Үндэсний хөгжлийн хүрээлэнгийн 2014 оны “Монгол Улсын төрийн үйлчилгээг цахимжуулахтай холбоотой эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал” судалгааны тайланг авч үзэхэд судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 41 хувь нь “төрийн байгууллага мэдээллээ өгөхгүй ийш тийш нь явуулж чирэгдүүлдэг”, иргэдийн 39 хувь нь “хаанаас, ямар мэдээлэл авахаа мэддэггүй” гэж хариулсан байдаг.

Түүнчлэн “Цахим Засаг”-ийн хөгжлийн түвшинг олон улсын хэмжээнд НҮБ-ын Цахим засгийн хөгжлийн индекс (**EGD index**)-ээр хэмждэг. НҮБ-ын “Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд 2030”-ын хэрэгжилтийн хүрээнд хоёр жил тутамд энэхүү судалгааг хийдэг бөгөөд цахим үйлчилгээний бүрэлдэхүүн хэсэг, харилцаа холбооны технологийн дэд бүтцийн бүрэлдэхүүн хэсэг, хүмүүн капиталын бүрэлдэхүүн хэсэг гэсэн үндсэн гурван үзүүлэлтээр “Цахим засаглал”-ын хөгжлийн түвшинг тодорхойлж байна (United nations, 2018). НҮБ-ын Цахим засгийн хөгжлийн индексийн (**EGD index**) үзүүлэлтээр Монгол Улс 2010 онд 53 дугаарт байсан бол 2012 онд 76-р байр болж, 23 улсын хойно ухарсан бол 2014 онд урагшилж 65 дугаар байранд орсон хэдий ч энэ байраа хадгалж чадалгүй 2018 онд 92-р байранд оржээ (United Nations, 2020). Хэдийгээр Монгол Улсын хувьд цахим засаглалын нэг чухал үзүүлэлт болох Мэдээлэл Харилцаа Холбооны Технологийн дэд бүтэц тасралтгүй сайжирсан боловч бусад улс орны хөгжлийн хурдтай харьцуулбал бидний хөгжил ухарсаар л байна. Тухайлбал, интернет сүлжээний хамралт болон хурдны өсөлт, ухаалаг гар утасны хэрэглээний өсөлт зэрэг үзүүлэлтээр харьцангуй сайн байгаа боловч энэ нь цахим засаглалын хөгжилд онцгой үр дүнг бий болгохгүй зогсонги байдалд хүргээд байгаагаас харахад үүнд зарцуулж буй санхүү, мөнгөн хөрөнгийн өсөлт эсвэл технологийн хэрэглээний тоон өсөлтөөр тайлбарлах нь учир дутагдалтай байгааг илтгэж байна. Цахим засаглалын бодлогыг зөвхөн нэг агентлаг эсвэл нэг яамны чиг үүрэг, эрх мэдлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх боломжгүй юм. Үүнийг зөвхөн төрийн байгууллага ч дангаараа хэрэгжүүлэх боломжгүй. Учир нь цахим засаглалын хөгжлийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжихийн тулд нарийвчилж тодорхойлсон бодлого зохицуулалт шаардлагатай юм. Тухайлбал, цахим засаглалын хатуу дэд бүтцийн хөгжил алгуур боловч урагшилж байхад хөгжлийн ерөнхий хандлага уналтад орж байгааг тунгаан бодох хэрэгцээ гарч байна. Учир нь дээр дурдсан алдаа доголдлын багагүй хэсэг технологийн асуудал гэхээсээ илүү төрийн бодлого зохицуулалтын алдаа байх магадлалтай юм. Иймд төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг цахимжуулахад дагаж мөрдөж байгаа дүрэм, журамд **“төрийн үйлчилгээг ил тод, шуурхай, хүртээмжтэй, цаасгүй, хүнд сурталгүй болгох”**¹-д,

¹ Олон улсад сайн засаглалын тулгын 3 чулуу бол эгэх хариуцлага /accountability/, ил тод байдал /transparency/, нээлттэй байдал /openness/ гэж үздэг.

тодруулбал, **цахимжуулахад** саад болох заалтууд байгаа эсэх нь энэхүү судалгааны гол асуудал болох юм. Өөрөөр хэлбэл, цахим засаглалын хөгжлийн бодлогоор төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулахдаа хэн юуг хэрхэн хийх, хэн юуг хэрхэн хангах, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай нийгмийн харилцааны асуудлыг зөв тодорхойлж бид чадсан уу гэсэн асуултад хариултыг хайх тухай судалгаа юм.

Бодлогын зохицуулалтын алдаатай асуудал нь иргэдийг нэг талаас төрийн байгууллага тус бүрээс өөрт шаардлагатай мэдээллийг цаасаар авах, нөгөө байгууллагад биечлэн хүргэх шаардлагатай болгох ба нөгөө талаас төрийн албан хаагчдын өдөр тутмын ачааллыг нэмэгдүүлэх зэрэг сөрөг талуудыг үүсгэдэг байна. Эндээс судалгааны гол асуудал нь цахим засаглалыг хөгжүүлэх онолын үзэл баримтлал, ойлголт, үйл ажиллагааны харилцан хамаарлыг тодруулахад чиглэгдэж байна. Иймд төрийн үйлчилгээг цахимжуулахад дэд бүтцэд шаардагдах санхүү, хөрөнгө оруулалтаас гадна байгууллага хоорондын мэдээлэл дамжуулалтыг цахимжуулах ажлын хоцрогдлын үзүүлэх нөлөөг нягтлах хэрэгтэй байна. Өөрөөр хэлбэл, эндээс цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлогын зохицуулалтыг шинжлэх зайлшгүй хэрэгцээ шаардлага үүсч байна.

1.2. Судалгааны асуулт

- Цахим засаглалын хөгжлийн үзэл баримтлал бодлогын баримт бичигт тусгалаа олж чадсан уу?
- Цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлогын зохицуулалт ямар түвшинд байна вэ?
- Төрийн цахим үйлчилгээ эцсийн хэрэглэгчийн цахим харилцааг дэмжиж байна уу?

1.3. Судалгааны зорилго

Монгол Улсад хэрэгжсэн цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын үр дүнд бодлогын зохицуулалтын арга хэрэгслийн нөлөөллийг тогтоох нь судалгааны зорилго болно.

1.4. Судалгааны зорилт

Энэхүү судалгааны зорилгод уялдуулан дараах зорилтуудыг дэвшүүлж байна.

Үүнд:

1. Цахим засаглалын тухай онолын үзэл баримтлал, ойлголтуудыг нэгтгэн тодорхойлох;
2. Цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын зохицуулалт дахь бодлогын баримт бичиг хоорондын уялдаа холбоог тодорхойлох;

3. Цахим засаглалын бодлого зохицуулалтын түвшинг тогтоох;
4. Төрийн цахим үйлчилгээ эцсийн хэрэглэгчийн цахим харилцааг дэмжиж байгаа эсэхийг үнэлэх зэрэг болно.

1.5 Судалгааны хүлээгдэж буй үр дүн:

- Монгол Улсын цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын тухай онолын үзэл баримтлал, ойлголт, чиг хандлага
- Батлагдан гарсан цахим засаглалын тухай бодлогын баримт бичгүүд хоорондын уялдаа холбоо
- Цахим засаглалын бодлогын үр дүнд бодлогын зохицуулалтын арга хэрэгслийн үзүүлсэн нөлөө

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СУДЛАГДСАН БАЙДЛЫН ТОЙМ

2.1. Бодлого судлал

Төрийн үйлчилгээ, иргэн хоорондын харилцаанд төр (*Төрийн байгуулал*) нийтийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг хариуцах үүрэгтэй оролцох хэдий ч нийгмийн гэрээний үндсэн зарчмаар (*Үндсэн хууль*) иргэний үндсэн эрхүүдийг хамгаалах үүднээс тодорхой зохицуулалтыг зайлшгүй хийх шаардлагатай болдог. Иймд төрийн оролцоо, төрийн нийлүүлэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нь гарцаагүй бөгөөд төрийн үйл ажиллагааг төрийн бодлогоос ангид авч үзэх боломжгүй юм. Учир нь төрийн удирдлага засаглалыг хэрэгжүүлэхдээ улс төрийн бодлого, шийдвэрээр нийгмийн оролцогч талуудад дахин хуваарилалт хийдэгт оршино. Үүнийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 1-р зүйлийн 2-р заалтаар “*ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв санааны нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх*” асуудал бол төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн хэмээн тусгажээ. Өөрөөр хэлбэл, төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, нийгмийн харилцан хамааралд зөвхөн дээрх зарчмыг мөрдөх тухай санаа юм.

Төр өөрийн хариуцсан бүтээгдэхүүнийг үйлчилгээ хэлбэрээр нийлүүлэхийн зэрэгцээ нийгмийн харилцаанд тэгш бус байдал, хүний сүр сүлдийг хамгаалах, хамтын харилцааг зохицуулах, амьдралаа авч явах нөхцөл боломжийг зохистой түвшинд байлгах гэсэн зохицуулалтын үүргийг дээрх үндсэн хуулийн зарчмын хүрээнд хэрэгжүүлнэ. Энэ утгаараа төр нийгмийн гэрээний дагуу иргэдийн өмнө хүлээсэн тодорхой үүрэгтэй байдаг. Төрт улс үүссэнтэй зэрэгцэн төрийн зохицуулалтыг хэрхэн оновчтой хэрэгжүүлэх асуудалтай тулгарч ирсэн. Түүнийг хэрхэн шийдвэрлэх арга замыг олох нь бодлого судлалын асуудал бөгөөд харьцангуй хожуу нийгмийн шинжлэх ухааны нэг судлагдахуун болж хөгжсөн байдаг. Чухамхүү энэ үед “*Бодлогын ухаан*” (*Policy Sciences*) гэсэн нэр томъёог Харольд Лассуэл хэрэглэсэн байна. Тэрээр “Хэрэв шинжлэх ухаан аливаа нийгэмд бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх үйл явцыг тайлбарлаж, бодлогын асуудлыг шийдвэрлэх рационал аргыг боловсруулахад хэрэгцээтэй мэдээ баримтаар хангаж байвал² түүнийг бодлогын ухаанд хамааруулж болно гэж үзжээ (Lasswell, 1948, p. 120)” хэмээжээ (П.Доржсүрэн, Я.Бямбасүрэн, 2006, хууд. 4).

Бодлогын шинжлэх ухааныг эрдэмтэн судлаачид эхэн үедээ шийдвэр гаргагчийг мэдээлэл, мэдлэгээр хангах үндсэн үүрэг бүхий олон салбар ухааны уулзварт бий болсон цуглуулбар/эклитик/ шинжтэй ухаан гэж үзэх нь элбэг

² Нотолгоонд суурилсан мэдээ, баримт /өгөгдөл/

байсан. Учир нь бодлогын шинжлэх ухааны судлагдахуун нийгэм, улс төр (улс төр, социологи, эдийн засгийн ухаан), танин мэдэхүй, эпистемологийн ухаан (философи, сэтгэл судлал, мэдээлэл-харилцааны ухаан), удирдахуйн ухааны (төрийн захиргаа, байгууллагын онол, ерөнхий менежмент, цэргийн ухаан) уулзвар дээр үүсчээ. Өөрөөр хэлбэл, хүмүүнлэгийн ухааны хэд хэдэн салбарыг интеграцчилах оролдлого хийгдсэний үр дүнд бий болсон гэсэн үг юм. Салбар хоорондын синтезийг санаачлагчид нь Х.Лассуэлл, Х.Саймон нар байжээ. Бодлого судлал нь иргэний нийгэм, хувийн хэвшил эсвэл олон нийтийн болон төрийн салбар (засгийн газар г.м)-т бодлого төлөвлөх, боловсруулах, хэрэгжүүлэх гэсэн оролцогч талуудын зөрчил, зөрчлийн асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг судалдаг байна. Бодлогын шинжлэх ухаан нь Лассуэллын тодорхойлсноор дараах үр дүнг бий болгоход чиглэдэг байна. Үүнд:

1. Бодлогын үйл явцыг шинжлэх арга;
2. Бодлогын судлалын үр дүн;
3. Амьдралын тулгамдсан асуудлыг задлан шинжлэх арга ухаан юм (Lasswell H, Lerner D, 1951).

Үүний зэрэгцээ Лассуэлл бодлогын шинжлэх ухааны хэд хэдэн онцлог шинжийг нэрлэсэн байна. Нэгдүгээрт, бодлогын үйл явцын бүхий л үе шатыг судална. Хоёрдугаарт, бодлогын шинжлэх ухаан нэг талаар бодлогын үйл явцын тухай шинжлэх ухааны мэдлэгийг бий болгох, өөрөөр хэлбэл, түүний дотоод механизмыг тодруулах, нөгөөтэйгүүр амьдралд бодитойгоор оршин буй асуудлыг шийдвэрлэх тухай мэдлэгийг хуримтлуулж, холбогдох зөвлөмж боловсруулах гэсэн давхар зорилтыг шийдвэрлэнэ. Гуравдугаарт, бодлогын асуудлыг сегментчлэн хувааж тус тусад нь бус, харин цогц байдлаар системийн түвшинд шинжилнэ. Дөрөвдүгээрт, салбар дундын шинжтэй, арга зүйн олон хандлагад тулгуурлана.

Дээрх дөрвөн чиг үүргийг судлаачид цааш үргэлжлүүлэн бодлогын шинжлэх ухааныг бодлого судлал, бодлогын шинжилгээ гэсэн үндсэн хоёр хэсэгт хуваах болжээ. Бодлого судлалын мэдлэг нь нийтийн мэдлэгийн сан хөмрөгийг баяжуулахад чиглэж байгаа бол бодлогын шинжилгээ нь шийдвэр гаргалтыг оновчтой болох мэдлэг, мэдээллийг бий болгох чиглэгдэж байна. Цахим засаглалын судалгаа нь бодлогын шинжилгээний чиглэлд хамаарах асуудал юм. Тодруулж хэлбэл, бодлогын хэрэгжүүлэлтийг дэмжих арга технологийг хэрэгжүүлэхэд тулгамдаж байгаа асуудлыг тодорхойлох буюу цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийн тухай асуудлыг судлахад чиглэнэ. Цахим засаглалын талаар гадаад, дотоодын олон судалгаа байгаа хэдий ч цахим засаглал төрийн удирдлагын тогтолцоонд нэвтэрснээр тухайлбал, цахим төрийн үйлчилгээ бий болсноор төрийн удирдлагын уламжлалт асуулт болох *“төрийн үйлчилгээний үр дүн, үр ашиг дээшилсэн үү”* гэдгийн хариу өнөөг хүртэл манай улсад төдийгүй, бусад улсад ч тодорхойгүй хэвээр байна. Жишээлбэл, иргэн Төрийн үйлчилгээний цахим (ТҮЦ) машинаас

иргэний бүртгэлийн лавлагааг цахим хэлбэрээр авч болох зохицуулалт хийгдсэн ч цахим лавлагааг төрийн болон бизнесийн байгууллага хүлээн зөвшөөрөхгүй заавал баг, хорооны Засаг даргын тамгатай бичиг шаардсаар байна. Үүнийг өнгөц харвал үйлчилгээ хүргэгч албан тушаалтны хүнд суртал, "мугуйд" байдал гэж иргэнд ойлгогдох хэдий ч цаад учрыг ухан ойлговол тухайн үйлчилгээг хүргэх дүрэм журмын зохицуулалт нь уламжлалт цаасан хэлбэрийг шаардсанаас үүдэлтэй.

Энэ нь төрийн үйл ажиллагааны цахимжих үйл явцыг хэрэгжүүлэх бодлогын зохицуулалт муу байгааг илэрхийлж байна. Төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулах асуудал нь төрийн үйлчилгээг цоолборлон цахимжуулах тухай биш, харин төрийн үйлчилгээний тогтолцоог бүхэлд нь цахимжуулах тухай ойлголт юм. Энэ ч утгаараа уламжлалт цаасан болон цахим баримт бичгийн харилцан хамаарлыг хүчинтэй байлгах тухай асуудал бөгөөд нэг нь нөгөөгөө дэмжих, орлох болон хамтатгах шинжийг зохицуулахгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжгүй юм. Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого, зохицуулалтын шинжилгээ судалгааны аргачлал нь бодлогын шинжилгээний арга зүйд суурилах бөгөөд цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын зорилго, зорилтод саад болж буй хүчин зүйлсийн хамаарлыг илрүүлэхийг зорьж байгаад оршино.

2.2. Бодлого зохицуулалт

Бодлого зохицуулалт гэдэг нь Монгол Улсын хувьд шинэ зүйл биш юм. Төрийн бодлого зохицуулалт муу байгаа тухай шүүмжлэл аль ч нийгмийн үед ч байсан одоо ч байсаар байгаа асуудал юм. Зах зээлийн эдийн засгийн харилцаа, төрийн удирдлагын ардчилсан тогтолцоонд шилжсэн эхний жилүүдэд зохицуулалт, төлөвлөлт хоёр бараг хэрэггүй мэт өнгөц ойлголт газар авснаар бүх зүйлийг зах зээлийн үл үзэгдэгч гар зохицуулна, бүх бүтээгдэхүүн үйлчилгээг үр дүнтэй, үр ашигтай байхыг нийгмийн эрэлт хэрэгцээ, нийлүүлэлт зохицуулна гэсэн хандлага түгээмэл болсон. Гэвч зах зээл өөрийн механизмыг ашиглан зохицуулалт хийж чадахгүй орхисон тэр хоосон орон зайг төр зайлшгүй зохицуулах үүрэгтэй болдгийг төдийлөн ухаараагүйн алдаа одоо ч байсаар байна. Тухайлбал, Абрахам Линкольн "Төрийн үүрэг нь хүмүүс өөрсдийн хүчээр хийж чадахгүй, хичээгээд ч зөв зохистой байдлаар хийж чадахгүй байгаа тэр л зүйлийг хийхэд оршино" хэмээн хэлсэн байдаг (Б. Баттөмөр, 2020). Энэ утгаараа бодлогын зохицуулалт улс төрийн дэглэм, улс төрийн үзэл баримтлал, нийгмийн хөгжлийн чиг баримжаагаар тодорхойлогдог байна.

Социалист нийгмийн үед төвлөрсөн төлөвлөгөө боловсруулж, улмаар улс орны нийгэм, эдийн засгийн амьдралыг бүхэлд нь төрөөс зохицуулж ирсэн түүхэн замналтай байсан юм. Бодлого хэрэгжүүлэлтийн үйл явц дахь зохицуулалт бол салбар дундын бодлогын хэрэгжүүлэлтэд оролцогчдод эрх мэдэл, үүрэг хариуцлагыг хуваарилахаас эхлэн хэрэгжүүлэлтийн үеийн

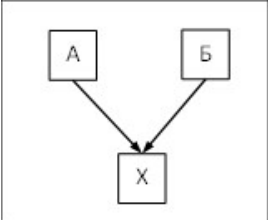
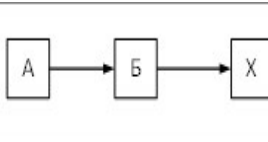
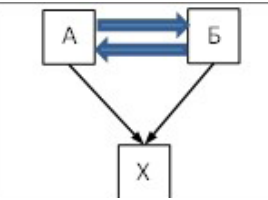
давхцал, хийдэл болон эсрэгцэлийг шийдвэрлэх үйлдлээр дамжин хэрэгжинэ. Энэ тухай Кейнс 1929 оны эдийн засгийн хямралын дараа “зах зээлийн үл үзэгдэгч гарыг Засгийн газрын тодорхой зохицуулалтаар солих хэрэгтэй” хэмээн хэлсэн байдаг. Тухайлбал, Чарлес Линдвлом (Lindblom, C.E, 1965) бодлогын зохицуулалтыг “*шийдвэрийн олонлогт багтах нэг шийдвэрээс үүдэн тухайн олонлогийн бусад шийдвэрт нөлөөлөх сөрөг үр дагавраас зайлсхийх, түүнийг бууруулах болон тэнцвэржүүлэх тохируулга хийгдсэн бол энэ шийдвэрийн олонлогийг зохицуулагдсан гэж*” үзнэ хэмээн тодорхойлсон. Харин Херберт Симон (Simon, H, 1984) бодит амьдрал *дан ганц цэвэр рационал* шийдвэр гаргалт гэж байдаггүй *хязгаарлагдмал рационал* шийдвэрүүд гардаг бөгөөд олон хүчин зүйлийн талаар тасалдсан баримт нотолгоонд тулгуурлан шийдвэр гардаг гэж үзжээ.

Энэ тасалдал нь шийдвэрийн хэрэгжилтийн үе шатанд тасралтгүй зохицуулалтыг шаарддаг байна. Тухайлбал, төрийн бодлого боловсруулалтын үйл явцад бүх мэдээлэл хэрэгжиж байгаа бүх бодлогод хэрхэн нөлөөлөхийг тооцоолон урьдчилан зохицуулах боломжгүй байдгаас хэрэгжилтийн үед зохицуулалт хийх шаардлага үүсдэг. Хэрэв цэвэр рационал шийдвэр гардаг бол бодлого боловсруулалтын үе шатанд л зохицуулалт ярихаас хэрэгжүүлэлтийн үе шатанд зохицуулалт ярих шаардлагагүй юм. Гэвч боловсруулалтын үе шатанд холбогдох мэдээлэл, нөлөөллийн талаарх онол арга зүй, баримт нотолгоо бэлэн байхад буюу зохицуулалт хийх боломж байсаар байтал түүнийг хийхгүй байх нь бодлогын хэрэгжилтийн сөрөг үр дагаврыг үлэмж нэмэгдүүлнэ. Нөгөө талаас хэрэв Макс Веберийн сонгодог төрийн захиргааны онол буюу хувь хүнээс хамааралгүй орших захиргааны үйл ажиллагаа байдаг бол хэрэгжүүлэлтийн үед зохицуулалтын асуудал тун бага байхаар байгаа юм. Гэтэл бодит амьдралд захиргаа сонгодог утгаараа ажилладаггүй харин хүмүүс хоорондын харилцан хамаарал, хамтын ажиллагаанд тулгуурлан оршдог нь бодлогын хэрэгжилтэд зохицуулалтын зайлшгүй хэрэгцээг бий болгодог. Энэ талаар Бардак (Bardach, E, 1977) бодлого зохицуулалтыг хэрэгжүүлэлттэй холбон авч үзэхэд ерөнхийдөө дээд шатны удирдлагын заавар зөвлөмж анхан шатанд бүрэн хүрдэггүй, тэнд хүрэх замдаа эрх мэдлийн гоожилт /чиг үүргийн тодорхой бус байдал/ явагддаг гэжээ. Эндээс зохицуулалтын асуудал нь хувь хүний болон байгууллага хоорондын харилцан мэдээлэл солилцоо, эрх мэдлийн хуваарилалт, уламжлалт хандлага соёл, зан төлвийн нийцэл, зөрчилдөөнөөс хамааран үүсдэг байна. Өөрөөр хэлбэл, төрийн бодлого төлөвлөлт, боловсруулалт, хэрэгжилт төрийн албан хаагчдын үйл ажиллагааны нэг хэсэг болж нийгмийн харилцаанд оролцоно. Нийгмийн харилцаанд үүсэх зохицуулалтын асуудлыг хувь хүн хоорондын харилцаа буюу нүүр тулсан харилцаа, хувь хүн болон бүлэг хоорондын харилцаа, эсвэл бүлэг хоорондын харилцаа хэмээн ялгаатай байдлаар авч үзэж зохицуулалт хийдэг байна. Энэ төрлийн зохицуулалтын асуудал нь ихэвчлэн төрийн байгууллагын

дотоод зохицуулалтад хамаарах буюу төрийн бодлого хэрэгжүүлэлтийг гардан хэрэгжүүлэгч байгууллага дотор үүссэн алдаа доголдлыг залруулахад чиглэж байдаг. Цөөн тохиолдолд удирдлагын аминч үзлээс улбаатай эсвэл салбарын эрх ашиг хэн нэгэн удирдлагаар дамжин төрийн бодлого боловсруулалттай холбогдох зохицуулалтын асуудал илрэх боломжтой юм.

Төрийн байгууллагуудын харилцаанаас үүдэх зохицуулалтын асуудал нь харилцан хамааралт байдал болон институцлэгдсэн байдлаас хамааран бий болдог байна (O'Toole, L., Montjoy, R.S., 1984). Төрийн бодлогыг зөвхөн нэг байгууллага дангаараа хэрэгжүүлэх нь ховор бөгөөд төрийн нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нөгөө байгууллагын үйл ажиллагааны орц болох нь зайлшгүй юм. Энэ нь төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны хооронд харилцан хамааралт байдлыг бий болгоно. Харилцан хамааралт байдалд *нэгтгэгдэх харилцан хамаарал* буюу хоёроос дээш төрийн байгууллагын бүтээгдэхүүн нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний орц болох, *дараалсан харилцан хамаарал* буюу төрийн байгууллагуудын нэг гарц нөгөөгийн орц болж тэр байгууллагын гарц нь дараагийн байгууллагын орц болон хэрэглэгчид бүтээгдэхүүн үйлчилгээ хүргэх, *эргэх харилцан хамаарал* буюу нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нөгөө байгууллагын орц болж энэ байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нь эргээд эхний байгууллагын орц болох гэсэн хэлбэрүүдтэй байна (Хүснэгт 1). Энэ харилцан хамааралт байдлаа ойлгоогүйгээс болж бодлого хэрэгжүүлэлтэд зохицуулалтын бэрхшээл үүснэ.

Хүснэгт 1. Төрийн байгууллагын харилцан хамааралт байдлын хэлбэрүүд

1		<p><i>Нэгтгэгдэх харилцан хамаарал буюу хоёроос дээш төрийн байгууллагын бүтээгдэхүүн нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний орц болох асуудал нь А, Б байгууллагын гарц нийлж Х байгууллагын орц болж иргэнд бүтээгдэхүүн болж очдог байна.</i></p>
2		<p><i>Дараалсан харилцан хамаарал буюу төрийн байгууллагын нэг гарц нөгөөгийн орц болж тэр байгууллагын гарц нь дараагийн байгууллагын орц болон хэрэглэгчид бүтээгдэхүүн үйлчилгээ болж хүргэх асуудал юм.</i></p>
3		<p><i>Эргэх харилцан хамааралт буюу нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нөгөө байгууллагын орц болж энэ байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нь эргээд эхний байгууллагын орц болох гэсэн хэлбэрүүдтэй байна</i></p>

Эх сурвалж: O'Toole, L., Montjoy, R.S., (1984), *Interorganizational Policy Implementation: A*

Theoretical Perspective, Public Administration Review, 44(6), 491-593.

Төрийн байгууллаганы нийгмийн байгууламжийн хувьд нийгмийн амьдралыг утга учиртай, тогтвортой байх сэдэл санааг төрүүлж байдаг. Энэ нь хүний зан төлвийн хязгаарлалтыг өдөр тутмын амьдралд бий болгох бөгөөд чиглүүлэх үүрэгтэй байна. Ийм учраас төрийн бодлогоор төрийн институцийн зарим чиг үүргийг дахин хуваарилалт хийж шинийг бий болгох, зарим тохиолдолд хуучин институцийг халах үйл ажиллагаа тасралтгүй явагдана. Энэ төрлийн зохицуулалт нь төрийн бодлогын асуудал болдог. Тухайлбал төрийн бодлого албан бус институцтэй зөрчилдөж болно, эсвэл нийгэмд буруу зан төлвийг хөгжүүлэх институцийг дэмжиж болно. Мөн төрийн бодлого хэрэгжүүлэгч институциудын хооронд давхцал, хийдэл, эсрэгцлийг бий болгож болно. Энэ бүх учир шалтгаан нь зохицуулалтын хэрэгцээ шаардлагыг нийгмийн харилцаанд үүсгэдэг юм. Эдгээрийг нэгтгэн үзвэл бүрэн зохицуулагдсан байх тухай ойлголт нь аливаа бодлогын үйлдэл, үйл ажиллагаа ямар нэгэн бодлогын үйлдэл, үйл ажиллагаатай зөрчилгүй, давхцалгүй байх, мөн дээрх бодлогын хэрэгжилтэд шаардлагатай үйлдэл үйл ажиллагаа орхигдохгүй буюу хийдэлгүй байх тухай асуудал юм. Гэтэл нөгөө талд хязгаарлагдмал рационал байдал, нийгмийн тасралтгүй өөрчлөлт хөгжил, хувь хүний зан төлвийн тааварлашгүй нөхцөл зэрэг нь бүрэн зохицуулалт хийх боломжгүй гэдгийг илэрхийлдэг. Энэ нь төрийг сайн ажиллуулахыг хүссэн хэн бүхний асуудал байсаар ирсэн бөгөөд цаашид ч байсаар байх болно. Бодлогын зохицуулалтыг хэмжих үзүүлэлтээс хамааруулан арга зүйн хүрээнд хэд хэдэн янзаар ангилж болно. Эрх мэдлийн түвшингээс хамааруулан хэвтээ болон босоо зохицуулалт гэж, хэрэгжилтийн үр дүнгээс хамааруулан сөрөг, эерэг гэж тус тус ангилж болно. Засаглалын хэлбэр, төрийн байгууллагын чиг үүрэг, эрх мэдлийн хуваарилалтын шатлалаас үүдэн тухайлбал, төрийн эрх барих дээд байгууллага, засгийн газар, яам, агентлаг, орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагуудын дээрээс доош чиглэсэн бүтэцтэй, эрх мэдлийн хуваарилалтыг нь хуулиар олгосонтой холбогдон тэдгээрийн хооронд бодлогын зохицуулалт хийх тухай асуудал гарч ирдэг. Энэ нь төрийн урт, дунд, богино хугацааны бодлого, тэдгээрийн хоорондын уялдаа холбоог хангахын тулд бодлогын зохицуулалтыг хэрхэн хийх вэ гэдэгтэй адил зүйл юм. Үүнийг босоо зохицуулалт гэж судлаачид тодорхойлдог (Alise Vitola, Maija Senfelde, 2015). Харин хэвтээ зохицуулалт гэдэг нь төрийн байгууллагын чиг үүрэг, эрх мэдлийн хувьд ижил түвшний, нэг нь нөгөөдөө харьяалагддаггүй, төрийн байгууллага хоорондын үйл ажиллагааны бодлого зохицуулалтыг хэрхэн хийх тухай асуудал юм. Өөрөөр хэлбэл, тухайн улс орны төрийн байгууллаас хамаарч яам, агентлаг, орон нутгийн байгууллагуудын түвшинд боловсруулагдан хэрэгжүүлж байгаа төрийн бодлогуудын хоорондох уялдаа холбоог³ хэрхэн хангахад чиглэсэн

³ Жишээлбэл Монгол улсын хувьд Засгийн газрын 2016 оны 320 дугаар тогтоолоор батласан Төрөөс хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого, Засгийн газрын 2017 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан Төрөөс эрүүл мэндийн чиглэлээр баримтлах бодлого хоорондын уялдааг хэрхэн хангах вэ гэдэг нь хэвтээ түвшний бодлого зохицуулалтын асуудалд хамаарна.

зохицуулалтыг хэвтээ бодлогын зохицуулалт гэдгийг 2012 онд Латви улсад болсон “Бизнес ба менежмент 2012” олон улсын эрдэм шинжилгээний 7 дугаар хурлаар тодорхойлсон байдаг.

Чарлес Линдвлом (Charles Lindblom) (1965), Фринц Шарф (Frintz Scharpf) (1994) нар зохицуулалтын тухай ойлголтыг томъёолохдоо зохицуулалт нь нэг талаас шийдвэрүүдийн олонлог нөгөө талаас дан ганц эерэг утгатай зүйл биш, харин сөрөг зохицуулалт гэсэн ойлголтыг зэрэг дэвшүүлсэн байдаг (B. Guy Peters, 2018). Зохицуулалт гэдэг бол төрийн ямар нэг бодлого эсвэл төрийн байгууллагууд шийдвэр гаргахдаа бусад өмнөх шийдвэрүүдийг харгалзан үзэж хоорондын зөрчлөөс зайлсхийх оролдлого гэсэн санаа юм. Үүнийг Фринц Шарф (Frintz Scharpf) 1994 онд сөрөг зохицуулалт гэж нэрлэсэн байдаг. Харин эерэг зохицуулалт гэдэг нь “*шийдвэр гаргагч нарын гаргасан шийдвэрүүд хоорондоо зөрчилдвөл, үүнийгээ бууруулахаас гадна тухайн шийдвэртэй холбоотой иргэн, үйлчлүүлэгч, бусад оролцогч байгууллагуудад илүү ашигтай байх шийдлийг эрж олох, арга замыг хайх явдал юм*” гэж тодорхойлжээ (B. Guy Peters, 2018). Хэдийгээр зохицуулалт хийх нь чухал ач холбогдолтой боловч зарим тохиолдолд бодлогын чухал зорилгод хүрэхэд сөрөг нөлөө үзүүлдэг болохыг анхаарахгүй орхиж болохгүй.

Иймээс зохицуулалтын асуудал бол дан ганц зөрчлийн тухай асуудал биш юм. Төрийн бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд зохицуулалт хийгдээгүйгээс үүдэлтэй төрийн бодлогуудын хооронд ЗӨРҮҮ үүсэх эсвэл ямар ч УЯЛДАА ХОЛБООГҮЙ шийдвэрүүд гарах боломжтой учраас зохицуулалт хийх нь эдгээр асуудлыг бүхэлд нь авч үзэх, судлах тухай ойлголт юм. Иймээс зохицуулалт нь дараах асуудлуудаас үүдэн гарч ирдэг (B. Guy Peters, 2018). Үүнд:

- 1. Давхцал, давхардал (хуулбар):** Төрийн бодлого, хөтөлбөрүүдэд нэг ижил зүйлийг олон байгууллага дахин давтан хийхээр тусгасан байх боломжтой. Энэ нь үндсэндээ төрийн байгууллагын шаардлагагүй зардлыг нэмэгдүүлэх, ард иргэд, бизнесийн болон төрийн бус байгууллагуудын цагийг дэмий зүйлд зарцуулах асуудлыг бий болгодог.
- 2. Зөрчил, зөрчилдөөн:** Сонгогчдодоо таалагдах зорилгоор сайн зүйлийг хийхийг оролдож байгаа улс төрийн шалтгаанаас үүдэн өөр өөр төрийн байгууллагууд зөрчилтэй бодлого хөтөлбөрүүдийг шууд хэрэгжүүлэх болдог. Тухайлбал Байгаль орчны яам байгаль орчны унаган төрх, экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалахыг зорьдог бол уул, уурхайн яам нь үйлдвэрлэлийн хэмжээгээ⁴ нэмэгдүүлэхийг хүсдэг.
- 3. Зохицуулалтгүй орон зай (хийдэл, цоорхой):** Хоорондоо уялдаа холбоогүй гарсан шийдвэрүүдийн үр дүнд шинээр зохицуулалт хийх шаардлагатай асуудлууд үүсдэг. Зарим зайлшгүй хийдэг үүрэг хариуцлага орхигдох тохиолдол байна.

⁴ Байгалиас олборлон гаргаж байгаа түүхий эд, үйлдвэрлэл эсвэл байгальд сөрөг нөлөө үзүүлдэг түүхий эд, бүтээгдэхүүн бий болгох

4. **Менежментийн асуудал:** Тухайн нэг байгууллагын доторх менежментийн асуудал нь өөр бусад байгууллагуудын менежменттэй холбогддог. Иймээс дан ганц өөрийнхөө дотоод асуудлыг шийдвэрлэхийг зорихоосоо илүү бусад байгууллагуудтай хэрхэн уялдах, зохицох вэ гэдгээ харгалзах хэрэгтэй.
5. **Эрэлт хэрэгцээний өөрчлөлт:** Бодлого хэрэгжилтийн явцад нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, нөхцөл байдал өөрчлөгдсөнөөр иргэдийн хэрэгцээ шаардлага ч өөрчлөгдөж байдаг, энэ нь хэрэгжиж байгаа бодлогыг зохицуулах зайлшгүй нөхцөлийг бий болгоно. Хүүхдүүд, залуучууд, иргэдийн хүссэн үйлчилгээ, эрэлт хэрэгцээ байнга өөрчлөгдөж байдаг. Энэ нь улс төрчдийн хувьд маш чухал зүйл. Тиймээс засгийн газар эдгээр бий болж байгаа эрэлт хэрэгцээг (нэгдмэл үйлчилгээгээр) хэрхэн хангах вэ гэдэг арга замыг хайх ёстой.
6. **Салбар хоорондын асуудал:** Засгийн газар маш олон чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. Тухайлбал нийгмийн хамгаалал, эдийн засаг, байгаль орчин, аюулгүй байдал гэх мэт. Гэхдээ энэ бүгд юуны төлөө ажиллаж байгаа вэ гэдэг нь чухал зүйл юм. Өөрөөр хэлбэл, өөрийн гэсэн чиглэлийг хариуцсан төрийн байгууллагуудыг нэгтгэн зангидах, нэг чухал асуудалд чиглүүлэх нь зохицуулалт хийх бас нэг шалтгаан болдог.
7. **Энгийн цэгцлэлт:** Засгийн газар нь ард түмний төрийн байгууллагад итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, илүү чадварлаг ажиллах боломжтой гэдгийг харуулахын тулд илүү сайн зохицуулалт хийхийг зорьдог. Төрийн байгууллага нь имиджээ сайжруулахын төлөө хэт улайрах нь засгийн газарт итгэх итгэлийг бууруулдаг, иймээс хийх ажил тодорхой ойлгомжтой байх хэрэгтэй юм.

Засгийн газар нь илүү сайн зохицуулалт хийхийн тулд маш их цаг хугацаа, хүч хөдөлмөр зарцуулдаг. Тийм учраас төрийн байгууллагын хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, механизм маш их юм. Эдгээр зохицуулалт хийж байгаа механизмуудын хэлбэр нь дээрээс доошоо эсвэл ихэсгэх, багасгах эсвэл хэвтээ босоо гэх мэт олон зохицуулалтын хэлбэрийг бий болгодог боловч зохицуулалттай холбоотой оролцогч талуудын дунд бий болсон саад бэрхшээл нь тэдгээрийн харилцаа холбоогоор дамжин илэрдэг. Бид энд засгийн газар гэдгээр бүх төрийн байгууллагуудыг төлөөлүүлж байгааг анхаарах хэрэгтэй. Гая Петерс “Бодлого зохицуулалтын сорилт” бүтээлдээ бодлого зохицуулалтыг амжилттай хийе гэвэл нэгдүгээрт төрийн байгууллага, албан хаагч хоорондын сүлжээ⁵, хоёрдугаарт төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа⁶, гуравдугаарт

⁵ Сүлжээ нь заавал албан ёсны байх албагүй, төрийн албан хаагч хоорондын харилцаа холбоогоор дамжуулан үүсч байгаа зүйл юм.

⁶ Хамтын ажиллагаа нь сүлжээ гэдэгтэй төстэй боловч зохицуулалтын түвшинг дээшлүүлэхэд чиглэсэн төрийн байгууллагын тухайн нэг үйлдэл юм.

эрх мэдлийн хуваарилалтыг⁷ анхаарах хэрэгтэй гэжээ. Энэ бүгдээс авч үзвэл зохицуулалт гэдэг бол төрийн байгууллага болон төрийн бодлогын суурь асуудал юм. Нэг үгээр хэлбэл бодлого зохицуулалт нь бодлогын арга хэрэгслээр дамжин хэрэгждэг бөгөөд төрийн байгууллагын сонгож авсан арга хэрэгсэл нь тухайн нөхцөл байдалд, тухайн бодлогын асуудал, шийдэл нь улс орныхоо онцлогт тохирох шаардлагатай байдаг (Peters, 2018, p. 9). Энэ судалгааны ажлын хүрээнд бодлого зохицуулалтын асуудлыг бүхэлд нь нарийвчлан авч үзэхгүй, харин тодорхой бодлогын хүрээнд Монголын онцлогтой уялдуулан алдаа оноог тайлбарлахад чиглэгдэнэ.

2.3. Цахим засаглалын үзэл баримтлал, хөгжлийн чиг хандлага

Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого нь засаглалын онолын үзэл баримтлалд суурилдаг. Сайн засаглалын онолын үзэл баримтлалын хүрээнд олон улсын зарим судлаачид цахим засаглалаар дамжуулан төр үйлчилгээгээ хүргэх тухай асуудлыг дэвшүүлж, онолын болон эмпирик судалгаануудыг хийсэн байдаг. Цахим засаглалын тухай хэлэлцэхийн өмнө “засаглал” болон “засаг” гэсэн ойлголтын талаар товч хэлэлцье. **Засаглал** гэдэг нэр үгийн үндэс нь **зас** буюу засан сайжруулах, бэлтгэх гэсэн агуулгатай бөгөөд үүнээс бүтсэн **засаг** гэдэг нэр үг нэн эртнээс монголчуудын хэрэглээнд орсон ойлголт юм. Монгол хэлэнд Засаг (Цэвэл, Я, 1966) гэдгийг Улсын байгуулалтыг захирч удирдах хэлбэр буюу төрийн байгуулал гэсэн утгаар дээд газар гэж ойлгодог. Энэхүү ойлголт 1992 оны Үндсэн хуулийн гуравдугаар бүлэгт “Монгол Улсын төрийн байгуулал” гэсэн томъёололтой байна. Харин түүний үйлийг тодотгох **засаглах** гэсэн үйл үгийг баримтлан захирах буюу ёс журам, цааз, зарлигыг (Төмөртогоо, Д, 2018) даган мөрдөх гэж ойлгож иржээ. “Засаглал” гэдэг нэр үг Монгол хэлнээ нилээд хожуу 1997 оноос эхлэн НҮБ-ын санаачилгаар хэрэгжсэн /Good governance/ сайн (зөв) засаглал төслийн хүрээнд санаачлагдан улсын удирдлагын нэг чухал нэр томъёо болжээ (Я. Бямбасүрэн, 2019). Монгол Улсын зарим эрдэмтэд, тухайлбал Бираагийн Чимид “Засаглал” гэдэг үгийг хэрэглэхгүй байхыг сануулж, харин “Governance” гэдгийг “Удирдлага” гэж орчуулахыг санал болгож байжээ. Иймээс энэ судалгааны хүрээнд уг ойлголтыг нарийвчлан авч үзэх шаардлага гарч байна.

“Засаг” гэх нэр үг нь удирдлагын хэлбэрийг бүхэлд нь авч үзэх асуудал бөгөөд улс төр судлалд франц хэлний “Regime” буюу улс төрийн дэглэм ба удирдлагын тогтолцоо гэсэн утгаар, харин “Засаглах” гэх үйл үгийг төрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх буюу “Засгийг удирдах” (Regierung-Government) гэсэн утгаар хэрэглэдэг байна (Joern von Lucke, Heinerich Reiner mann, 2004). Энэхүү ялгаатай хоёр ойлголтыг нарийвчлан авч үзвэл англи хэлний “E-Government” үгийн утга нь герман хэлний “E-Regierung” буюу “Цахим засгийн газар” гэсэн утгатай дүйцэх бөгөөд монгол хэлнээ төрийн үйл

⁷ Төрийн байгууллагуудын эрх мэдлийн шатлал буюу захирах, захирагдах ёсны асуудал юм.

ажиллагааг (*цахим засаглалын хувьд цахимжуулах гэсэн*) эрхлэх гэсэн утга илэрхийлж байна. Харин “E-Governance” гэх үгийн утгыг франц хэлний “Gouverner”, латин хэлний “Gubernare” гэсэн үгийн утгаар буюу “Gouvernanz” хэмээн герман хэлнээ онцгойлон тодорхойлж, герман хэлний “Verwalten-захиргааны удирдлага, Leiten-удирдах, Lenkungsform-удирдлагын хэлбэр эсвэл тогтолцоо” гэсэн үгнүүдийн утгатай дүйцүүлэн төрийн “удирдлага, удирдлагын хэлбэр” гэсэн ойлголтоор хэрэглэсэн байна (Arthur Benz, 2004). Иймээс Монгол хэлний “Засаг” гэх нэр үгийг англи, герман хэлний “Governance-Governanz”, франц хэлний “Regime” гэх утгатай ижил байдлаар удирдлага гэж орчуулан хэрэглэвэл зохистой, харин “Засаглал” гэх үгийг нь засгийн газрын үйл ажиллагаа эрхлэх “E-Government буюу Засаглах” гэсэн утгатай ижил агуулгаар хэрэглэх хэрэгцээ харагдаж байна.

Англи хэлний “Governance болон Government” гэсэн үгийн утга, ойлголтууд хоорондоо ижил төстэй хэдий ч улс төр судлалын онолын хүрээнд хэрхэн ялгаатай ашиглах тухай асуудлыг авч үзээгүй нь орчуулгын алдаа гаргах үндэслэл болж, “сайн засаглал” гэсэн орчуулгын үгээр дүйцүүлэн улс төр судлалд ойлгох хандлага, нарийн ялгааг гаргахгүй шууд үгийн утгыг үгчилсэн байдлаар “төрийг цахимжуулах” эсвэл “засаглалыг цахимжуулах” гэж орчуулан манайд судалгаануудад хэрэглэсэн нь *хэн юуг хэрхэн хийх, хэн юуг хэрхэн хангах, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай нийгмийн харилцааны зохицуулалтыг ойлгомжгүй болгож байна. Мөн түүнийг хэмжих үзүүлэлт ерөнхий байдлаар тодорхойлогдож, харин хийх үйл ажиллагааны төлөвлөлт нь өөрөө бодлогын хэрэгжилт болсноор цахим засаглалын тухай ойлголтын суурь алдааг үүсгэсэн байх талтай юм. Иймээс олон улсын судлаачдын үзэл баримтлалыг харьцуулан үзэх шаардлага гарч байна. Англи саксоны улс орнуудад цахим засаглалыг “МХХТ-ийг засаглалд хэрэглэсний үр дүнд мэдээллийг хурдан шуурхай, чанартай, үр дүнтэй хүргэх, олж авах, боловсруулах, хадгалах, мөн хэрэглэгчид мэдээллээ солилцох, ашиглах боломжийг бүрдүүлж байгаад оршино” гэж үзээд цахим засаглал гэх ойлголтыг “Засаглах тогтолцоо”-нд иргэдийг оролцуулах боломжийг бүрдүүлэх ухаалаг алхам юм гэжээ (Heeks R, 2001).*

Судлаачдын нэг хэсэг нь “Цахим засаглал” бол засгийн газрын болон төрийн захиргааны байгууллагын удирдлагын түвшинд үйл ажиллагааг хялбар болгохын тулд МХХТ-ийн хөгжлийг ашиглах тухай (Drucker, 2001) ойлголт гэж үзсэн байхад, нөгөө хэсэг нь “Цахим засаглал” гэх ойлголт нь засгийн газрын үйл ажиллагааг дэмжих, иргэдийн оролцоог татах, төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд мэдээллийн технологийг ашиглах тухай асуудал (West & Wind, 1996) гэж тодорхойлсон байна. Харин энэ асуудлыг германы төрийн захиргааны судалгааны институцийн судлаач Жёрн Луке, Хайнрих Райнерманн нар “төрийг удирдах буюу засаглах үйл ажиллагаанд МХХТ-ийг ашиглах замаар захиргааны үйл ажиллагааг сайжруулах” үйл явц хэмээн цахим засаглалыг үзэж, цахим засаглалын үйл явц, хөгжлийг төрийн захиргааны үйлчилгээнд

ашиглах асуудлыг харилцан хамааралт байдлаар нь тодорхойлжээ (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 2. Төрийн үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын цахим харилцаа

Цахим засаглал	Ард түмэн	Төрийн захиргаа	Хувийн хэвшил	Төрийн бус байгууллага
Ард түмэн	C2C	C2G	C2B	C2N
Төрийн захиргаа	G2C	G2G	G2B	G2N
Хувийн хэвшил	B2C	B2G	B2B	B2N
Төрийн бус байгууллага	N2C	N2G	N2B	N2N

Эх сурвалж: Joern von Luke, Heinrich Reiner mann. Forschungsinstitut fuer Oeffentliche Verwaltung, Speyerer Definition of Electronic Government. in: <https://www.joernvonlucke.de/ruvii/Sp-DfnEGov-EN.pdf>.

Энэ утгаар цахим засаглал нь төрийн үйл ажиллагааны хүрээнд үйл явцын харилцан хамааралд дээрх зураглалын дагуу 7 төрлийн харилцааг үүсгэх бөгөөд энэхүү хамаарал бүхий харилцааг зохицуулах зорилгоор МХХТ-ийг зөв, зохистой ашиглах тухай асуудал гэж үзсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, МХХТ-ийг ашиглан хэн юуг хэрхэн хийх, хэн юуг хэрхэн хангах, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай нийгмийн харилцааг зөв зохицуулах нь нэг талдаа нийгмийг хөгжүүлэх, нөгөө талдаа ардчиллын чанарын үзүүлэлтийг сайжруулах асуудал хэмээн тодорхойлж, ардчилсан засаглалын оролцогч талуудыг авч үзсэн байна.

Төрийн үйл ажиллагааны үндсэн түүхий эд нь мэдээлэл байдаг тул МХХТ-ийг мэдээллийн үйлчилгээнд (E-Information) ашигласнаар төрийн үйлчилгээнд цахим мэдээллийн сангийн хуримтлал үүсэх ба түүнийг хэрхэн зохистой ашиглах тухай зохицуулалтын асуудал гардаг. Цахим мэдээллийн санд үүссэн олон төрлийн мэдээллийг нэг талаас төр хэрхэн зохистой ашиглах, нөгөө талаас хэрэглэгч хэрхэн зөв оролцоотой байх асуудлаас үүдэн харилцааны шийдэл (E-Communication) хайх хэрэгцээ, тодорхой эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай болдог. Эдгээр харилцаа нь нийтийн сүлжээ бүхий харилцах платформ хэлбэрээс эхлэн төрийн үйлчилгээний нэгдмэл зохицуулалт бүхий цахим орон зайн хэрэгцээг бий болгодог. Ийм төрлийн зохицуулалтыг төр нэгдсэн байдлаар шийдэх хэрэгтэй бөгөөд зохицуулах асуудал нь өөрөө бие даасан цахим шийдлийг илэрхийлдэг байна. Энэ ч утгаар нь цахим засаглалын хөгжлийг сайн (зөв засаглах тухай ойлголт) засаглалын шалгуур үзүүлэлттэй холбон олон улсын судлаачид тайлбарлаж байна.

Энэ цахим зохицуулалтын хэлбэрийг “E-Transactions” цахим гүйлгээ гэж нэрлэх бөгөөд эдгээр нь тодорхой МХХТ-ийн дэд бүтцийн тогтолцоог шаарддаг. Энэхүү цогц асуудал нь бүхэлдээ төрийн цахим үйлчилгээний (E-Service) орчинг эрх зүйн зохицуулалтаар бүрдүүлдэг байна. Төрийн үйлчилгээ цахимжих

явцад төрийн захиргааны уламжлалт арга барил, үйл ажиллагаанд өөрчлөлт гарч үүний үр дүнд төрийн байгууллага хооронд болон төрийн байгууллын тогтолцоонд харилцан хамаарал бүхий цахим системийн орчин бүрэлдэж (E-Workflow) цахим ажлын урсгал, илүү нарийвчлалтай эрх зүйн орчин, үйл ажиллагааны чиг үүргийн хүрээнд босоо болон хэвтээ зохицуулалт хийх шаардлага үүсдэг байна. Энэ төрлийн төрийн үйл ажиллагааны өөрчлөлтийг улс орон бүхэн тухайн улсын онцлогт тохируулан хөгжүүлж байна. МХХТ-ийг засаглах үйл ажиллагаанд ашиглах нь цаг хугацаа, орон зайн хамааралгүй ажиллах орчинг бүрдүүлэх хэдий ч уламжлалт төрийн зохион байгуулалтын асуудлыг хөндөж үйл ажиллагааны хүрээнд шинэчлэл хийх эрэлт хэрэгцээг бий болгодог. МХХТ-ийг засаглах үйл ажиллагаанд хэрэглэхээс илүүтэй цахим засаглалын орчин өөрөө иргэн төвтэй харилцаанд илүү хүртээмжтэй байдлыг бий болгодог гэж Герман улсын судлаачид үзсэн байна (Хүснэгт 3).

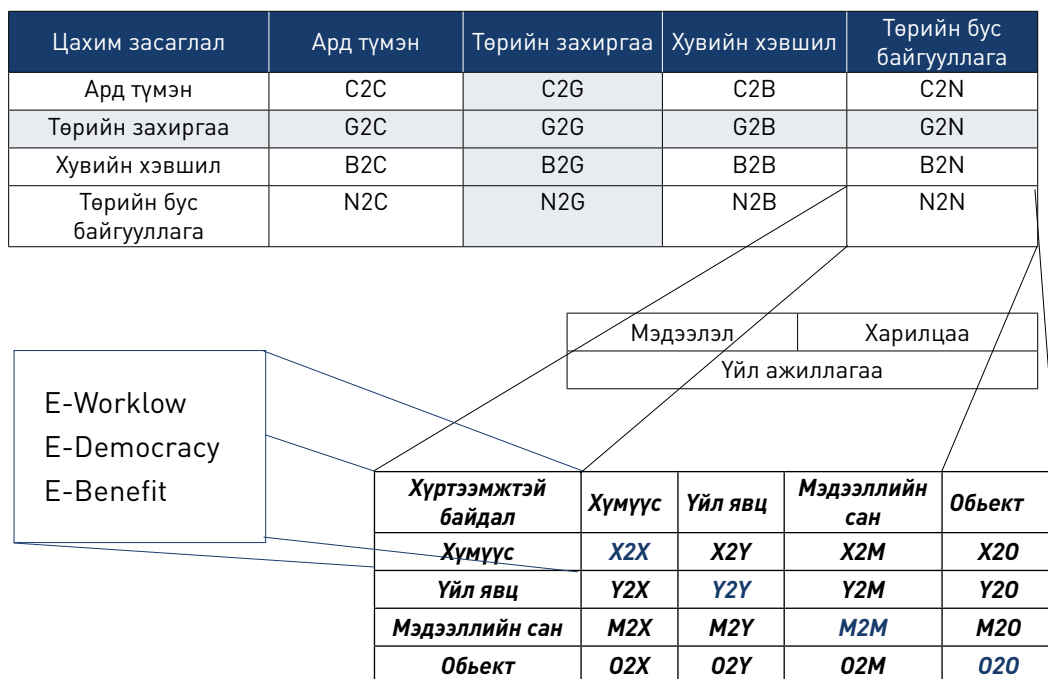
Хүснэгт 3. Төрийн захиргааны үйл ажиллагааны хүртээмжтэй байдал

Хамрах хүрээ	Хүмүүс	Үйл явц	Мэдээллийн сан	Объект
Хүмүүс	X2X	X2Y	X2M	X2O
Үйл явц	Y2X	Y2Y	Y2M	Y2O
Мэдээллийн сан	M2X	M2Y	M2M	M2O
Объект	O2X	O2Y	O2M	O2O

Эх сурвалж: Joern von Luke, Heinrich Reiner mann. Forschungsinstitut fuer Oeffentliche Verwaltung, Speyerer Definition of Electronic Government. in: <https://www.joernvonlucke.de/ruvii/Sp-DfnEGov-EN.pdf>.

Энэ төрлийн шинэ харилцаа нь хүмүүсийн хооронд, ажил хэргийн үйл явцын хүрээнд, мэдээллийн сангийн тогтолцоонд болон харилцах объект хоорондын харилцаанд шинээр чанарын өөрчлөлт гаргах бөгөөд энэ нь мэдээллийн хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлдэг. Мэдээллийн харилцан хамааралт байдлын хүртээмжийн үр дүнд цахим засаглалын бие даасан (Cyberspace-virtuelle Verwaltung) орчинг бий болгох тухай төсөөлөл юм. Энэ нь эргээд цахим засаглал дахь оролцогч талуудын харилцан ашигтай байдлаар буюу (E-Benefit) цахим ач тусаар илэрнэ гэж судлаачид үзэж байна (Зураг 1).

Зураг 1. Төрийн үйл ажиллагааны хамрах хүрээ

Эх сурвалж: Joern von Luke, Heinrich Reiner mann. Forschungsinstitut fuer Oeffentliche Verwaltung, Speyerer Definition of Electronic Government. in: <https://www.joernvonlucke.de/ruvii/Sp-DfnEGov-EN.pdf>.

Олон улсын судлаачдын байр суурь, тэдгээрийн ялгаатай болон ижил талыг авч үзвэл улс орон бүхэн цахим засаглалын хөгжлийн бодлогыг тус бүртээ тодорхойлж, бие даасан өөрийн онцлогт тохирсон хөгжлийн бодлогыг тодорхой үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх хэрэгтэйг зөвлөсөн байна. Тухайлбал, НҮБ-ын зүгээс цахим засгийн хөгжлийн индексийг цахимжсан үйлчилгээний хангалт, харилцаа холбооны дэд бүтцийн болон хүмүүн капиталын үзүүлэлтээр хэмжиж байна. Энэ нь зөвхөн төрийн үйлчилгээг нэг талаас цахим болгох тухай асуудал биш харин иргэд цахим орчинд ажиллах чадвартай, сэтгэл ханамжтай амьдрах тухай улс төрийн шийдэл хайсан асуудал байх ёстой гэсэн санааг дэвшүүлсэн байна. Энэ ч утгаар НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрөөс цахим засаглалыг 4 үе шаттай хэрэгжүүлэх алхмыг тодорхой судалгаанд үндэслэн гаргажээ. 1-р үе буюу эхлэл ба цахим орчинг бүрдүүлэх, 2-р үе буюу цахим орчинг сайжруулах ба мэдээллийн харилцааг нэмэгдүүлэх, 3-р үе шат буюу харилцан хамааралт үйлдлийг бий болгох ба төрийн нэгдсэн интерактив цахим орчинг бий болгох, 4-р үе буюу бүрэн шилжилт ба германы судлаачдын дэвшүүлсэн үзэл баримтлалын хувьд төрийн удирдлагын

тогтолцоог цахимжуулах нь цахим орчинд цаг хугацаа, орон зайн хамааралгүй орших боломжтой болох тухай асуудал гэжээ. Ийм учраас цахим засаглалын хөгжлийн бодлого, зохицуулалтын энэхүү судалгаанд цахим засаглалыг 2001 оны Дэлхийн банкны тодорхойлолтын агуулгын дагуу “Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах (нэг), төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах (хоёр), оролцогч талуудад чанартай үйлчилгээ үзүүлэх (гурав) зорилгоор төрийн эзэмшлийн МХХТ-ийн цогц системийг ашиглах” тухай асуудал хэмээн үзэж өргөн утгаар нь авч үзлээ. Энэ асуудал бүхэлдээ Монгол Улсын хувьд ардчиллыг бэхжүүлэх зорилт юм.

2.4. Монгол Улсын Цахим засаглалын үзэл баримтлал, хөгжил

Дэлхийн улс орнуудын засгийн газар болгон цахим засаглалын тухай ойлголтыг өөрсдийн тавьж буй хэтийн зорилго, хэрэгжүүлэх бодлогын арга хэрэгсэлд нийцүүлэн тодорхойлсон байна. Монгол Улсын хувьд цахим засаглалын бодлого хэрэгжүүлэхдээ зарим тохиолдолд “Цахим засаг” (E-Government), зарим үед “Цахим засаглал” (E-Governance) хэмээн орчуулсан байна. Харин эдгээр орчуулгын томъёолол нь үгийн утгыг зөв орчуулж хэрэглэсэн үү гэсэн асуултыг дагуулж байна. Харин Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, ШУА-ийн харьяа Үндэсний хөгжлийн хүрээлэнгийн судалгаанд “Цахим засаглал” гэх томъёолол нь англи хэлний E-Governance буюу “засаглалыг цахимжуулах” гэсэн утгаар, харин “Цахим засаг” гэх томъёолол нь “E-Government” буюу “төрийг цахимжуулах” утга илэрхийлнэ гэж тодорхойлж, энэ агуулгаар судалгаанд авч хэрэглэсэн гэжээ (Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын Газар, 2014).

Энэ тодорхойлолтын агуулгаар 2004 оноос хойш (*Electronic Government/ E-Gov*) гэх үгний утгыг “**Цахим Засаг**” нэр үгээр төлөөлүүлж “*төрийг цахимжуулах*” гэсэн утгаар тодорхойлж хэрэглэжээ. Тухайлбал, Монгол Улсын Засгийн газрын (МУЗГ) мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологи (МХХТ)-ийн салбарт төрөөс баримтлах дунд хугацааны (2005-2012 он) стратеги, 2005 онд “**Цахим Монгол**” Үндэсний хөтөлбөр (Засгийн газар, 2005)-ийг, 2012 оноос “**Цахим засаг**” үндэсний хөтөлбөр (Засгийн газар, 2012), 2019 оноос “Цахим Засаглал” үндэсний хөтөлбөр зэрэг олон бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөрүүдэд төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулах зорилго, агуулгыг тодорхойлсон байна.

1992-2020 оны хооронд буюу нийт 28 жилийн хугацаанд Монгол Улсад МХХТ-той холбоотой нийтдээ 70 орчим хууль, бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөр, журам баталжээ. Эдгээрээс мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжил, Цахим засаг, Цахим засаглал гэх ойлголтын хүрээнд батлагдсан хууль, бодлого, төлөвлөгөө нэг бүрийг нарийвчлан авч үзэхэд 2000 онд *Мэдээлэл, холбооны технологийг 2010 он хүртэл хөгжүүлэх үзэл баримтлал*; 2002 онд *Мэдээлэл, холбооны технологийг дунд хугацаанд хөгжүүлэх стратеги*

төлөвлөгөө (2010 он хүртэл); 2005 онд “Цахим Засаг” мастер төлөвлөгөө буюу “Цахим Монгол” хөтөлбөр; 2008 онд “Бүртгэл, мэдээллийн тогтолцоог бий болгох” хөтөлбөр, 2010 онд Мэдээллийн аюулгүй байдлын үндэсний хөтөлбөр; 2012 онд “Цахим Засаг” үндэсний хөтөлбөр, 2017 онд Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлого /2017-2025/, 2019 онд “Цахим Засаглал” үндэсний хөтөлбөр гэх зэрэгт олон төрлийн бодлого зохицуулалтын арга хэрэгслийг ашигласан байна. Цахим засаглалын тухай ойлголтыг 2005, 2012, 2019 онд батлагдсан төлөвлөгөө, хөтөлбөрт хэрхэн тусгасныг нэгтгэн харвал (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. Цахим засаглалын ойлголт, үзэл баримтлал

Батлагдсан он	Бодлого, хөтөлбөр	Ойлголт, үзэл санаа
2005	<p>“Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр буюу “Цахим засаг” мастер төлөвлөгөө</p> <p><i>(Шууд орчуулга нь E-Government байгаа боловч бодлогын зорилго агуулга нь E-Governance)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> “МХХТ-д тулгуурласан удирдлагын шинэ загварыг бий болгож цахим засаглалыг хэрэгжүүлэх” “Цахим засаглалыг нэвтрүүлснээр төрөөс иргэд, байгууллагад үзүүлэх үйлчилгээг шинэ шатанд гаргах, иргэдийн зүгээс төр, засагт хандах мэдээллийн шинэ урсгалыг бий болгох” Энэхүү бодлогын баримт бичгийн тодорхойлолтын агуулга нь “Төрийг цахимжуулах” буюу (E-Government) гэсэн утгаар Засгийн газрын үйл ажиллагааг “Цахим” хэлбэрт шилжүүлэх тухай байна. Энэ зорилгын хүрээнд МХХТ-ийн хэрэгслийг төрийн удирдлагын тогтолцоонд нэвтрүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах зорилтууд дэвшүүлж, энэ зорилтын үр дүнд 1. Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирна, 2. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод, шуурхай, хүнд сурталгүй болно, 3. Үүгээр төрийн үйлчилгээ “иргэн” төвтэй зөв засаглалын тогтолцоо бүрдэнэ гэж үзжээ.
2012	<p>“Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр</p> <p><i>(Шууд орчуулагдах нэр E-Government боловч бодлогын агуулга нь E-Governance)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Цахим засгийг хөгжүүлэх, Цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлэх <i>Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн бодлого боловсруулахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, төрөөс үзүүлж байгаа үйлчилгээг хүртээмжтэй, чирэгдэлгүй болгож, цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлж нэвтрүүлэх.</i> Бодлогын баримт бичгийн нэршил нь цахим засаг буюу (E-Government) төрийн байгууллын тогтолцоог цахимжуулах гэсэн утга илэрхийлсэн хэдий ч англи хэлний нэршил (E-Governance) буюу засаглах үйл ажиллагааг цахимжуулах гэсэн зорилт дэвшүүлж.

<p>2019</p>	<p>“Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр</p> <p>(Шууд орчуулагдах нэр E-Governance харин бодлогын агуулга нь E-Government)</p>	<p>Цахим засаглалыг хөгжүүлэх</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Төрийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, түүнд инновацийг нэвтрүүлэх арга замын нэг нь цахим засаглалыг хөгжүүлэх явдал юм” • Улсын Их Хурлын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-ын 3.3.2.1-д “Цахим засгийн хөгжүүлэх замаар төрийн алба, үйлчилгээг иргэндээ хандсан, үр нөлөөтэй, шуурхай, хэмнэлттэй болгоно.” Засгийн газрын 2017 оны 47 дугаар тогтоолоор баталсан “Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлого-2025”-ын 2.3.8-д “төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалын ардчилсан, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг идэвхжүүлэх, төрийн үйл ажиллагааны инновацийг дэмжиж, цахим засгийн хөгжлийг боловсронгуй болгох замаар цахим засаглалыг хөгжүүлнэ.” <p>Энэхүү бодлогын баримт бичгийн хүрэх үр дүн нь 2005, 2012 оныхтой ижил агуулгатай байна. “Цахим засгийг хөгжүүлэх замаар төрийн албаны үйлчилгээг иргэндээ хандсан, үр нөлөөтэй, шуурхай, хэмнэлттэй болгоно” гэжээ.</p> <p>1. Засгийн газрын үйл ажиллагааг цахимжуулах, 2. Төрийн үйлчилгээг иргэн төвтэй болгох ба 2005 оны зорилт хэвээр тодорхойлогдсон, 3. Төрийн үйлчилгээг хүртээмжтэй гэж байсныг “үр нөлөөтэй” гэдэг үгээр сольсон, 3. Төрийн үйлчилгээг шуурхай, хэмнэлттэй гэж, хэмнэлттэй гэсэн үг нэмсэн байна.</p>
<p>2020</p>	<p>Алсын хараа-2050 урт хугацааны хөгжлийн бодлого</p> <p>Цахим засаглалыг хөгжүүлэх асуудлыг хөндсөн</p>	<p>Цахим Монгол (Иргэн, төр, хувийн хэвшлийн нэгдсэн систем)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хүний хөгжлийг дэмжсэн, үр дүн, үр нөлөөтэй цахим засаглалыг төлөвшүүлнэ. • Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангасан, үр дүнтэй цахим засаглалын бодлогын болон эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, төлөвшүүлэх • Эдийн засаг, нийгмийн бүх салбарт мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн дэвшил, инновацийг нэвтрүүлэх замаар бүтээмж, үр ашгийг дээшлүүлэх • Хүний хөгжлийг дэмжсэн цахим засаглалыг хөгжүүлэх

Эх сурвалж: Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан <https://www.legalinfo.mn/>

Засаглах болон Засаг гэсэн үгийн утгыг 2005 оноос хойших бодлогын баримт бичигт нарийвчлан тодорхойлж тусгаагүйн улмаас Монгол Улсын хувьд ойлголтын зөрүү цахим засаглалын онолын үзэл баримтлалд үүсжээ гэсэн дүгнэлт эндээс харагдаж байна. Тухайлбал, 2005 оны “Цахим Монгол үндэсний хөтөлбөр”-ийн агуулга нь Кумар (Kumar, Mukerji, Irfan, & Ajax, 2007) нарын судлаачдын үзэл баримтлал болох “Төрийн байгууллагын мэдээллийг удирдах арга барилыг өөрчлөх замаар иргэд, хувийн хэвшлийнхэнд болон

нийгэмд илүү чанартай үйлчилгээ хүргэх” тухай асуудлыг (E-Government) гэсэн утгаар хөндсөн бол 2012 оны “Цахим засаг үндэсний хөтөлбөрт” судлаач Колеманы (Coleman, 2006) тодорхойлолт болох “Цахим мэдээлэлд суурилсан төрийн үйлчилгээ”-г (E-administration) хөгжүүлэх зорилт гэж өөр томъёоллоор хэрэглэсэн байна. Хэдийгээр хөтөлбөрүүдийн нэршил нь “Цахим засаглал”, “Цахим засаг” гэж өөр байгаа боловч агуулга нь зөрсөн утгатай байна. Энэхүү судалгаанд “Цахим засаглал” буюу засаглах гэсэн агуулгын хүрээнд бодлогын зохицуулалтыг шинжлэх болно. Цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлого 2005 оноос тусгайлан хөтөлбөр гарган хөгжүүлсэн боловч ихэнхдээ цахим засгийг хөгжүүлэх зорилгыг чухалчлан цахим засаглалыг хөгжүүлэх зорилго, зорилт нь гүйцэтгэл султай орхигдсон байна. Хэдийгээр 2019 оны хөтөлбөр цахим засаглал нэртэй боловч үндсэн агуулга нь нөгөө л төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулах хүрээндээ эргэлдэж байна.

2.5. Цахим засаглалын хамрах хүрээ

Цахим засаглал нь МХХТ-ийн ухаалаг, зөв хэрэглээний үндсэн дээр иргэд, хувийн хэвшил, төрийн байгууллага хоорондын харилцааг шинэ түвшинд хүргэх байдлаар бий болдог асуудал юм Хекс (Heeks R, 2001). Цахим засаглалын гурван үндсэн чиглэлийг тодорхойлсон байна (Зураг 2). Үүнд:

- Цахим төрийн захиргаа: Засгийн газрын үйл ажиллагааг сайжруулах;
- Цахим үйлчилгээ: Төрийн үйлчилгээг иргэд хүргэх;
- Цахим нийгэм: Нийгэм дэх иргэний харилцааг цахим болгох.

Зураг 2. Цахим засаглалын үндсэн чиглэл

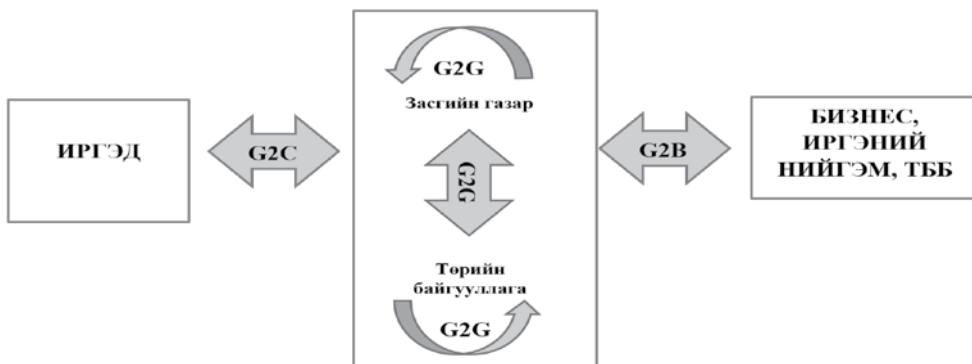

Эх сурвалж: (Heeks R, 2001, p. 4) https://www.researchgate.net/publication/220536750_E-Governance_in_the_Developing_World_in_Action/figures?lo=1

Цахим засаглал дахь төрийн удирдлагын гол зорилго нь үйл ажиллагааны зардлыг бууруулах, гүйцэтгэлийн удирдлагыг чанаржуулах, төрийн

байгууллагуудын хооронд сүлжээ холбоог бий болгох замаар төрийн байгууллагын хоорондын дотоод үйл ажиллагааг сайжруулах асуудал юм. Цахим засаглал дахь хамрах хүрээ нь *нэгдүгээрт*, төр засаг, иргэдийн хоорондын харилцааг **(С2G-ИсТ болон G2C-ТсИ)** идэвхжүүлэх, *хоёрдугаарт* төрийн байгууллагуудын хоорондын харилцааг сайжруулах **(G2G-ТсТ), гуравдугаарт** төр болон бизнесийн байгууллага/хувийн хэвшлийн хооронд үр дүнтэй харилцаа холбоог **(B2G ХХсТ болон G2B-ТсХХ)** бий болгоход чиглэгддэг (Зураг 3).

Зураг 3. Цахим засаглалын оролцогч талуудын холбоо

Эх сурвалж: (Backus, 2001)

G2G (Төрийн байгууллага хоорондын харилцаа): Энэ нь төрийн байгууллагын чиг үүргийн хүрээнд МХХТ-ийг ашигласнаар төрийн байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцох хурд нэмэгдэх, төрийн үйлчилгээний чанар сайжрах тухай хөндөж байгаа юм. Үндсэн зорилго нь төрийн байгууллагын үр ашгийг дээшлүүлэх, гүйцэтгэлийн үр дүнг нэмэгдүүлэхэд чиглэнэ. Энэ чиглэлийн үйл ажиллагааны эрх зүйн орчинг зохицуулах зорилгоор Монгол Улс 2001 онд “Мэдээлэл, холбооны технологийн 2010 он хүртэлх үзэл баримтлал”-ыг батлан хэрэгжүүлж, 2001 онд “Цахим монгол үндэсний хөтөлбөр”-ийг батлан 2014 он хүртэл хэрэгжүүлсэн, 2008 онд “Монгол Улсад бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгох үндэсний хөтөлбөр”-ийг батлан 2014 он хүртэл хэрэгжүүлсэн нь төрийн байгууллага хоорондын харилцааг сайжруулахад чиглэсэн байна. МХХТ-ийг төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглах, төрийн байгууллага хооронд мэдээлэл солилцох, мэдээллийн урсгалыг сайжруулах зорилго нь тухайн бодлогын зорилт байсан юм. Тухайлбал, 1. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр мэдээлэх, 2. Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлж, ашиглах тухай зохицуулалтууд, 3. Төрийн цахим сүлжээг ашиглах, харилцаа холбоог зохицуулах эрх зүйн орчинг

бүрдүүлэх гэсэн чиглэлд тодорхой ажлууд хийгдсэн байна.

G2C (Төрийн үйл ажиллагааг иргэдэд ойртуулах): Төр засаг, иргэдийн хооронд харилцах сувгийг бий болгож, иргэдэд төрийн үйлчилгээг үр ашигтай хүргэх боломжийг бүрдүүлэх тухай юм. Ингэснээр төрийн үйлчилгээний хүртээмж, боломжийг өргөжүүлж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж өгдөг. Үндсэн зорилго нь төрийн үйлчилгээг иргэд рүү чиглүүлэх тухай юм. Уг асуудлын хүрээнд Монгол Улс нь мэдээлэл, харилцаа холбооны хатуу дэд бүтэц бий болгоход чиглэсэн 7 хууль баталж, УИХ-ын нэг тогтоол гаргасан, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой 3 хууль батлан, УИХ-ын нэг тогтоол гарсан байна. Нөгөө талаас С2G буюу иргэд төрийн үйл ажиллагаанд ойртох боломжийг бий болгох юм. Эдгээр хуулийн агуулга нь төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн бодлого боловсруулахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах замаар төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүртээмжтэй болгоход чиглэгдсэн байна.

G2B (Төрөөс хувийн хэвшил рүү чиглэсэн үйл ажиллагаа): Төрөөс хувийн хэвшил рүү чиглэсэн үйл ажиллагаа нь төр бизнесийн салбарт дэмжлэг үзүүлэх, хувийн хэвшилд засгийн газартай хамтран ажиллах, харилцах, дэмжлэг үзүүлэх тухай юм. Үндсэн зорилго нь хувийн хэвшлийн салбарынханд засгийн газартай харилцах замыг хүнд сурталгүй байлгах буюу “улаан тууз” хайчлах байдлаар асуудалд хандах биш, харин цаг хугацаа хэмнэх, үйл ажиллагааны зардлыг бууруулах, бизнесийн илүү ил тод /тунгалаг/, нээлттэй орчинг бүрдүүлэх явдал юм. Энэ чиглэлд Засгийн газрын тогтоол гарч, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах асуудлын хүрээнд төр-хувийн хэвшлийн харилцааг эрчимжүүлэх зорилгоор Засгийн газрын худалдан авах ажиллагааны цахим сүлжээг (www.e-procurement.mn) нэвтрүүлсэн байдаг. Энэ боломжууд бий болсноор B2G буюу Хувийн хэвшлээс төр засагтай цахим хэлбэрээр шууд харилцан хамтран ажиллах боломж бүрдэх юм.

Ашок Агарвал/Ashok Agarwal/ болон В Венката Рамана /V Venkata Ramana/ нар цахим засаглалын онолын үзэл баримтлал нь 1.Иргэд болон төрийн байгууллагууд хоорондын харилцааг сайжруулж, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд, 2.Улс төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн шууд оролцох боломжуудыг нээж өгөх, 3.Нийгэмд ядуурлыг бууруулах, 4.Төлөөллийн ардчилалд иргэдийн чадавхыг сайжруулахад чиглэгддэг хэмээн тодорхойлсон нь цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын үр дүнг хэмжих шалгуур үзүүлэлтийн суурийг тавьжээ (Ashok Agarwal and V Venkata Ramana, 2007). Ингэхдээ цахим засаглал нь дараах таван тулгуур баганатай:

- Компьютер: Засаглалын үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх бүх тоног төхөөрөмж, программ хангамж;
- Сүлжээ: Шилэн кабел болон бусад дамжуулах сүлжээнүүд;

- Мэдээлэл буюу агуулга: Хэрэглэгчдийн хооронд солилцож байгаа мэдээлэл;
- Хэрэглэгч: Агуулгыг ашиглаж, нэвтэрч байгаа бүх хүмүүс;
- Итгэлцэл, хэрэглээ: цахим засаглалд иргэдийн итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх болон хэрэглээг дэмжих арга хэрэгслүүд зэрэг болно.

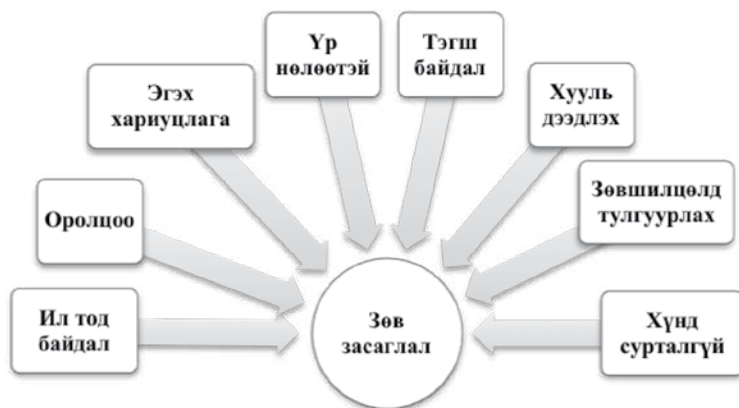
Цахим засаглалын загвар, хэрэгжүүлэх байдал нь хөгжиж буй улс орнуудад хувьсан өөрчлөгдөж, шинэчлэгдсээр байгаа бөгөөд аливаа улс орон цахим засаглалын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд төлөвлөлтийг үе шат бүрээр загварчлах шаардлагатай болохыг илтгэж байна. Цахим засаглалын зарим шалгуур үзүүлэлтүүд нь 1980-иад оны төгсгөлөөс сайн буюу *(ЗӨВ)*⁸ засаглалын онолын үзэл баримтлалд тусгалаа олсноор НҮБХХ-ийн хүрээнд хөгжиж байгаа орнуудад олон улсын дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Энэ концепцийн үндсэн зорилго нь 1990 оны эхэн үед ардчиллыг дэлхий дахинаа бэхжүүлэх үүднээс зарим хөгжиж буй болон ардчилалд шилжиж буй улс орнуудад эдийн засгийн дэмжлэгийг ямар шалгуур үзүүлэлтийг харгалзан үзүүлэх тухай НҮБ-ын санаа байсан гэж дүгнэжээ (Arthur Benz, 2004). Өөрөөр хэлбэл, НҮБ-ын хамтын ажиллагааны хүрээнд эдийн засгийн тусламжийг авах улс орнууд засаглах үйл ажиллагаанд дээрх шалгуурыг хангах ёстой гэсэн үг юм.

Цахим засаглалын зорилго нь зөв засаглалын зорилтууд болох төрийн үйл ажиллагаа ил тод /тунгалаг/ байх, төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах, төрийн албыг хүнд сурталгүй болгох, төрийн үйлчилгээ үр нөлөөтэй, хүртээмжтэй байх, оролцогч талуудын тэгш байдлыг хангах зэрэг зарчмуудыг хэрэгжүүлэхэд чиглэгдэх ёстой байна. Гэхдээ энэ үзэл баримтлал нь тухайн улсын уламжлалт засаглалын хэв шинжтэй (*Max Weber, Hierarchie, 1980*) зөрчилдөх буюу тогтсон төрийн байгуулал, захиргааны үйл ажиллагаа, удирдлагын хэв маяг, нийгмийн харилцааны соёлыг шинэчлэх шаардлагыг дагуулдаг байна. Энэ утгаараа зөвхөн засаглах тухай асуудал биш харин нийгмийн институцийн харилцан хамааралт байдал дахин шинээр зохицуулалт хийх эрэлт хэрэгцээг бий болгодог ажээ. Зөв засаглал нь “*эдийн засаг, улс төр, нийгэм – соёл, хүний эрхийн суурь үнэт зүйлсийг ямар нэгэн хоёрдмол утгагүйгээр хэрэглэх, тодорхойлох чадвартай засаглалын тогтолцоо юм*” хэмээн тодорхойлсон байдаг (Chorha, V.K, 1997). Зөв засаглалын онолын үндсэн таван зарчмыг 1997 онд НҮБХХ-өөс (UNDP) хууль дээдлэх ёс, хариуцлага, шударга ёс, үр ашиг, алсын хараа гэж төлөөллийн ардчиллын институцийн үйл ажиллагааны чанарыг сайжруулах чиглэлд тодорхойлж байсан бол Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD) хариуцлага, ил тод /тунгалаг/ байдал, үр ашиг ба үр нөлөө, хөнгөн шуурхай байдал, алсын хараа, хууль дээдлэх ёс гэсэн зарчмуудад илүү төвлөрсөн, төрийн үйл ажиллагааг

⁸ Цаашид “сайн” гэдэг үгийн утгыг засаглах үйл зөв байх буюу иргэн төвтэй болох гэсэн ойлголтоор энэ судалгаанд ашиглах болно.

илүү хөнгөн шуурхай байлгах чиглэлд анхаарал хандуулсан байдаг. Харин судлаач Кеттани (Kettani D, 2009) доорх найман шинжийг нэрлэжээ (Зураг 4).

Зураг 4. Зөв засаглалын шалгуур үзүүлэлт

Эх сурвалж: (Kettani D, 2009)

Цахим засаглалын онолын үзэл баримтлалын таван багана (*компьютер, сүлжээ, мэдээлэл, хэрэглэгч, итгэлцэл*) нь зөв засаглалын зарчмыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл юм. Мөн чанартаа цахим засаглал нь зөв засаглалтай болох тухай үзэл баримтлалд суурилсан байх бөгөөд төлөөллийн ардчилал дахь оролцогч талууд “Төр-Иргэн-Хувийн хэвшил” хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааг чанаржуулахад чиглэсэн байдаг. Тиймээс улс орнууд цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийг өөрсдийн онцлогт тохируулан улсын салбарын шинэ удирдлагын нэг хэлбэр байхаар (*New public management*) эсвэл даяарчлалын эрин үед ардчиллыг иргэний нийгмийн төлөвшлөөр хөгжүүлэх стратеги байхаар (*good governance*) сонгосон хувилбаруудыг хэрэгжүүлж байна.

2.6. Цахим засаглалыг хэрэгжүүлсэн олон улсын туршлага

2.6.1. Эстони улс

Зөв засаглалын үзэл баримтлал зарим улс оронд хэрэгжихдээ цахим засаглал хэлбэрийг түлхүү ашигласан тохиолдол байна. Үүний нэг жишээ бол Эстони улс юм. Эстони улс цахим засаглалын хөгжлийг иргэний нийгмийн хөгжлийг төлөвшүүлэх замаар ардчиллыг бэхжүүлэх гэсэн үзэл баримтлал сонгожээ. Иймээс Бүгд Найрамдах Эстони Улсын цахим засаглалын санаачилга нь 1996 оноос хойш тасралтгүй хэрэгжиж байгаа үйл явц бөгөөд тус санаачилга засгийн газрын үйл ажиллагааг үр дүнтэй, ил тод /тунгалаг/

явуулах замаар эдийн засгийн өсөлтийг хангаж хүн амын амьдралын дундаж түвшинг дээшлүүлэх гэсэн зорилт дэвшүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл, иргэдийн амьдралыг сайжруулах асуудал нь иргэний нийгмийг төлөвшүүлэх асуудал хэмээн үзэж, үүгээр дамжуулж ардчиллын чанарыг сайжруулах гэсэн бодлого тодорхойлжээ. Тухайлбал, 2018 оны НҮБ-ын судалгаагаар цахим засаглалын хөгжлөөр 16-р байранд (0.8486), цахим үйлчилгээний индексээр (0.9028) гэсэн маш өндөр үзүүлэлттэй байна (United nations, 2018). Дэлхийн эдийн засгийн форумаас гаргасан мэдээлэл харилцааны технологийн өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтээр 2015 оны байдлаар дэлхийн 143 орноос 22-р байранд оржээ (World Economic Forum, 2016).

Цахим засаглалын тухай ойлголтыг тус улсын хувьд цахим ардчилал (*цахим оролцоо, цахим сонгууль*) болон цахим засгийн газрын (*цахим төрийн захиргаа, цахим төрийн үйлчилгээ*) нэгдэл хэмээн тодорхойлсон байна (Nimi, 2016). Өөрөөр хэлбэл, төлөөллийн ардчилалд иргэдийн оролцоог цахим хэлбэрт шилжүүлэх, энэ шилжилтээр төрийн үйлчилгээг цахимжуулах боломжийг нээж өгөх, үүгээр дамжуулан төр, иргэдийн харилцаанд нээлттэй, ил тод/тунгалаг/ байдал үүсэх бөгөөд зөв засаглалтай байх боломжтой болох гэсэн хөгжлийн үзэл баримтлалыг өөрийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлсэн байна (Зураг 5). Энэ нь бүхэлдээ ардчиллыг хөгжүүлэх стратеги болжээ.

Зураг 5. Цахим засаглалын үзэл баримтлал (Nimi, 2016)

Эх сурвалж: Nimi, Esitleja. *Welcom to e-Estonia*, 2016.

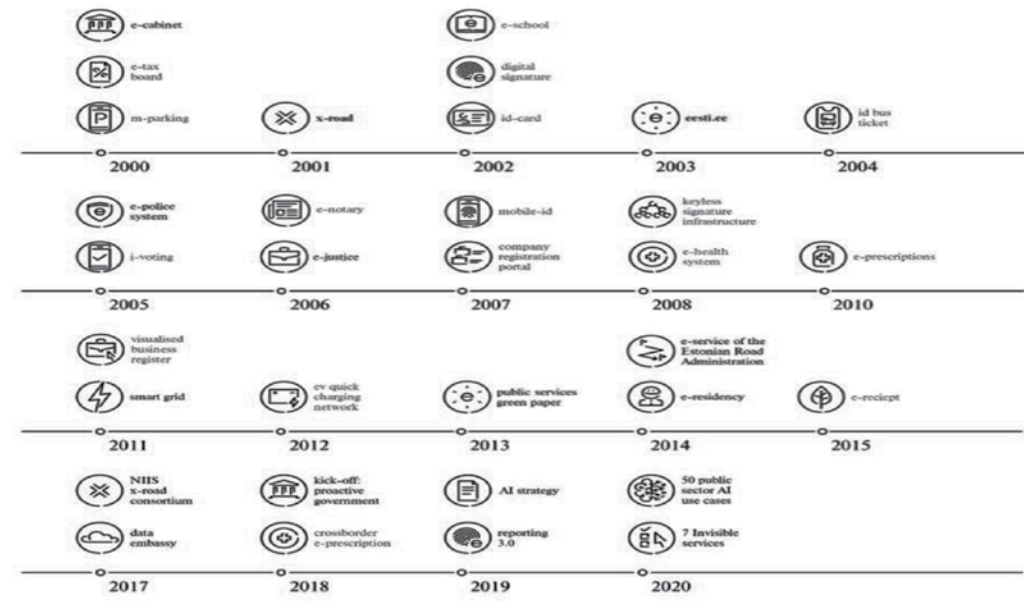
Хамтын ажиллагааны зохицуулалтыг нэгдмэл байдлаар тодорхойлж, төрөөс иргэдэд хүрч буй үйлчилгээний 99 хувийг цахимжуулаад байна. Үүнд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлсийг судлаачид хоёр хэсэгт авч үзэж байна. Эхнийх нь МХХТ-ийг төрийн удирдлагад хэрэглэхдээ цахим худалдаа, үйлчилгээний концепцид тулгуурлан (e-service-цахим үйлчилгээ, e-commerce-цахим арилжаа) хөгжүүлсэн (Ramnarine & Endeley, 2008). Харин судлаач Эунон (Eunon, 2007) Эстоний цахим засаглалын амжилтын үзэл санааг судлах

явцдаа улс төрчдийн манлайлал, хөрөнгө санхүү, дижитал хуваагдал ба сонголт, удирдлага зохицуулалт, уян хатан зохион байгуулалт, төрд итгэх итгэл, техникийн зураг төслийн чанар гэсэн менежментийн хүчин зүйлс зэрэгээр нөлөөлсөн гэж үзжээ. Цахим засаглалын хэд хэдэн бодлогын баримт бичгүүдийг 1994, 1998, 2004, 2005, 2006 онд тус тус баталсан. Эдгээр бодлогод дараах зарчмуудыг зохицуулалтын арга хэрэгсэл болгон ашигласан байна (Hänni, 2020). Үүнд:

- Иргэн төвтэй;
- Тоон хуваагдлыг багасгах (Хүн бүрт иргэний цахим үнэмлэх);
- Үр ашигтай, тунгалаг төр;
- Хувийн хэвшлийн манлайлал, Төр, хувийн хэвшлийн түншлэл;
- Цахим ардчилал (Цахим оролцоо нь цахим засгийн стратегийн хамгийн чухал бүрэлдэхүүн);
- Хувь хүний өгөгдөл хамгаалалт;
- Технологийн хамааралгүй платформыг хөгжүүлэх зэрэг болно.

2012 онд “Дижитал Эстони-2020” гэсэн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг баталж, өнөөг хүртэл хэрэгжүүлж байна. Ингэхдээ цахим засаглалын стратегийн гол зорилгоо иргэдийнхээ сайн сайхан амьдралд чиглүүлэхээс гадна төр, иргэн хоорондын харилцаанд зориулсан цахим засаглалын платформыг бий болгох нь нийгмийн оролцогч бүх талуудад харилцан ашигтай байх (төр, иргэн, хувийн хэвшил) зарчим гэжээ. Энэ нь цахим засаглалын хөгжлийн бодлогыг тууштай баримталж ирсний тод жишээ юм (Hänni, 2020). Цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын гол амжилт нь үр дүнд суурилсан хөгжлийн бодлого юм (Hänni, 2020). Үүнд үе шаттай хэрэгжүүлсэн логик уялдаа холбоо бүхий арга хэмжээнүүд; хууль эрх зүйн таатай орчин буюу цахим засаглалын үр дүнд чиглэсэн дүрэм, журам, хуулиуд (Gharanchi, A; Albadvi, A; Zarei, B, 2008); шинээр зохион байгуулагдсан төрийн байгууллагын бүтэц, чиг үүрэг (World Bank, 2006); төр хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа (Kalvet, T; Aaviksoo, A., 2008); хэрэглэгчийн боловсрол зэргийг нэгдмэл байдлаар нэг зүгт чиглүүлсэн явдал гэж үзжээ (Зураг 6).

Зураг 6. Эстонийн цахим засаглалын хөгжлийн явц: *G2G-хөх, G2C-ногоон, G2B-хүрэн улаан*

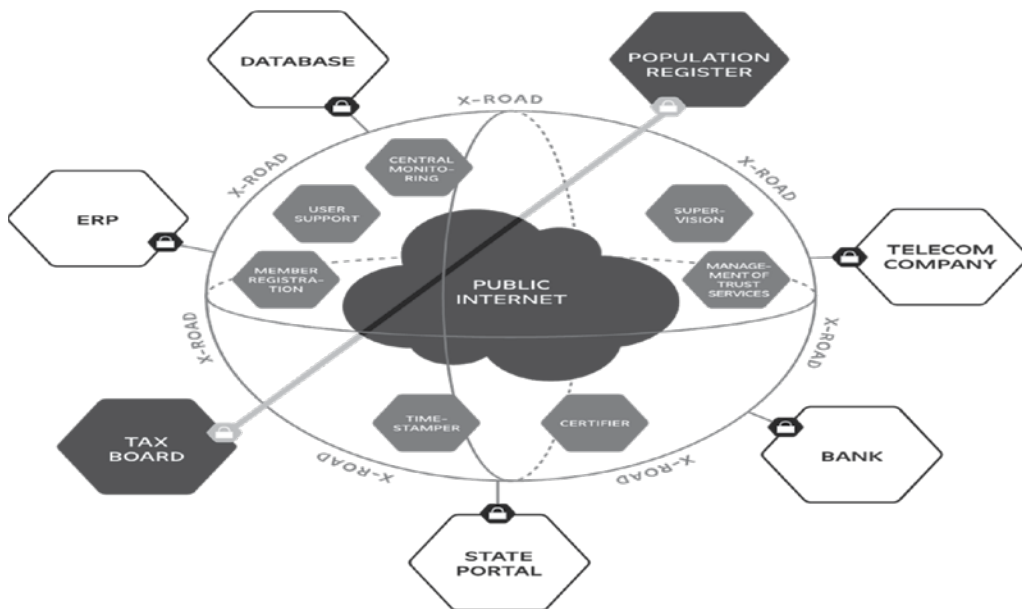
Эх сурвалж: Судлаачийн харьцуулсан дүгнэлт

Эстони улс нь цахим засаглалын хөгжлөөр тэргүүлэгч орон болж чадсан төдийгүй бүх сургуулийг интернетэд холбосон анхны улс болж интернетээр сонгуулиа амжилттай зохион байгуулж чадсан (интернетээр зохион байгуулагдсан сонгууль бүр хүчин төгөлдөр), Засгийн газрын хуралдааны бүхий үйл ажиллагааг цаасгүй орчинд эрхэлдэг, Цахим иргэний үнэмлэх ашиглаж буй иргэдийн тоо 1 саяд хүрсэн анхны улс гэдгээрээ онцлог юм (Hänni, 2020). Эстони улсын нийт иргэдийн 84 хувь нь интернет хэрэглэдэг (16-74 насны), нийт өрхийн 88 хувь нь интернетэд холбогдсон, хувийн хэвшлийн 98 хувь нь татварын тайлангаа цахимаар өгдөг, банкны нийт гүйлгээний 99 хувь цахимаар хийгддэг, эм зүйн үйлчилгээний 98 хувь нь цахимд шилжсэн, 1000-аас дээш үнэгүй WiFi бүстэй зэрэг статистик тоон үзүүлэлттэй байна (e-Estonia, 2020). Сүүлийн үеийн судалгаанаас харахад Эстонийг цахим засаглалаа амжилттай хэрэгжүүлсэн улс орны жишээгээр авч үзэн өндөр үнэлгээ өгч байна (United Nations, 2008); (Ernsdorff & Verbec, 2007); (Economist Intelligence Unit, 2004, 2005). Иймээс Эстонийн цахим засаглалыг амжилттай хөгжүүлэхэд хүргэсэн цахим засаглалын онолын үзэл баримтлал, хөгжлийн тулгуур үзэл санаа юу байв гэдэгт ихээхэн ач холбогдол өгч олон талаас нь судлаачид судлан үзэж байна.

Эстони улс нь үр дүнд чиглэсэн цахим засаглалын хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ зөв арга хэрэгслүүдийг ашигласан байна. Нэгдүгээрт, төрийн бүтэц, зохион байгуулалтыг өөрчилж 1994 онд RISO (*Төрийн мэдээллийн системийн газар*), 1997 онд ASO (*Төрийн захиргааны өгөгдлийн харилцаа холбоо*), 1999 онд Өгөгдөл хамгаалах газар, 2003 онд RIA (*Мэдээллийн системийн удирдах газар*), 2012 онд RISO (*Цахим Засгийн газар*)-ыг тус байгуулжээ. Энэ нь төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг нэгдмэл байдлаар цахимжуулах дэд бүтцийг бий болгож чаджээ. Хоёрдугаарт, 2000 онд Хүн амын бүртгэлийн тухай хууль/Цахим гарын үсгийн тухай хууль, 2001 онд Олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль, 2002 онд Цахим сонгуулийн тухай хууль, 2003 онд X-Road зааварчилгаа (хууль), 1996 онд Хувь хүний өгөгдөл хамгаалах тухай хууль баталж, 2008 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, 2019 онд шинэчлэн найруулсны зэрэгцээ 2008 онд Хэлний тухай хууль баталж цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлогыг эрх зүйн орчноор дэмжиж ажилласан байна.

Тус бодлогыг амжилтанд хүргэх гурав дахь чухал бодлогын арга хэрэгсэл нь сурталчлан таниулах буюу нийт иргэдийн боловсролд анхаарч, иргэн бүр цахим програм хангамжийг хэрэглэх соёлыг түгээж чадсан асуудал юм. Өөрөөр хэлбэл, төрийн үйлчилгээ болон иргэдийн хамтран ажиллах суурь нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна. Үүнд чиглэсэн зохицуулалтыг шаталсан байдлаар 1997 онд TigerLearn боловсролын хөтөлбөр, 2002 онд Компьютерийн хэрэглээний сургалт, 2006 онд Аюулгүй интернетийн зан төлөв, 2008 онд Багш бүрт зөөврийн компьютер зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлжээ. Цахим засаглалын хамрах хүрээний хувьд G2C-д чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлснээс дурдвал 2002 онд эхлүүлсэн Digital ID буюу Иргэний үнэмлэх (Чиптэй, Мобайл, Ухаалаг үнэмлэх) гэсэн 3 төрлийн үнэмлэх, 2005 оноос Цахим сонгууль буюу e-Voting, 2008 оноос Blockchain буюу “блоклогдсон” мэдээллийн “гинжэн” сүлжээ, Цахим эрүүл мэнд буюу e-Health, 2014 оноос Цахим оршин суугч буюу e-Residency зэрэг цогц арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн байна (Зураг 5). T2B /G2B/-ийн хувьд 2000 оноос Цахим татвар буюу Эстонийн e-Tax үйлчилгээ, 2002 оноос Эстонийн Цахим Засаглалын Академи, түүнээс гадна дэд бүтцэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалтуудын бодлого баримталж өнөөдрийн байдлаар нийт 6,500 км шилэн кабель суурилуулахаас 2,000 орчим км кабелийг холбож, 2020 онд бүрэн дуусах ба үр дүнд нь Эстони улсын бүх иргэд 30 Mbit/s-аас багагүй хурдтай интернетэд холбогдох, өрхийн интернетийн хурд 100 Mbit/s-ээс дээш байх боломжтой болжээ (Зураг 7).

Зураг 7. X-Road төр хувийн хэвшлийг холбогч үндэсний өгөгдөл солилцооны платформ

Эх сурвалж: <https://news.err.ee/915067/iceland-latest-nation-to-adopt-estonia-s-x-road-platform>

Цахим засаглалын хөгжлийн хурд нь мэдээлэлжсэн нийгмийн үр дүнд илүү үр ашигтай, хариуцлагатай төрийг бий болгож, иргэд төрийн үйлчилгээг илүү хялбар авах боломжтой болсноор хувийн хэвшил бизнесийн орчныг дэмжих таатай орчин төр, иргэний харилцаанд нутагшсан байна. Тухайлбал цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлогоор 1. Иргэний цахим бүртгэл, 2. Өгөгдлийн солилцооны X-Road платформ, 3. Өргөн хэрэглээний Wi-Fi (үнэгүй) бүс байгуулах арга хэмжээнүүдийг шат дараатай авч хэрэгжүүлж иргэний цахим бүртгэлд нийт иргэдийн 90%, X-Road платформоор мэдээллийг аюулгүй байдлыг хангасан дэд бүтцийг бий болгож, 1000 гаруй үнэгүй WiFi бүс бий болгож чадсан байна.

Эстони улсын амжилтыг дүгнэн үзвэл цахим засаглалыг хөгжүүлэх үзэл баримтлалыг улс орны хөгжлийн үзэл баримтлалтай нягт уялдаатай тодорхойлсон. Цахим засаглалын бодлогын хэрэгжилтийг үе шаттай, өмнөх үр дүнд тулгуурлан дараагийн зорилтыг тодорхойлон хэрэгжүүлсэн байна. Жишээлбэл бүх зүйлийг нэгэн зэрэг хийх бус ерөнхий суурийг зөв тавьж гүйцэтгэлийг дээшлүүлэх аргаар хэрэгжүүлсэн байна. Нэгдүгээрт МХХТ-ийн тоног төхөөрөмжийн нийт хэрэглээг бий болгох, хоёрдугаарт Т2Т үйлчилгээг цахимжуулах, гуравдугаарт Т2И болон Т2Б үйлчилгээний зарим хэлбэрийг цахимжуулах, Б2И болон Б2Б үйлчилгээний цахимжилтыг дэмжих,

дөрөвдүгээрт нийгмийн харилцааг цахимжуулах алхмуудыг хийснээр өнөөдрийн амжилтад хүрсэн байна.

2.6.2. Сингапур улс

Цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлж байгаа улс орнуудын нэг бол Сингапур улс юм. Сингапур улс нь цахим засаглалын хөгжлийн түвшин болон хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаагаа гурван үндсэн судалгааны хүрээнд тогтмол хэмжиж байна. Нэгдүгээрт, НҮБ-ын цахим засаглалын судалгаа бөгөөд 2018 оны НҮБ-ын судалгаагаар цахим засаглалын хөгжлөөр 7-р байранд, цахим үйлчилгээний индексээр 2-р байранд орсон байна (United nations, 2018). Хоёрдугаарт, Дэлхийн эдийн засгийн форумын мэдээлэл харилцааны технологийн өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтээр 2013 оноос хойш 1-р байранд явж байна (World Economic Forum, 2016). Гуравдугаарт, Сингапурын өөрийн үнэлгээ болох жил тутмын Дижитал засгийн газрын ойлголтын (Иргэн болон Хувийн хэвшил) судалгаа юм. 2019 оны байдлаар судалгаанд оролцсон иргэдийн 93 хувь нь төрийн цахим үйлчилгээг авсан, 86 хувь нь сэтгэл ханамжийн түвшинд 5/6 үнэлгээ өгсөн бол хувийн хэвшлийн хувьд 100 хувь төрийн цахим үйлчилгээг авч, сэтгэл ханамжийн түвшинд 77 хувь нь 5/6 оноо өгчээ (Government Technology Agency of Singapore, 2019). Өөрөөр хэлбэл, цахим засаглал бол иргэдийн амьдралын салшгүй нэг хэсэг нь болжээ.

Сингапур улсын хувьд мэдээлэл харилцаа холбооны технологийг (МХХТ) засгийн газрын үйл ажиллагаанд ашиглаж эхэлсэн анхны улс орнуудын нэг юм. Төрийн үйлчилгээнд компьютерийг 1981 оноос эхлэн ашиглаж эхэлсэн бөгөөд 4 үе шаттай үйл ажиллагааны дагуу цахим засаглалд шилжсэн байна (Хүснэгт 5).

Хүснэгт 5. Сингапурын цахим хөгжлийн гурван үе шат

Эхлэл үе	Нэвчилтийн үе (Хэрэгжилтийн)	Өөрчлөлтийн үе
1992-1999 он	2000-2005 он	2000 оноос хойш тасралтгүй
Засгийн газартай холбогдох ганц цонхтой.	Засгийн газар бүхэлдээ цахим болсон	Засгийн газар иргэн хоёрын хооронд шууд харилцаа бий болсон
Мэдээлэлтэй иргэн	Цахим үйлчилгээний нэг стандарт тогтсон	Иргэд бүх цахим үйлчилгээ авахдаа хувийн цахим бүртгэлтэй болсон
Веб-д суурилсан харилцаа бий болсон		

Эх сурвалж: (Weiling Ke, 2004, p. 96).

Эхний үе шатанд төрийн үйлчилгээнд компьютерийг нэвтрүүлэх хөтөлбөрийг 1981-1985 оны хооронд хэрэгжүүлж суурь үндсээ тавьсан байна.

Хоёр дахь шатанд үндэсний мэдээлэл харилцааны хөтөлбөрийг 1986-1991 оны хооронд хэрэгжүүлж, гурав дахь шатанд “Мэдээлэл харилцаа холбооны технологи-2000” мастер төлөвлөгөөг 1992-1999 оны хооронд, дөрөв дэх шатанд инфоком 21 хөтөлбөрийг 2000 онд эхлүүлсэн байна (Weiling Ke, 2004). Өөрөөр хэлбэл, хөгжил төлөвлөлтийн хүрээнд шаталсан байдлаар зохицуулалтын арга хэрэгслийг цахим засаглалын бодлогод ашигласан байна.

Ийнхүү 2000 оны эхэн үед төрийн үйлчилгээг цахимаар хүргэдэг болж, гар утасны программууд ашиглах болсон бөгөөд 2010 оноос хойш үйлчилгээг нэгтгэх замаар, иргэн төвтэй төрөл бүрийн үйл ажиллагаануудыг туршиж эхэлсэн байна. Сингапурулсын цахим хөгжлийн түүхийг эргэн харвал эхлэлийн үе шатанд төр засаг, иргэдийн хоорондын харилцааг (G2C) амжилттай тогтоож, Нэвчилтийн буюу хэрэгжилтийн үед төрийн байгууллагууд хооронд цахим харилцаа (G2G) бэхжиж, өөрчлөлтийн үе 2000 оноос хойш төр болон бизнесийн байгууллагуудын хоорондын үр дүнтэй харилцаа (G2B) төлөвших эхлэл тавигдсан байна.

Сингапур улс цахим засаглалын эрх зүйн орчин, аюулгүй байдлыг хангах хүрээнд 2016 онд Үндэсний цахим аюулгүй байдлын стратеги төлөвлөгөө, 2018 онд цахим аюулгүй байдлын хуулийг батлан гаргаж, хувийн хэвшил, иргэдийн мэдээллийг кибер гэмт хэргийн халдлагаас сэргийлэх, энэ чиглэлд чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж эхэлсэн байна (Smart Nation Singapore, 2020).

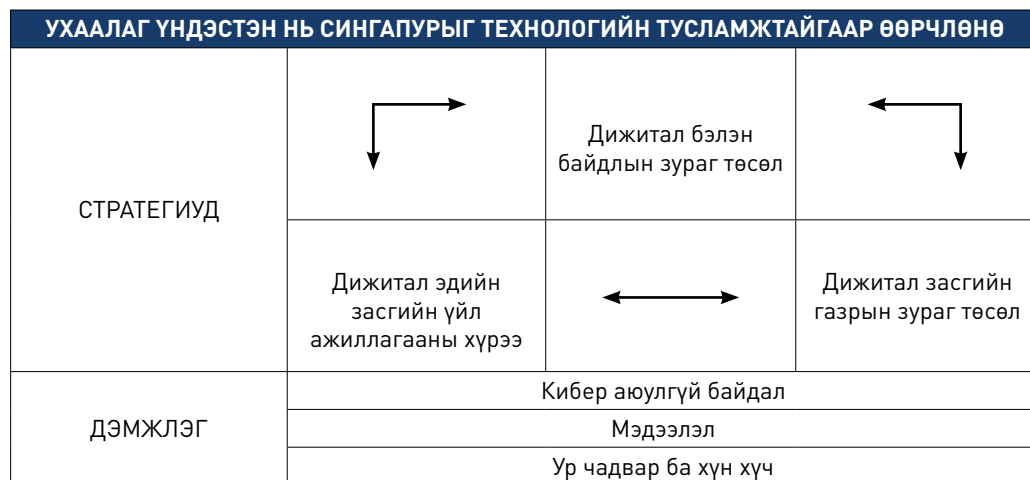
2014 оноос эхлэн ерөнхий сайд Ли Хсиен Лүү “Ухаалаг үндэстэн” урт хугацааны хөгжлийн хөтөлбөрийг санаачилж эхлүүлсэн бөгөөд энэхүү хөтөлбөр нь үндсэн гурван тулгуур баганатай (зураг 8). Үүнд:

1. Дижитал эдийн засаг: “Дижитал эдийн засгийн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичиг 2018 онд гарсан
2. Дижитал засгийн газар (засаглал): “Дижитал засгийн газрын зураг төсөл” баримт бичиг 2018 онд гарсан.
3. Дижитал нийгэм: “Дижитал бэлэн байдлын зураг төсөл” баримт бичиг 2017 онд гарсан.

Сингапур улсын ухаалаг үндэстэн болох урт хугацааны хөгжлийн бодлогын үзэл баримтлал нь Хексийн 2001 онд тодорхойлж байсан цахим төр, цахим нийгэм, цахим үйлчилгээ нь цахим засаглалын үндсэн чиглэл болдог тухай ойлголттой холбоотой байна (Heeks R, 2001). Төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулах хүрээнд “**Дижитал засгийн газар**” зорилгын гол хүрэх үр дүнг “*эд эс бүрээрээ дижитал боловч чин сэтгэлээсээ үйлчлэх*” гэж тодорхойлсон байна (Smart Nation Singapore, 2020). Өөрөөр хэлбэл, технологийн дэвшлийг ашиглах хэдий ч иргэн төвтэй, ухаалаг төр байх гэсэн онолын үзэл баримтлалыг тодорхойлжээ. Энэхүү ухаалаг үндэстэн хэмээх энэхүү санаачилга нь дээр дурдсан гурван тулгуур багана бат бөх бий болсны

үндсэн дээр бүрэн хэрэгжих юм. “Уг үндэс хүртлээ дижитал” гэдэг нь иргэд, хувийн хэвшил үзүүлэх үйлчилгээ, төрийн албан хаагчдын үйл ажиллагаанд мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг бүрэн дүүрэн ашиглах шилжилт хийхийг хэлнэ. “Зүрх сэтгэлээсээ үйлчлэх” гэдэг нь ажил үйлчилгээг цахим хэлбэрээр автоматжуулахдаа аль болох тухайн хувь хүн бүрт хүрсэн сайхан мэдрэмжийг төрүүлэх гэж тодорхойлсон байна (Smart Nation Singapore, 2020).

Зураг 8. Сингапурын ухаалаг үндэстэн хөтөлбөр

Эх сурвалж: (Ng Chee khern, 2019)

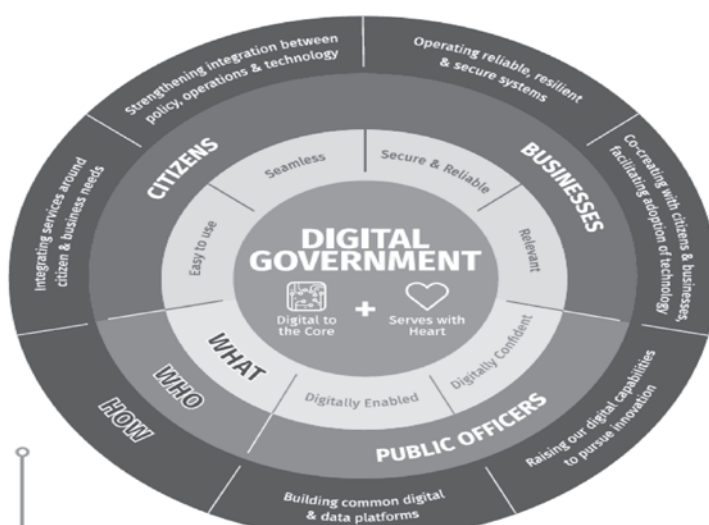
Дижитал засгийн газрын зураг төслийн агуулга нь дотроо 2 зарчим, 3 оролцогч тал, 6 үр дүн, 6 стратеги төлөвлөгөөнөөс бүрдсэн байна. Уг үндэс хүртлээ дижитал байх, зүрх сэтгэлээсээ үйлчлэх гэсэн хоёр зарчимтай бөгөөд төслийн оролцогч талууд нь төрийн албан хаагчид, хувийн хэвшил, иргэд үүнийг баримтлах ёстой юм. Энэ нь нэгдмэл зохицуулалтыг хангаж өгөх үүрэгтэй байхаас гадна оролцогч талуудын эрхийг тодорхойлж өгсөн байна. Ухаалаг үндэстэн хөтөлбөрийн үр дүн нь иргэд, хувийн хэвшлийн хэрэгцээнд нийцүүлж төрийн үйлчилгээг нэгтгэх, төрийн бодлого, үйл ажиллагаа, технологийг илүү ойртуулж нэгтгэх, нэгдмэл дижитал болон өгөгдлийн (дата) платформыг бий болгох, найдвартай, уян хатан, аюулгүй үйлдлийн систем бий болгох, инновацийг эрэлхийлсэн дижитал чадавхаа дээшлүүлэх, технологийн хэрэглээг түлхүү ашиглахын тулд иргэд, хувийн хэвшилтэйгээ хамтран ажиллах явдал хэмээн үзжээ.

Хөтөлбөрийн стратеги дараах үйл ажиллагаанаас бүрдэж байна. Үүнд:

1. Үндэсний дижитал таних тэмдэг: энэ нь төр, хувийн хэвшил, сингапурчуудын дунд тасралтгүй холбогдох иргэдийн мэдээллийн сан юм

2. Цахим төлбөр тооцоо: цахим төлбөр тооцооны хөдөлгөөнт платформ
3. Ухаалаг үндэстэн мэдрэмтгий платформ: замын хөдөлгөөн, усны чанараас эхлээд хувь хүний хөдөлгөөнийг мэдрэгчүүд багтана.
4. Хотын ухаалаг хөдөлгөөн: Нийтийн тээврийг технологийн тусламжтай сайжруулж, тээврийн хэрэгслийн шинэ хэлбэрүүдийг бий болгоно.
5. Кодекс: Төрийн байгууллагуудын дунд дахин ашиглах боломжтой дижитал нөөцийг нэгтгэж дижитал үйлчилгээг илүү хурдан илүү үр дүнтэйгээр иргэдэд хүргэнэ.
6. Амьдралын мөчүүд: Иргэдийн өдөр тутмын амьдралын чухал мөчүүдэд төрийн байгууллагын үйлчилгээ, нөөцийг хүргэх зэрэг юм.

Зураг 9. Дижитал засгийн газрын зураг төсөл

Эх сурвалж: (Smart Nation Singapore, 2020)

Дижитал нийгэм. Иргэдийг дижитал нийгмийн харилцаанд оруулж, амьдралын чанарыг дээшлүүлж, дэлхий ертөнцтэй холбохын тулд энэхүү төслийг хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд дижитал бэлэн байдлын зураг төслийг боловсруулсан байна. Энэ нь дотроо гурван хэсгээс бүрдэж байна. Нэгдүгээрт, дижитал нэвтрэх боломж: Иргэд цахим орчинд нэвтрэх хүн бүрийг хамруулсан, боломжийн, найдвартай дэд бүтэц бий болох тухай ойлголт юм. Хоёрдугаарт, дижитал боловсрол: иргэд бүх нийтээрээ дижитал технологийг өөртөө итгэлтэйгээр ашиглах чадвар, мотивацитай байх хэрэгтэй гэсэн шаардлага. Гуравдугаарт, дижитал оролцоо: иргэд өөрсдийн амьдралын чанарыг сайжруулахад технологийг ашиглах явдал юм.

Ухаалаг үндэстэн санаачилгын хүрээнд хийгдэж байгаа өөр нэг том төсөл бол **Үндэсний Хиймэл Оюун Ухааны Стратеги Төлөвлөгөө** юм (Smart Nation Singapore, 2020). Одоогийн байдлаар Үндэсний хиймэл оюун ухааны таван төслийг боловсруулж байна. Үүнд

1. Ухаалаг ачаа тээврийн төлөвлөлт;
2. Тасралтгүй, үр дүнтэй хотын үйлчилгээ;
3. Архаг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх;
4. Хүн бүрт хүрсэн боловсролыг дасан зохицох сургалт, үнэлгээний тусламжтайгаар хүргэх
5. Хилийн шалган нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа зэрэг юм.

Өөрөөр хэлбэл, төрийн үйл ажиллагааны нэгдсэн мэдээллийн санг үүсгэх, зохицуулалт хийх замаар төрийн үйлчилгээ, иргэдийн харилцааг шинэ түвшинд хүргэх, хамтын зохицуулалтаар ардчилсан засаглалыг ухаалаг хэлбэрт шилжүүлэх гэсэн урт хугацааны бодлого юм.

Сингапурын ухаалаг үндэстэн болох санаачилга эхний үр дүнгээ өгч эхэлсэн бөгөөд өнөөдрийн байдлаар 110.000 ухаалаг гэрлийн шонгууд бий болсон. Энэ нь төрөл бүрийн мэдээллийг цуглуулах боломжийг олгон хот төлөвлөлт, осол аваарийг мэдээлэх зэрэгт ашиглагдаж байна. Үүнтэй уялдуулан жолоочгүй тээврийн хэрэгслүүд туршигдаж эхэлжээ. Сингпасс систем гэхэд төрийн 60 гаруй байгууллагатай цахимаар холбогдож төрийн үйлчилгээг хурдан шуурхай авах боломжоор хангаж байна. MyInfo платформ нь бүх төрлийн цахим бүртгэлийн хуудас, анкетыг автоматаар бөглөхөд тусалж цаг хугацаа хэмнэдэг. Амьдралын мөчүүд төслийн хүрээнд цэцэрлэгт орох, шинээр төрсөн хүүхдээ цахимаар хялбар бүртгүүлэх, хүүхдийн тэтгэмж, вакцины мэдээллээ авах зэргээр айл өрх бүрийн амьдралыг хөнгөвчлөх ажлууд хийгдэж байна (Smart Nation Singapore, 2020).

Сингапур улс цахим засаглалыг хөгжүүлэхдээ үе шаттай, тууштай бодлогыг хүрсэн түвшингээс шат ахиулах стратегийг баримтлан хэрэгжүүлжээ. Эхний шатанд бүх нийтийг компьютержуулах ажлыг хийж МХХТ-ийг ашиглах суурийг бэлтгэсэн бөгөөд дараагийн шатуудад цахим үйлчилгээг нийгмийн харилцаанд нэвтрүүлж, одоо нийгмийн харилцааг шинэ шатанд буюу илүү үр дүнтэй, үр ашигтай харилцааг иргэдэд санал болгох алхам хийгдэж эхэлсэн байна.

Цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд нэн тулгамдаж байгаа асуудал нь бодлогын зохицуулалтыг оновчтой зохион байгуулах юм. Мөн бодлого судлалын болон бодлогын шинжилгээний нэг судлагдахуун нь бодлого зохицуулалт юм. Бодлого зохицуулалтыг зохицуулалтын хүрээгээр нь хэвтээ, босоо, зохицуулагдах үр дагавраар эерэг сөрөг хэмээн ангилан судалж байна. Монгол Улсын хувьд бодлого зохицуулалтыг тухайлан судалсан судалгааны ажил ховор байгаагийн зэрэгцээ, практикт босоо болон сөрөг зохицуулалтыг

хийж, хэвтээ болон эерэг зохицуулалтыг бараг хийхгүй байна.

Цахим засаглалын талаарх ойлголт, улс орнуудын хэрэгжүүлж ирсэн туршлагыг нэгтгэн дүгнэж үзвэл цахим засаг гэдэг ойлголтын хүрээнд төрийн үйл ажиллагааг цахимжуулах буюу төрөөс иргэн болон бусад субъектэд хүрэх үйлчилгээг цахимжуулах ингэснээр үр ашиг, үр дүнг дээшлүүлэх, үйлчилгээг иргэнд ойртуулах арга хэрэгслийг сайжруулах агуулгатай байгаа бол цахим засаглал нь нийгмийн харилцааг цахимжуулах ингэснээр иргэдийг илүү аз жаргалтай амьдруулах гэсэн агуулга байна. Цахим засаглал нь цахим төрийн захиргаа, цахим нийгэм болон цахим үйлчилгээ гэсэн гурван бүрэлдэхүүн хэсэгтэй бөгөөд түүний онолын үзэл баримтлалын таван багана нь *компьютер, сүлжээ, мэдээлэл, хэрэглэгч, итгэлцэл болж байна*.

Бидний жишээ болгон авсан хоёр улс цахим засаглалыг хоёр ялгаатай үзэл баримтлалаар хэрэгжүүлжээ. Эстони улсын хувьд ардчиллыг бэхжүүлэх тухайлбал, сайн /зөв/ засаглалыг бэхжүүлэх гэсэн үзэл баримтлалын хүрээнд цахим засгийн газар улмаар цахим засаглал хөгжүүлж байна. Харин Сингапурын хувьд төрийн үйл ажиллагааны үр дүн, үр ашгийг дээшлүүлэх үзэл баримтлалын хүрээнд төрийг цахимжуулахаар бодлого боловсруулан хэрэгжүүлж, улмаар иргэдийн ажил амьдралыг өртгийг бууруулахад мэдээлэл харилцааны технологийг ашиглан ажиллаж байна. Төрийн үйл ажиллагааны үр дүн, үр ашгийг дээшлүүлэх зорилгын гүйцэтгэл нь цахим засаглалыг хөгжүүлэх үндэс суурь болжээ. Энэ хоёр улс цахимжуулалтын бодлогыг шаталсан зохицуулалттай, өмнөх үр дүнг баталгаажуулж дараагийн үр дүнг бий болгоход хүчтэй анхааран ажилласан нь баримт бичгийн шинжилгээгээр нотлогдож байна. Дээрх хоёр улс эхний ээлжинд компьютерыг бүх нийтийн хэрэглээ болгоход анхааран ажиллаж, үүний дараа нийгмийг хамарсан өргөн сүлжээг бий болгон мэдээлэл дамжих хурдыг нэмэгдүүлэн улмаар цахим хэрэглэгчийг бүх хэлбэрээр дэмжин ажиллажээ. Одоо тэд цахим харилцаанд итгэлцлийг бэхжүүлэхэд анхааран ажиллаж байна. Манай улсын хувьд цахим засаглалыг хөгжүүлэхдээ төрийг цахимжуулах гэсэн агуулгыг түлхүү барьж ирсэн байдал ажиглагдаж байна.

БҮЛЭГ ГУРАВ. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

3.1. Цахим засаглалын бодлогын зохицуулалтын контент шинжилгээ хийх аргачлал

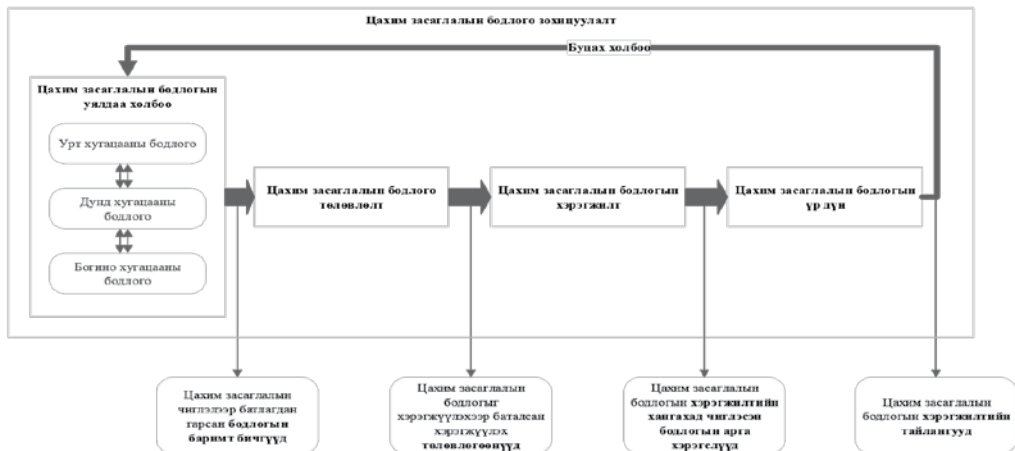
Цахим засаглалын тодорхойлолтын дагуу цахим засаглалын бодлогын гол асуудлыг авч үзвэл сайн засаглалын үндсэн шинж чанарууд болох нээлттэй, ил тод, хариуцлагатай, үр ашигтай, үр нөлөөтэй, оролцоог хангах, зөвшилцөлд чиглэсэн (Heeks R, 2001) байх гэсэн шинжүүдийг бүрдүүлэхэд хэрхэн хувь нэмэр оруулах вэ гэдэг асуудалд илүү чиглэгдэж байна. Тиймээс судалгаагаар Монгол Улсын цахим засаглалын чиглэлээр баримталж буй **бодлогуудын агуулгад бодлого зохицуулалтын 7-н хэмжээсээр шинжилгээ** хийх, олон улсын түвшинд баримталдаг үндсэн чиг үүрэг рүүгээ чиглэж байгаа эсэхийг тодорхойлох шаардлага нэг талаас гарч байна. Нөгөө талаас цахим засаглалын энэхүү чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд төрийн байгууллагын зүгээс **босоо болон хэвтээ түвшинд бодлогын зохицуулалтыг хэрхэн, бодлогын ямар арга хэрэгслээр** дамжуулан хийж гүйцэтгэж байгааг, үр дүнд нь төрийн байгууллагууд цахим засаглалын бодлогын **үндсэн зорилгодоо хүрч байгаа эсэхэд** нь тус бүрт дүн шинжилгээ хийх шаардлага гарч ирэх юм. Эдгээр журам, дүрэм нь бодлого зохицуулалтын хэвтээ болон босоо түвшинд зохицуулалтын ямар асуудал үүсгэх боломжтойг Хүснэгт 6-т тодорхойлж, асуудал бүрийг судалгааны аргачлалын дагуу кодчиллоо.

Хүснэгт 6. Бодлого зохицуулалтын арга хэрэгслийн код

№	Зохицуулалтын асуудал	Төрийн үйлчилгээний харилцан хамааралт байдал		
		Нэгтгэгдэх харилцан хамааралт	Дараалсан харилцан хамааралт	Эргэх харилцан хамааралт
		"Н"	"Д"	"Э"
1	Давхцал, давхардал	Н1	Д1	Э1
2	Зөрчил, зөрчилдөөн:	Н2	Д2	Э2
3	Зохицуулалтгүй орон зай (хийдэл, цоорхой):	Н3	Д3	Э3
4	Менежментийн асуудал:	Н4	Д4	Э4
5	Эрэлт хэрэгцээний өөрчлөлт:	Н5	Д5	Э5
6	Салбар хоорондын асуудал:	Н6	Д6	Э6
7	Энгийн цэгцлэлт:	Н7	Д7	Э7

2018 онд Петерийн тодорхойлсон бодлого зохицуулалтын 7-н төрлийн асуудлыг төрийн үйлчилгээний харилцан хамааралт байдалтай уялдуулан нийт 21 төрлийн бодлого зохицуулалтын асуудал үүсэхээр судалгаандаа тодорхойлсон болно. Гэвч төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохицуулалтын арга хэрэгсэлд ашигладаг хэрэглэдэг дүрэм, журмуудын хувьд ямар төрлийн алдааг ихэвчлэн гаргаж байгааг хүснэгт 2-оос харахад Зөрчил, зөрчилдөөн болон Менежментийн асуудал гэсэн хоёр төрлийн асуудлыг хамарч байна. Энэ нь 2001 онд Бэйксийн тодорхойлсон цахим засаглалын оролцогч талуудын G2C, G2B харилцаанд илэрч байна. (Хавсралт 2-оос дэлгэрэнгүйг харна уу).

Зураг 10. Цахим засаглалын бодлого зохицуулалтын ерөнхий схем

Ингэснээр судалгааныхаа үр дүнд Монгол Улсын цахим засаглалын бодлого хэрэгжихэд зохицуулалтын хувьд ямар саад бэрхшээл гарч байгааг илрүүлэх, учирч буй саад бэрхшээлүүдийг цаашид хэрхэн бууруулахад дэмжлэг үзүүлэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Монгол Улсын цахим засаглалын бодлогын бичиг баримтуудыг дескриптив арга⁹ зүйгээр онол арга зүйн түвшинд цахим засаглалын суурь үзүүлэлтүүд зохицуулагдсан байдлыг авч үзнэ. Судалгааны дескриптив шинжилгээг хийхдээ задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, харьцуулсан болон түүхчилсэн судалгаа хийх аргыг ашиглана.

Цахим засаглалын бодлогын зохицуулалтын арга хэрэгслээс үүдэлтэй нөлөөлөх хүчин зүйлсийг агуулгын шинжилгээгээр тодорхойлж, түүний хэрэгжилтэд үнэлгээ хийнэ. Агуулгын шинжилгээний үр дүнд тулгуурлан хэрэгжиж байгаа бодлого хоорондын уялдааг судлах, түүнээс үүдэлтэй

⁹ Descriptive method

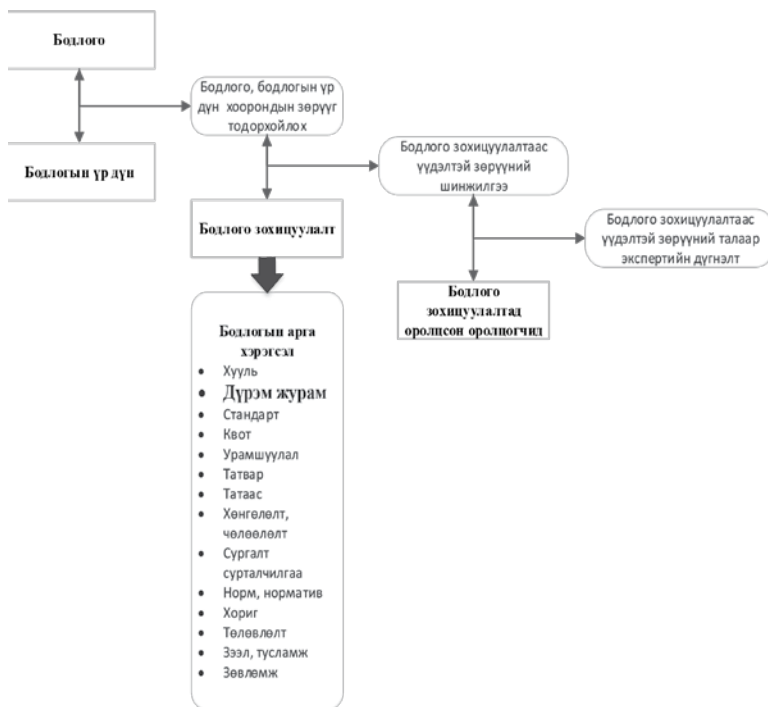
хэрэгжилтэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулах зорилгоор экспертүүдтэй ярилцлага хийж дүгнэлт гаргана.

Цахим засаглалын бодлогыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарсан дүрэм, журам, хөтөлбөр, төлөвлөгөөний агуулгыг цахим засаглалын бодлогын зорилго, зорилтуудтай харьцуулан судлаж дүгнэлт гаргах, сайжруулах арга замыг тодорхойлох, бодлогын хэрэгжилтэнд зөвлөмж боловсруулна.

3.2. Судалгааны хамрах хүрээ

Цахим засаглалын бодлого зохицуулалт нь төрийн байгууллагын эрх мэдлийн хуваарилалтын хэвтээ болон босоо түвшинд тухайн бодлогынхоо зорилгодоо хүрэхийн тулд боловсруулалтын шатанд, төлөвлөлтийн шатанд, хэрэгжилтийн шатанд, хяналт-шинжилгээний шатанд тус тусдаа бодлогын арга хэрэгслээрээ дамжуулан Засгийн газар хийдэг. Эндээс цахим засаглалын бодлого болон түүний үр дүн хоорондын зөрүү нь **бодлого зохицуулалтын үр нөлөөг** харуулах гол зүйл юм. Гэхдээ энэхүү зөрүү нь бодлого зохицуулалтаас үүдэлтэй юу? эсхүл өөр хүчин зүйлээс хамааралтай юу? гэдгийг нягталж тогтоох нь судалгааны ажлын гол зорилго болно.

Зураг 11. Судалгааны дизайны ерөнхий зураглал

Энэ судалгаа нь цахим засаглалын бодлогыг цаашид шинэ шатанд гаргаж, зөв засаглалын бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэхэд төрийн байгууллагаас юуг анхаарах, төрийн хамгийн сайн хийж чаддаг зүйл болох зохицуулалтын арга хэрэгслүүдийг хэрхэн зөв ашиглах ёстойг, улмаар цахим засаглалын бодлогыг жолоодоход юуг босоо болон хэвтээ зохицуулалтад анхаарах ёстойг тодорхойлоход чиглэнэ. Түүнээс гадна цахим засаглалын бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэхийг зорьсон боловч бодлого зохицуулалт хийхдээ тухай бодлогоосоо эсрэг эсвэл саад болохоор, өөр тийш чиглэсэн байхаар бодлогын арга хэрэгслүүдийг ашигласан бол тэр нь зайлшгүй хийгдэх ёстой зүйл байсан уу? Эсвэл үгүй юу гэдгийг экспертийн ярилцлагын тусламжтайгаар дүн шинжилгээ хийж, тодорхойлохыг зорьж байгаа болно.

3.3. Судалгааны хязгаарлалт

Энэ судалгаа нь цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн шинжилгээгээр хязгаарлагдсан бөгөөд төрийн үйлчилгээг цахимжуулах ажлын бодлого зохицуулалтыг судлахад анхаарсан болно. Бодлого зохицуулалтыг судлахдаа кейс шинжилгээ, баримт бичгийн агуулгын шинжилгээгээр хязгаарласан. Харин зохицуулалтын үр дагаврыг үнэлэх оролдлого хийгээгүй болно.

БҮЛЭГ ДӨРӨВ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ШИНЖИЛГЭЭ

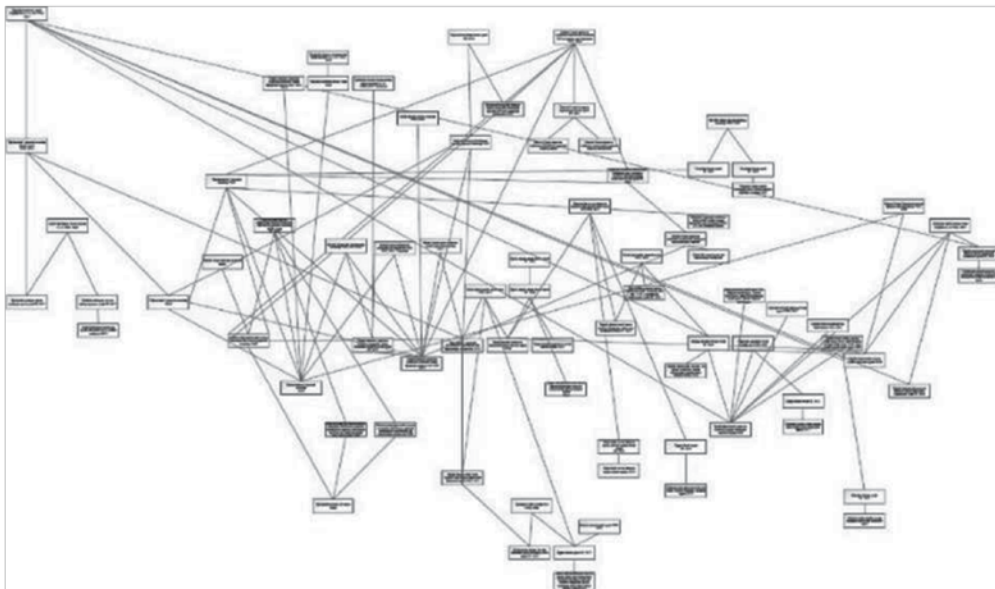
4.1. Цахим засаглалын бодлого хоорондын уялдаа холбоо

Монгол Улсад 1990 оноос хойш буюу өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд цахим засаглалын хөгжлийн эрх зүйн суурийг бүрдүүлж, бодлогын чиг баримжааг тодорхойлсон 67 баримт бичиг УИХ болон Засгийн газрын тогтоолуудаар батлагдсан байна. Тухайлбал, дээрх хугацаанд хамгийн анх 1992 оны 2 дугаар сарын 14-ний өдөр “Засгийн газрын мэдээллийн автоматжуулсан системийн дотоод сүлжээ байгуулах тухай” Засгийн газрын 25 дугаар тогтоол гарч байсан бол хамгийн сүүлд 2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдөр Засгийн газрын 73 дугаар тогтоолоор “Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр”-ийг баталсан байна.

Дээр дурдсан баримт бичгийг баталсан эрх зүйн субъект, эх сурвалжийн эрэмбэ болон хүчин төгөлдөр байдлаар нь ангилбал хууль 1, УИХ-ын тогтоол 2, Засгийн газрын тогтоол 59, Ерөнхий сайдын захирамж 1 байгаа ба үүнээс хүчин төгөлдөр 63, хүчингүй болсон 2 баримт бичиг байна. Төрөл, агуулгын хувьд тогтоол 15, арга хэмжээ 15, дүрэм 3, журам 16, захирамж 1, төлөвлөгөө 1, төрөөс баримтлах бодлого 1, төсөл 1, хөтөлбөр 8, хууль 1, хэлэлцээр 2 байна.

Цахим засаглалтай холбоотой дээрх баримт бичгийг зохицуулалтын хүрээгээр нь ангилахад Засгийн газраас өөрийн дотоод үйл ажиллагаанд (G2G/G2E) чиглэсэн 51 буюу төрийн байгууллага хоорондын үйл ажиллагааны харилцан хамаарлыг зохицуулахад чиглэсэн, Засгийн газраас бизнесийн байгууллагуудад (G2B) чиглэсэн 20 буюу төрийн байгууллага хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг зохицуулахад чиглэсэн, Засгийн газраас иргэдэд (G2C) чиглэсэн 21 буюу төрийн үйл ажиллагаа болон иргэн хоорондын харилцааг зохицуулахад чиглэсэн бичиг баримт байх бөгөөд зарим бодлогын баримт бичгийн хувьд зохицуулалтын хүрээ харьцангуй өргөн буюу нэгээс илүү чиглэлийг агуулж байгааг тэмдэглэх нь зохистой. Үүнээс 8 баримт бичиг дээрх гурван чиглэлийн аль алийг агуулсан өргөн цар хүрээтэй, бодлого тодорхойлсон баримт бичиг байна (**Зураг 12**) .

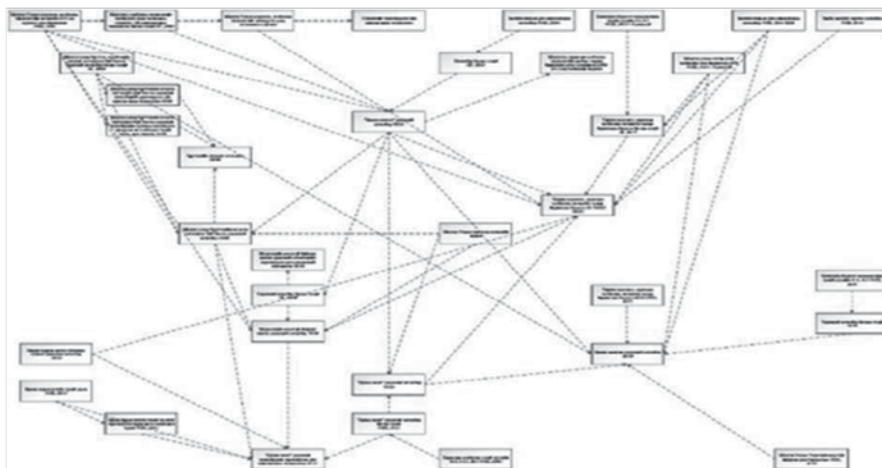
Зураг 12. Бодлогын баримт бичгийн хувьд зохицуулалтын хүрээ

Эх сурвалж: Бичиг баримтын судалгааны харьцуулсан дүгнэлт

Цахим засаглалтай холбоотой зохицуулалтын 67 баримт бичгүүдийг батлагдсан он цагийн дарааллын дагуу тус бүрийн агуулга, зохицуулалт хийсэн үйл ажиллагааны чиглэлийг шинжилж хоорондын уялдаа холбоог тогтоосон болно. Үүнээс бүх баримт бичиг агуулгын хувьд хоорондоо шууд болон шууд бусаар холбоотой байх боловч тодорхой цөөн тооны баримт бичгүүдээс бусад зохицуулалтын баримт бичгүүд нь салаалж гарсан зүй тогтолтой байна. Зохицуулалтын хамрах хүрээ нь зарим баримт бичгийн хувьд хэт өргөн, цаг хугацааны хувьд дунд болон урт хугацаанд чиглэсэн байна. Энэ зүй тогтлыг баримт бичиг тус бүрийн агуулгад хийсэн шинжилгээнд тулгуурлан авч үзвэл агуулгын хувьд хэрхэн холбогдож байгааг Зураг 13-т дүрслэв.

Зураг 13. Бодлогын баримт бичгийн агуулгын шинжилгээ, холбоо

Эх сурвалж: Судалгааны агуулгын шинжилгээний дүгнэлт

Эндээс тухайн баримт бичиг тус бүр өөр хэд хэдэн баримт бичигтэй хэрхэн холбогдож байгааг холбоосын шинжилгээний аргаар (link analysis) шалгаж улмаар хамгийн цөөн холбоос бүхий элементүүдийг хасах замаар зураглалыг илүү хялбарчилсан болно (Зураг 13). 1990 оноос хойш Монгол Улсын хувьд цахим засаглалын бодлого, эрх зүйн орчныг тодорхойлж, зохицуулалт хийж буй баримт бичгүүд дотроос судалгааны хувьд ач холбогдолтой баримт бичгийг судалгаанд ашиглаж байгаа цахим засаглалын тодорхойлолтын хүрээнд шинжилж, тэдгээрийн хоорондын хамаарлыг тогтоов.

Шинжилгээний дүнд Засгийн газрын дотоод үйл ажиллагаа (G2G/G2E), Засгийн газраас бизнесийн байгууллага (G2B), Засгийн газраас иргэн (G2C) гэсэн үндсэн гурван чиглэлийн зохицуулалтын аль алийг агуулсан, дунд болон урт хугацаанд цахим засаглалын бодлогыг тодорхойлсон, хоорондын холбоо хамаарлын хувьд цахим засаглалын бодлогын залгамж шинж чанарыг агуулсан, судалгаанд ач холбогдолтой 6 баримт бичиг байлаа (Зураг 14). Үүнд:

1. Монгол Улсын Их Хурлын 2000 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн хөгжлийн 2010 он хүртэлх үзэл баримтлал;
2. Засгийн газрын 2002 оны 233 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийг хөгжүүлэх дунд хугацааны стратеги, Стратегийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;
3. Засгийн газрын 2005 оны 216 дугаар тогтоолоор баталсан "Цахим монгол" үндэсний хөтөлбөр;
4. Засгийн газрын 2012 оны 101 дүгээр тогтоолоор баталсан "Цахим

- засаг” үндэсний хөтөлбөр, “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;
5. Засгийн газрын 2017 оны 47 дугаар тогтоолоор баталсан Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлого;
 6. Засгийн газрын 2019 оны 73 дугаар тогтоолоор баталсан Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр;

Зураг 14. Цахим засаглалын бодлогын залгамж шинж чанар, холбоо

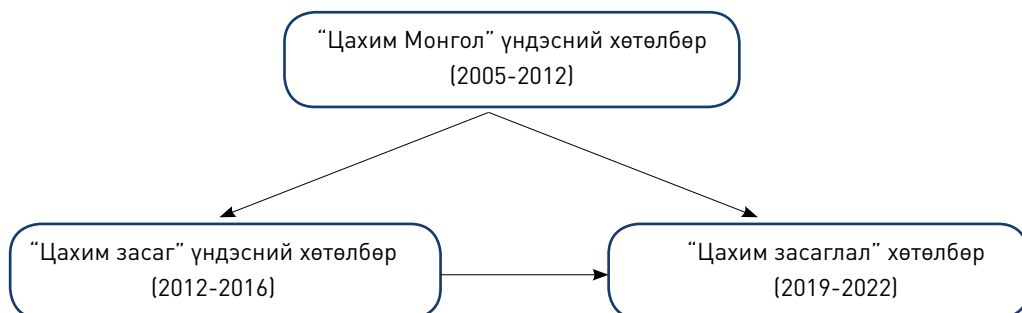

Эх сурвалж: Агуулгын шинжилгээний үр дүн

Эдгээр бодлогын баримт бичгүүдийн зохицуулалтын хүрээгээр нь мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарын бодлого зохицуулалтын, цахим засаглалын хөгжлийн гэсэн хоёр бүлэгт хувааж, цахим засаглалын хөгжлийн бодлоготой шууд холбоотой дараах гурван баримт бичигт шинжилгээ хийв. Үүнд:

1. Засгийн газрын 2005 оны 216 дугаар тогтоолоор баталсан “Цахим монгол” үндэсний хөтөлбөр;
2. Засгийн газрын 2012 оны 101 дүгээр тогтоолоор баталсан “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр, “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;
3. Засгийн газрын 2019 оны 73 дугаар тогтоолоор баталсан Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр;

Зураг 15. Цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын гурван баримт бичигт хийсэн шинжилгээ

4.1.1 “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр (2005-2012)

МХХТ-ийг хөгжүүлэх замаар **мэдээлэлжсэн нийгэм (information society)** байгуулахыг Монгол Улсын Засгийн газар үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл болгосноор 2005 онд “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийг баталж, МХХТ-ийн салбарт төрөөс баримтлах дунд хугацааны (2005-2012 он) хөгжлийн бодлого хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тодорхойлсон. Мэдээлэлжсэн нийгэм байгуулахад МХХТ-ийг нийгмийн бүх салбарт эрчимтэй нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд МХХТ-ийг тууштай нэвтрүүлэхэд саад болж буй дараах сөрөг хүчин зүйлсийн нөлөөллийг багасгаж, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр доорх үр дүнг бий болно гэж үзжээ.

Хүснэгт 7. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн сорилт, үр дүн

Сорилт/Саад бэрхшээл	Хүлээгдэж байгаа үр дүн
Эрх зүй, зохицуулалтын механизм сул	МХХТ-ийн хөгжлийг бүх нийтэд хүргэх
Төрийн байгууллагын удирдах шатанд ойлголт цэгцтэй биш	Ядуурлыг бууруулах, амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах
Хөрөнгө оруулалтын нэгдмэл бодлого байхгүй	Мэдээллийг нээлттэй болгох
Хүний нөөц дутмаг	Авилгал, хүнд суртлыг арилгах
Дэд бүтэц сул	Нийгмийн үнэт зүйл, түүх, соёлын өвийг хадгалах
МАБ-ын технологи, эрх зүй, зохион байгуулалтын сул тал	Олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг бэхжүүлэх
Тоон ялгаа, мэдээллийн тэгш бус байдал	Хүний хөгжил, боловсролыг дэмжих
Нийгмийн дийлэнх салбарт МХХТ-ийн хэрэглээ сул	Хувийн хэвшлийн оролцоо, иргэний нийгэмд тулгуурлах
МХХТ улс орон даяар жигд нэвтрээгүй.	Олон улсын хамтын ажиллагааг идэвхжүүлэх

Эх сурвалж: “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр.

Хөтөлбөрийн эрхэм зорилгыг “Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг XXI зууны хөгжлийн үндсэн хурдасгуур гэж үзэж, Монгол Улсад мэдлэгт тулгуурласан мэдээлэлжсэн нийгмийг байгуулахад оршино” гэж тодорхойлсон байх бөгөөд “Эдийн засгийн шинэ орчин, оюунлаг чадавхыг бий болгох, улс орны өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, тогтвортой хөгжлийг хангах замаар хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулж, 2012 онд МХХТ-ийн хөгжлийн гол үзүүлэлтүүдээр Ази тивд эхний арван улсын тоонд орох” зорилгыг дэвшүүлжээ. Ингэхдээ МХХТ-ийн хөгжлийн гол үзүүлэлтүүдийг Дэлхийн цахилгаан холбооны байгууллагаас гаргадаг зөвлөмжид үндэслэн тодорхойлохоор заасан байна. Энэхүү хөтөлбөрийн эрхэм зорилгод хүрэхийн тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн. Эдгээр нь:

Хүснэгт 8. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн орчны хөгжил

Эрх зүйн орчин бүрдүүлэх	Эдийн засгийн шинэ орчин бүрдүүлэх
Өндөр хурдны нэгдсэн сүлжээ байгуулах	Мэдлэгт тулгуурласан үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх
Өндөр хурдны нэгдсэн сүлжээг олон улсын урсгалд холбох	Иргэдэд чиглэсэн, үр дүнтэй нийгмийн бодлогыг хэрэгжүүлэх
МХХТ-ийн бизнесийн шударга өрсөлдөөнийг дэмжих	Хүний нөөцийг бүх шатанд бэлтгэх, хөгжүүлэх
Мэдээллийн бүх нийтийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх	Бүх нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх
Төрийн мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо, мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах	Мэдээллийн аюулгүй байдлын тогтолцоог бий болгох
Цахим засаглалыг хэрэгжүүлэх	Амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх
Цахим ардчиллыг хөгжүүлэх	Бүх нийтийг компьютержүүлэх

Хөтөлбөрийн үндсэн стратегийг хууль эрх зүй, бодлого зохицуулалтын орчин, дэд бүтцийн хөгжил, МХХТ-ийн нийгмийн бүх салбар дахь хэрэглээ болон хүний нөөцийн хөгжил гэсэн дөрвөн үндсэн чиглэлээр тодорхойлж 7 бүлэг 25 дэд бүлэг бүхий стратегийн зорилт, 100 орчим арга хэмжээнээс бүрдсэн мастер төлөвлөгөөний хамт боловсруулсан байна.

Хүснэгт 9. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн стратеги:

№	МХХТ-ийн хөгжлийн зорилт	“Цахим Монгол” хөтөлбөрийн МХХТ-ийн хөгжлийн стратеги
1	Хууль эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын таатай орчинг бүрдүүлэх	МХХТ-ийг хөгжүүлэх хууль эрх зүйн шинэтгэл хийх <ul style="list-style-type: none"> - Бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн санг бүрдүүлэх - Цахилгаан холбооны салбарыг либеральчлах
2	МХХТ-ийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх	Мэдээлэл, харилцаа холбооны дэд бүтцийг хөгжүүлэх <ul style="list-style-type: none"> - Хүртээмжтэй, хямд мэдээлэл, холбооны үйлчилгээг хөгжүүлж тоон ялгааг арилгах - Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээ, санг байгуулах - Бүх нийтийг компьютержүүлэх - Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах
3	МХХТ-ийг нийгмийн бүх салбарт хэрэглэх	Төрийн дэмжлэг, манлайллаар хангах <ul style="list-style-type: none"> - МХХТ-ийг ашиглан төрийн удирдлагын үйл ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлэх, шинэчлэл хийх
		МХХТ-ийн хэрэглээ(application), түүний харилцан уялдаа <ul style="list-style-type: none"> - Цахим засаглалыг хөгжүүлэх (G2C / G2B / G2C) - Цахим боловсролыг хөгжүүлэх - Цахим эрүүл мэндийг хөгжүүлэх - Цахим арилжааг хөгжүүлэх - Стандарт
		МХХТ-д тулгуурласан эдийн засгийн өсөлт <ul style="list-style-type: none"> - Эдийн засгийн салбарт МХХТ-ийн хөрөнгө оруулалт болон хэрэглээг хурдасгах, дэмжих - ЖДҮ болон ААН-д МХХТ-ийн хэрэглээг нэмэгдүүлэх, дэмжих - МХХТ-ийн дотоодын ажил, үйлчилгээний зах зээлийг хөгжүүлэх - МХХТ-ийн дотоодын компаниудын экспортын бүтээгдэхүүний өсөлтийг нэмэгдүүлэх
		МХХТ-ийг олон нийтэд таниулах, иргэдийн оролцоо <ul style="list-style-type: none"> - Олон нийтэд МХХТ-ийг танин мэдүүлэх - Олон нийтийг хамарсан сургалт, сурталчилгааны үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх - Төр, засгийн үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх
4	Хүний нөөцийг хөгжүүлэх	МХХТ-ийг ашиглах чадвар, хүний нөөцийн хөгжил <ul style="list-style-type: none"> - Хүн бүрт МХХТ-ийг эзэмшүүлэх, дадал олгох - Төрийн албан хаагчдын МХХТ-ийн боловсролыг дээшлүүлэх - МХХТ-ийн мэргэшлийн мэргэжилтэн, судлаачид бэлтгэх

“Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн стратеги дэх МХХТ-ийн хөгжлийн зорилтын 3 дугаар хэсэгт МХХТ-ийг нийгмийн бүх салбарт хэрэглэх зорилтыг дэвшүүлсэн бөгөөд тус зорилтын хүрээнд “МХХТ-ийн хэрэглээ, түүний харилцан уялдааг хангах” стратегийг тодорхойлсон бөгөөд уг стратеги, түүнтэй уялдуулан боловсруулсан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны мастер төлөвлөгөөнд “Цахим засаглалыг хөгжүүлэх” асуудал тусгалаа олжээ.

Цахим засаглалын хөгжлийн стратегийн агуулгыг Дэлхийн банкны 2001 оны цахим засаглалын тодорхойлолтын агуулгатай харьцуулж үзэхэд “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрт тусгагдсан цахим засаглалын асуудал нь энэхүү судалгаанд баримталж буй тодорхойлолтын агуулгатай ижил мэт хэдий ч логик зөрчилтэй байна.

Учир нь хэн юуг хэрхэн хийх, хэн юуг хэрхэн хангах, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай нийгмийн харилцааны зохицуулалт уг хөтөлбөрт тодорхой бус байна. Дэлхийн банкны тодорхойлолтын агуулга нь хэн юуг хэрхэн хийхийг нэгдүгээрт, төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах тухай асуудалд МХХТ-ийг ашиглах гэж үзсэн бол “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрт нийгмийн харилцагч талуудыг оролцоог анхаарч үзээгүй байна. Хоёрдугаарт, хэн юуг хэрхэн хангах тухай асуудалд Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны чанар буюу оролцогч талуудын хамтын ажиллагааны чанарын үр дүн нь төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах гэж үзсэнээр төр, иргэн, хувийн хэвшлийн эрх үүрэг, хариуцлагын асуудлыг тэгш оролцоотой байх гэж тодорхойлжээ. Харин “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрт оролцогч талуудыг тодорхой бус байдлаар орхигдуулжээ. Тухайлбал, төр юуг хийх эрх үүрэгтэй, иргэн юуг авах эрхтэй хэдий ч юуг хийх үүрэгтэй байх тухай болон хувийн хэвшлийн харилцаа төр, иргэн хоорондын харилцаанд ямар үүрэгтэй, юуг хангах гэсэн оролцоотой байх асуудал тодорхойлогдоогүй гэсэн үг юм. Гуравдугаарт, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай асуудалд төр, иргэн, хувийн хэвшлийн харилцаанд МХХТ-ийг ашиглах нь цаг хугацаа, орон зай, үйлчилгээний болон бүтээгдэхүүний зардлыг багасгах боломж гэж үзсэн бол “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрт төр, төрийн үйлчилгээ, төрийн удирдлага, засаглалын бүтэц тогтолцоог иргэн төвтэй болгох гэж үзсэн байна. Ялгаатай байдлыг харьцуулан үзлээ.

Хүснэгт 10. “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн зорилго тодорхойлсон байдал

“Цахим Монгол” хөтөлбөрийн цахим засаглалын тайлбар	Дэлхийн банкны цахим засаглалын тодорхойлолт
“МХХТ-ийг ашиглан төрийн удирдлагын үйл ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлэх, шинэчлэл хийх, цахим засаглалыг хөгжүүлэх буюу МХХТ-ийг ашиглан төрөөс үзүүлэх үйлчилгээний чанар, үр өгөөж, хүртээмжийг дээшлүүлэх, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, түүний ил тод, найдвартай, шуурхай байдлыг хангах, авилгал, хүнд суртлыг арилгах боломж бүхий иргэн төвтэй, үр дүнд чиглэсэн засаглалын бүтэц, тогтолцоо, үйл ажиллагааны зарчмуудыг бүрдүүлэх”	“Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах (нэг), төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах (хоёр), оролцогч талуудад чанартай үйлчилгээ үзүүлэх (гурав) зорилгоор төрийн эзэмшлийн МХХТ-ийн цогц системийг ашиглах”

Өөрөөр хэлбэл, “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн агуулга нь ерөнхий байдлаар тодорхойлогдсон буюу бодлогын зорилго, хүрэх үр дүнг хэмжих боломжгүй гэсэн үг юм. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх үүднээс үйл ажиллагааны мастер төлөвлөгөөг боловсруулсан байна. Үүнд тусгагдсан цахим засаглалыг хөгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжихэд чиглэсэн байдлаар нь баримт бичигт тусгагдсан арга хэмжээг цахим засаглалын үндсэн харилцааны төр-төр, төр-иргэн, төр-хувийн хэвшил гэсэн чиглэлээр авч үзлээ.

Хүснэгт 11. “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ

G2G	G2C	G2B
Улс орны хэмжээнд нэгдмэл кодчиллыг бий болгосноор мэдээллийн нэгдсэн системийг бүрдүүлэх		
Төрийн мэдээллийг цахим хэлбэрээр солилцох хууль эрх зүйн орчинг бүрдүүлж, төрийн бүх байгууллагууд домэйн нэр, вэб хуудас, цахим шуудангийн хаягтай болох	Иргэдэд олон талт хэрэглээний карт /Smart card/ олгох замаар хүн амын хаягжилт, бүртгэл, нийгмийн үйлчилгээний орчин үеийн тогтолцоог бий болгох	
Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр зохицуулах төрийн интранет порталыг бий болгох	Гудамж, талбай, албан байгууллага, айл өрх бүрийг хаягжуулж, шуудангийн бүсийн тогтолцоонд шилжүүлэх	
Төрийн байгууллагууд дотоод үйл ажиллагаандаа бүртгэл, бусад төрлийн мэдээллийн систем ашиглах (Back Office Application)	Төрийн үйлчилгээний үр өгөөж, чанар, хүртээмж, шуурхай байдал, хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжийг дээшлүүлж цахим-татвар, цахим-гааль, цахим-бичиг хэрэг зэрэг төсөл хэрэгжүүлж бүх салбарыг хамарсан цаасгүй онлайн үйлчилгээ бий болгох	
Төрийн сангийн мэдээллийн системийг өргөтгөн төсвийн бүх байгууллагуудыг хамруулах	Иргэд, хувийн хэвшилд хүртээмжтэй, хандахад хялбар, найдвартай төрийн мэдээллийн нэгдсэн болон төрөлжсөн сан бий болгох замаар төрийн мэдээллийг олон нийтийн хүртээл болгох	
	Олон нийтэд үзүүлэх үйлчилгээг өргөжүүлэх зорилгоор төрийн байгууллага, олон нийтийн байгууллага, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжих	

“Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийг бодлого зохицуулалтын талаас нь авч үзвэл тус хөтөлбөрийн үндсэн стратегийн дөрвөн гол зорилт нь суурь түвшний бодлогын зохицуулалт юм. Өөрөөр хэлбэл хууль эрх зүй, бодлого зохицуулалтын таатай орчинг бүх шатанд бүрдүүлэх, МХХТ-ийн шаардлагатай хатуу болон зөөлөн дэд бүтцийг байгуулах, МХХТ-ийг нийгмийн бүх салбарт эрчимтэй нэвтрүүлж цахим засаглалын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгох, хүний нөөц буюу төрийн албан хаагчаас эхлээд иргэд хүртэл цахим засаглалын

харилцаанд оролцогч бүх талууд бэлтгэгдсэн байж тус хөтөлбөр бүрэн гүйцэд хэрэгжих буюу цахим засаглалын хөгжил бий болох учраас энэ агуулгаараа эдгээр гол зорилтууд нь тус хөтөлбөрийн бодлогын суурь зохицуулалтууд болж байна.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны мастер төлөвлөгөөнд дээрх дөрвөн зорилтын дагуу тусгагдсан стратеги, арга хэмжээнүүд нь цахим засаглалыг хэрэгжүүлэгч талууд, тэдгээрийн үйл ажиллагааны харилцан хамааралт байдлыг ерөнхий тодорхойлсон байна. Тодруулбал цахим засаглалыг хөгжүүлэхтэй холбоотой хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаануудад тодорхой хэмжээнд сөрөг болон эерэг зохицуулалт хийсэн нь харагдаж байгаа боловч нарийн зохицуулалт хийгдээгүй байна. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн стратеги болон түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны мастер төлөвлөгөөнд бодлого зохицуулалтыг хэрхэн хийгдсэнийг доорх хүснэгтээр тодруулав.

Хүснэгт 12. “Цахим монгол” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт

Босоо зохицуулалт	Хэвтээ зохицуулалт
<ul style="list-style-type: none"> • Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөртэй уялдуулан МХХТ-ийн бодлого боловсруулах • МХХТ-ийн бодлого хэрэгжилтийн удирдамжаар хангах • Засгийн газарт МХХТ-ийн бодлогын зөвлөмж өгөх чиг үүрэг бүхий Ерөнхий сайдаар ахлуулсан орон тооны бус МХХТ-ийн Үндэсний хороог ажиллуулах • Хэрэгжүүлэх стратеги бүрийн зорилго, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах 	<ul style="list-style-type: none"> • Төрийн бүх шатны байгууллагад МХХТ-ийн асуудал хариуцсан удирдах ажилтан (бүтэц) томилж, МХХТ-ийг хөгжүүлэх нэгдсэн бодлогын хүрээнд салбар хоорондын ажлын уялдааг сайжруулах • МХХТ-ийн хөгжлийн стратегийн дагуу авах арга хэмжээ тус бүрийг хариуцах байгууллагуудыг тодорхой зааж өгсөн.

“Цахим Монгол” хөтөлбөрийг бодлого зохицуулалт талаас нь дүгнэж үзвэл төрийн удирдлагын үйл ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн бөгөөд хөтөлбөрийн зорилго, зорилт нь G2G буюу төрөөс төрийн байгууллага хоорондын үйл ажиллагааг зохицуулахад анхаарсан байна. Тухайлбал, Босоо зохицуулалтын хүрээнд Засгийн газрын үйл ажиллагаатай уялдуулан МХХТ-ийг төрийн байгууллагад ашиглах эрх зүйн орчин, дэд бүтцийг бүрдүүлэх асуудалд үйл ажиллагаа төлөвлөгдсөн бол хэвтээ зохицуулалтын хүрээнд тухайн төрийн байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтын нэгжид МХХТ-ийг хөгжүүлэх стратеги боловсруулах, салбар хоорондын үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн байна. Гэвч энд цахим засаглалыг гардан хэрэгжүүлэгч тодорхойгүй, хариуцлага хүлээхгүй “орон тооны бус МХХТ-ийн Үндэсний хороог” зөвлөх эрхтэйгээр бий болгосон нь зөвхөн ерөнхий сайдын санаачилгаас цахим засаглалын хөтөлбөрийн хэрэгжилт шууд хамааралтай байх зохицуулалтыг хийж орхисон байна.

4.1.2 “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр

2005 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн 25 зорилт, 146 арга хэмжээний гүйцэтгэлийн үр дүн 90.5 хувь гэж хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ (ХШҮ)-ний өөрийн болон ЗГХЭГ-ийн мета үнэлгээгээр дүгнэсэн байна (Болд. Н, Батсүх. Ё, Цацралт. Б, 2018). Цахим Засаглалын хөгжлийн дараагийн үе шатыг тодорхойлох үүднээс Монгол Улсын Засгийн газраас 2012 онд *“Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн бодлого боловсруулахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, төрөөс үзүүлж байгаа үйлчилгээг хүртээмжтэй, чирэгдэлгүй болгож, цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлж нэвтрүүлэх зорилгоор “Цахим Засаг” үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулжээ. Хөтөлбөрийг боловсруулах болсон үндэслэлд “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр болон бусад холбогдох бодлогын баримт тусгагдсан зорилт, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт-шинжилгээний дүн, Дэлхийн банк-аас гаргасан цахим засгийн газрын хөгжлийн үе шат бүхий загвар, зөвлөмж, судалгааг үндэслэл болгосон байна. Тус бодлогын баримт бичигт цахим засаг гэх нэршил нь (Electronic Government, E-Gov) үгний орчуулга хэмээн үзсэн, засгийн газрын энтерпрайз архитектур (Government Enterprise Architecture), мэдээллийн технологийн дэд бүтэц, хөдөлгөөнт холбоо, үүлэн тооцоолол зэрэг нэр томъёог тодорхойлсон байна. “Цахим засаг” (Electronic Government, E-Gov) гэж төрийн үйл ажиллагааг иргэдэд ил тод мэдээлэн үйлчилгээг түргэн шуурхай хүргэх, иргэд, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагын хамтын ажиллагааг хангах, тэдгээрийн оролцоог нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны дэвшилтэт технологийг ашиглах замаар цахим үйлчилгээг тулгуур болгон улс орны дотоод, гадаад харилцаа, засаглалын үйл ажиллагааг оновчтой зохион байгуулах үйл явцыг; ойлгоно хэмээн тодорхойлсон байна. “Цахим засаг” хөтөлбөрийн нэр томъёоны хэсэгт тайлбарласан цахим засгийн тодорхойлолтыг Дэлхийн банкны 2001 оны тодорхойлолттой харьцуулан үзье.*

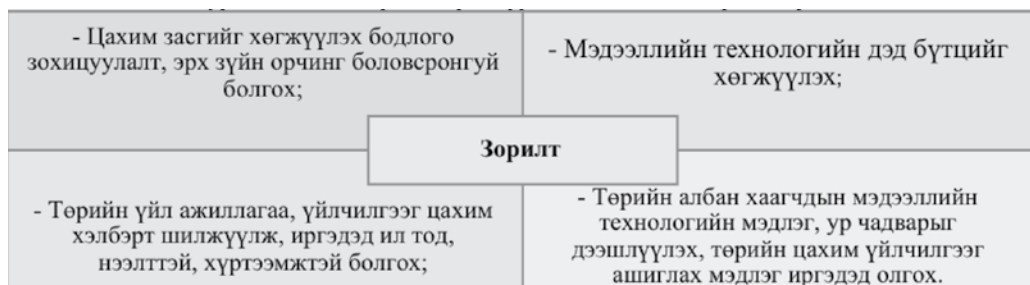
Хүснэгт 13. “Цахим засаг” хөтөлбөрийн агуулгын харьцуулалт

“Цахим засаг” хөтөлбөрийн цахим засгийн тодорхойлолт	Дэлхийн банкны цахим засаглалын тодорхойлолт
<p><i>“Төрийн үйл ажиллагааг иргэдэд ил тод мэдээлэн үйлчилгээг түргэн шуурхай хүргэх, иргэд, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагын хамтын ажиллагааг хангах, тэдгээрийн оролцоог нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны дэвшилтэт технологийг ашиглах замаар цахим үйлчилгээг тулгуур болгон улс орны дотоод, гадаад харилцаа, засаглалын үйл ажиллагааг оновчтой зохион байгуулах үйл явц”</i></p>	<p><i>“Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах (нэг), төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах (хоёр), оролцогч талуудад чанартай үйлчилгээ үзүүлэх (гурав) зорилгоор төрийн эзэмшлийн МХХТ-ийн цогц системийг ашиглах”</i></p>

Хөтөлбөрийн зорилго нь Төрийн байгууллагыг холбосон мэдээллийн (G2G харилцааны) технологийн дэд бүтцийг байгуулан МХХТ-ийн дэвшлийг ашиглах замаар төрийн бодлого боловсруулахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, үйлчилгээ, мэдээ, мэдээллийг орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран иргэдэд ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй, түргэн шуурхай хүргэж, төрийн ой санамжийг төгөлдөржүүлэх, түүнд суурилсан цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлэх гэж тодорхойлжээ. Өөрөөр хэлбэл, төрийн байгууллагын хоорондын харилцааны МХХТ-ийн дэд бүтцийг ашиглах замаар төрийн бодлого боловсруулах асуудалд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлснээр ил тод, нээлттэй төрийн үйлчилгээг хүргэх нь төрийн үйл ажиллагааны хүртээмжтэй байдал гэж үзсэн байна.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараах дөрвөн зорилгыг дэвшүүлсэн байна.

Зураг 16. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд тавигдсан дөрвөн зорилт

Эдгээр зорилтуудын хүрээнд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх 25 бүлэг үйл ажиллагааг тодорхойлж, түүний дагуу хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд 130 арга хэмжээг тусгаж, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг баталсан байна. Хөтөлбөрийн зорилгыг хэрэгжүүлэх 25 бүлэг үйл ажиллагааг хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 14. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн үйл ажиллагааны товч

“Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр	
Цахим засгийн бодлого зохицуулалт, эрх зүйн орчин	1.1. Цахим засгийг хөгжүүлэх хуулийн төсөл, хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт;
	1.2. Цахим засгийг хөгжүүлэх стандарт, дүрэм, журам;
	1.3. Төрийн байгууллагын МТХ-ийн хэрэглээ болон хүний нөөцийн чиглэл;
	1.4. Цахим засгийг хөгжүүлэх бодлого зохицуулалтын таатай орчин.
Мэдээллийн технологийн дэд бүтэц;	2.1 Төрийн байгууллагын өндөр хурдны өргөн зурвасын сүлжээ;
	2.2. Утасгүй өргөн зурвасын сүлжээ;
	2.3. Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц;
	2.4. Засгийн газрын нэгдсэн энтерпрайз архитектур;
	2.5. МАБ-г хангах арга хэмжээ;
	2.6. Төрийн байгууллагын программ хангамжийн лицензжүүлэлт;
	2.7. Технологийн шинэчлэл, үүлэн тооцооллын технологи.
Төрийн цахим үйл ажиллагаа, үйлчилгээ;	3.1. Төрийн байгууллагын вэбсайтын контентийн чанар
	3.2. Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны үнэлгээний мэдээллийн систем;
	3.3. Эрэлттэй төрийн үйлчилгээг үе шаттайгаар цахимжуулах;
	3.4. Хөдөлгөөнт холбооны технологид суурилсан төрийн үйлчилгээ;
	3.5. Өргөдөл гомдлын цахим үйлчилгээ;
	3.6. Мэдээллийн технологийн нэг цэгийн үйлчилгээ.
ТАХ болон иргэдийн МТ-ийн чадвар.	4.1. ТАХ-д МТ-ийн сургалт;
	4.2. МТ-ийн боловсон хүчний чадавхи, хүртээмж;
	4.3. Төрийн байгууллагын МТ-ийн боловсон хүчний хүний нөөц;
	4.4. МТ-ийн нарийн мэргэжлийн мэргэжилтэн;
	4.5. Цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлэх судалгаа, шинжилгээг дэмжих;
	4.6. Иргэд болон ТАХ-д зориулсан цахим сургалт;
	4.7. ЕБС, их, дээд сургуулийн сургалтад МТ-ийн агуулгыг нэмэх;
	4.8. Гэрийн эзэгтэй, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сургалт.

Хөтөлбөрийн үйл ажиллагаа нь төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх, иргэдэд ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй болгох зорилтын хүрээнд нийт 100 орчим арга хэмжээг төлөвлөсөн бөгөөд үүний 70% нь иргэдэд чирэгдэл үүсгэдэг төрийн үйлчилгээг үе шаттайгаар цахим хэлбэрт шилжүүлэх, төрөөс иргэн, хувийн хэвшилд үзүүлэх үйлчилгээг цахимжуулахтай холбоотой арга хэмжээ байна. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байдлаар нь авч үзвэл төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжихэд чиглэгдсэн байна.

Хүснэгт 15. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ

G2G	G2C	G2B
Төрийн байгууллагын дотоод үйл ажиллагааг илүү хяналттай, өндөр бүтээмжтэй болгох зорилгоор гүйцэтгэлд тулгуурласан үнэлгээний мэдээллийн системийг нэвтрүүлэх;	Хөдөлгөөнт холбооны технологид суурилсан төрийн үйлчилгээг өргөтгөн, хөгжүүлэх;	
	Төрийн үйл ажиллагааны талаар иргэд санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, иргэдийн оролцоог хангах, өргөдөл гомдлыг шуурхай шийдвэрлэх, хариу өгөх цахим үйлчилгээг бий болгох;	
	Мэдээллийн технологийн нэг цэгийн үйлчилгээг өргөтгөн хөгжүүлэх	
Эрэлт ихтэй, иргэдэд чирэгдэл учруулан ачааллыг үүсгэдэг төрийн үйлчилгээг үе шаттайгаар цахим хэлбэрт шилжүүлэх; (Мэдээллийн төрөлжсөн системүүд)		
<ul style="list-style-type: none"> - Эрүүл мэнд - Боловсрол - Уул уурхай - Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэр - Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалт, газрын харилцаа 	<ul style="list-style-type: none"> - Тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл, лавлагаа - Банк, санхүү - Нийгмийн халамж, хөдөлмөр эрхлэлт - Төрийн албаны зөвлөл - Баг, хорооны үйлчилгээ - Бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо 	

“Цахим засаг” болон “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн зорилго, зорилт, үйл ажиллагааны хамрах хүрээг харьцуулан авч үзвэл “Цахим Засаг” хөтөлбөр нь “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн үргэлжлэл хэдий ч онол, үзэл баримтлалын хувьд сайжирсан байна. Энд эрх зүйн зохицуулалт хийх, шаардлагатай дэд бүтцийг бүрдүүлэх, дэд бүтцийг тусламжтай төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, цахимжуулах үйл ажиллагааны дагуу ТАХ болон иргэдийн МХХТ-ийг ашиглах боловсролыг дээшлүүлэх гэж асуудлыг бүхэлд нь авч үзэн цахим засаглалын оролцогч талуудын бүхий л асуудлыг шийдвэрлэх зорилт болсон байна. Гэхдээ хэн юуг хэрхэн хийх, хэн юуг хэрхэн хангах, хэнээс юуг хэрхэн авах тухай нийгмийн харилцааг зохицуулах талаас нь авч үзвэл төрийн байгууллага хоорондын болон төр-иргэн гэсэн харилцааг түлхүү анхаарчээ. Үүнээс үүдэн цахим засаглалын оролцогч талуудын харилцаа тэнцвэртэй бус байна. “Цахим Монгол” болон “Цахим Засаг” хөтөлбөрийн агуулгыг харьцуулан үзье.

Хүснэгт 16. “Цахим Монгол”, “Цахим засаг” хөтөлбөрийн харьцуулалт

“Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн стратегийн МХХТ-ийн хөгжлийн зорилт	“Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн зорилт
Хууль эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын таатай орчинг бүрдүүлэх	Цахим засгийг хөгжүүлэх бодлого зохицуулалт, эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох;
МХХТ-ийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх	Мэдээллийн технологийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх;
МХХТ-ийг нийгмийн бүх салбарт хэрэглэх	Төрийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлж, иргэдэд ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй болгох;
Хүний нөөцийг хөгжүүлэх	Төрийн албан хаагчдын мэдээллийн технологийн мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэх, төрийн цахим үйлчилгээг ашиглах мэдлэг иргэдэд олгох.

“Цахим Монгол” хөтөлбөрийн агуулгыг нарийвчлан авч үзвэл бүхэлдээ төрийн байгууллага цахим орчинд өөрийн гэсэн орон зайг бий болгох буюу цахим засаглалын хөгжлийн тухай онолын үзэл баримтлалын хувьд засаглах үйл ажиллагааг цахимжуулах зорилгоор төр өөрөө санаачилга гаргасан байдал харагдаж байна. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд бодлогын харилцан хамааралт байдал, босоо ба хэвтээ чиглэлийн бодлого зохицуулалтыг дараах хүснэгтээр харьцуулан авч үзье.

Хүснэгт 17. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт

Сөрөг зохицуулалт	Эерэг зохицуулалт
<ul style="list-style-type: none"> Цахим засгийг хөгжүүлэх хуулийн төсөл, хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт Цахим засгийг хөгжүүлэх стандарт, дүрэм, журам; Төрийн байгууллагын МТХ-ийн хэрэглээ болон хүний нөөцийн чиглэл; Цахим засгийг хөгжүүлэх бодлого зохицуулалтын таатай орчин. 	<ul style="list-style-type: none"> Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц; Засгийн газрын нэгдсэн энтерпрайз архитектур; МАБ-г хангах арга хэмжээ; Мэдээллийн технологийн нэг цэгийн үйлчилгээ. Хөдөлгөөнт холбооны технологид суурилсан төрийн үйлчилгээ; Цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлэх судалгаа, шинжилгээг дэмжих;

Босоо зохицуулалт	Хэвтээ зохицуулалт
<ul style="list-style-type: none"> • ЗГХЭГ нь цахим засгийг хөгжүүлэхэд төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны харилцан уялдаа, хамтын ажиллагааны нэгдмэл байдлыг хангах ажлыг зохион байгуулах. • Сангийн яам нь хөтөлбөрт тусгагдсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг жил бүрийн төсвийн төсөлд тусгах, хандивлагч орон, олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх арга хэмжээ авах. • Боловсролын яам нь сургалтын хөтөлбөрт холбогдох өөрчлөлтийг оруулах, мэдээллийн технологийн чиглэлээр нарийн мэргэжлийн мэргэжилтэн бэлтгэх, мэргэшүүлэх ажлыг зохион байгуулах, судалгаа шинжилгээний ажилд дэмжлэг үзүүлэх. • Мэдээлэл, шуудан, харилцаа холбоо, технологийн газар нь “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангахад шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэрийг шийдвэрлүүлэх. 	<ul style="list-style-type: none"> • Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага нь төсөл хөтөлбөрийг ач холбогдол, гарах үр дүнгээр нь эрэмбэлж, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд тусгах, бусад салбарын төсөл хөтөлбөрийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө, хөгжлийн бодлоготой уялдуулах. • Төрийн захиргааны бусад байгууллага нь хариуцах асуудлынхаа хүрээнд цахим засгийг хөгжүүлэхэд шаардлагатай үйл ажиллагааг холбогдох байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлэх удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах, шаардагдах хөрөнгө оруулалтыг улсын төсөв болон санхүүжилтийн бусад эх үүсвэрт тусган шийдвэрлүүлэх. • Бүх шатны Засаг дарга хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангахад шаардагдах зардлыг орон нутгийн төсөвт тусгах; хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах ажлыг тухайн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд удирдан зохион байгуулж, үр дүнгийн тухай тайланг холбогдох байгууллагад хүргүүлэх. • Мэдээлэл, шуудан, харилцаа холбоо, технологийн газар нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт тавин үнэлгээ хийж, хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын үйл ажиллагаатай уялдуулан зохицуулна.

“Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд төрийн үйлчилгээг үе шаттайгаар цахим хэлбэрт шилжүүлэх ажлыг нийт 72 арга хэмжээгээр төлөвлөж, зорилтын хүрээнд хөдөлгөөнт холбооны технологид суурилсан төрийн үйлчилгээг өргөтгөн хөгжүүлэх зорилгоор 27 арга хэмжээг төлөвлөсөн байна. Эдгээр зорилтод үйл ажиллагаа нь цахим засаглалын оролцогч талууд болох, төр, иргэн, хувийн хэвшлийн харилцах боломжийг сайжруулахад чиглэгдсэн байна. “Цахим засаг” хөтөлбөрт иргэд санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, нээлттэй байдал, иргэдийн оролцоонд дэвшил гарсан, биелэлтийн дундаж 55%-тай гэж дүгнэсэн байна. Энэ хөтөлбөрийн үнэлгээг 2005 оны “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн үнэлгээтэй харьцуулж үзвэл 90.5 хувиас 55 хувь руу буусан үзүүлэлттэй байна. “Цахим засаг” хөтөлбөрийн зохицуулалтыг “Цахим Монгол” хөтөлбөрийн зохицуулалттай харьцуулан үзвэл зохицуулалтын бүх хэлбэрийг ашиглах оролдлого хийснээрээ давуу талтай байна.

4.1.3 “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр

2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр нь “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр (2005-2012 он), “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр (2012-2016 он)-ийн үргэлжлэл юм. 2005 онд батлагдсан “Цахим монгол” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд МХХ-ны сүлжээ, үйлчилгээг тусдаа салбар болгох, бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн санг бий болгох, салбарын либералчлал, үндэсний дэд бүтцийг хөгжүүлж олон улсын интернетийн урсгалд холбох, бүх нийтийг компьютержүүлэх зэрэг ажлыг хийж гүйцэтгэжээ. Харин 2012 онд батлагдсан “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд мэдээллийн систем, мэдээллийн санг хөгжүүлэхэд түлхүү анхаарч, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, өргөдөл гомдлын цахим систем, ТҮЦ машин, гамшгийн аюулыг урьдчилан мэдээлэх, шилэн данс болон НӨАТ-ын системийг ашиглалтад оруулсан байна. Төрийн мэдээлэл солилцооны харилцан холболтын дэд бүтцийг байгуулах судалгаанд хамрагдсан төрийн 63 байгууллагаас 50 нь цахим мэдээллийн сантай бол 13 нь цахим мэдээллийн сан үүсгээгүй, мэдээллийг цаасан хэлбэрээр цуглуулсаар байгаа бөгөөд цахим хэлбэрт шилжүүлэх боломжтой төрийн үйлчилгээг тодорхойлж 25 үйлчилгээг ТҮЦ машинаар, иргэдэд хамгийн их хүндрэл, чирэгдэл учруулдаг 18 үйлчилгээг www.ezasag.mn цахим хуудсаар хүргэж эхэлсэн байна.

“Цахим засаглал” хөтөлбөрийг бодлого тодорхойлогчийн зүгээс дараах хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн боловсруулсан байна. Үүнд:

1. Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хатуу болон зөөлөн дэд бүтцийг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэй зохион байгуулж төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх замаар төрийн мэдээллийн сан, өгөгдлийн бүрэн бүтэн, нэгдмэл, аюулгүй байдлыг хангаж, нээлттэй өгөгдлийн сан үүсгэж хэрэглээг дэмжих, төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн цахим оролцоог хангах, хүний хөгжлийг дэмжиж ухаалаг төхөөрөмж ашиглан орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран цахим хэлбэрээр үзүүлэх төрийн үйлчилгээний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх;
2. Эдийн засаг, нийгмийн салбарт мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэй нэвтрүүлж тунгалаг, өрсөлдөх чадвартай, өндөр бүтээмж бүхий хариуцлагатай төрийг бий болгох зорилгоор иргэн төвтэй цахим засаглалыг хөгжүүлэх;

2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр дараах зорилгыг дэвшүүлсэн бөгөөд бидний судалгаанд ашиглаж буй Дэлхийн банкны тодорхойлолттой харьцуулан үзлээ.

Хүснэгт 18. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн зорилго, ДБ тодорхойлолтын харьцуулалт

“Цахим засаглал” хөтөлбөрийн зорилго	Дэлхийн банкны цахим засаглалын тодорхойлолт
Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалын ардчилсан, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг төлөвшүүлэх, төрийн үйл ажиллагааны инновацийг дэмжих замаар цахим засаглалыг хөгжүүлэх	“Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах (нэг), төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх, эгэх хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, ил тод нээлттэй байдлыг хангах (хоёр), оролцогч талуудад чанартай үйлчилгээ үзүүлэх (гурав) зорилгоор төрийн эзэмшлийн МХХТ-ийн цогц системийг ашиглах”

2005 онд батлагдсан “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр, 2012 онд батлагдсан “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрүүд нь бүтцийн хувьд нэгдүгээрт эрх зүйн орчин, хоёрдугаарт дэд бүтцийг хөгжүүлэх, гуравдугаарт цахим засаглалын хэрэглээ буюу бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, дөрөвдүгээрт хүний нөөц буюу хэрэглэгч болон нийлүүлэгчийн МХХТ-ийн чадамж гэсэн үндсэн дөрвөн бүрдэл хэсэгтэй байгаа нь цахим засаглалын бодлогын суурь болжээ.

Харин 2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр нь дэвшүүлсэн зорилгоо дээр дурдсан дөрвөн хэсэгт дараах 9 зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлнэ гэжээ.

Хүснэгт 19. “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрийн зорилтын ангилал

Бүх нийтийг тоон бичиг үсэгтэн болгох;	Цахим засаглалын эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;	Цахим засаглалын тогтолцоог боловсронгуй болгож, хатуу болон зөөлөн дэд бүтэц, Төрийн цахим үйлчилгээг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэй хөгжүүлэх;
Төрийн цахим мэдээллийн сан, өгөгдлийн бүрэн бүтэн, нэгдмэл, аюулгүй байдлыг хангаж, нэг эх сурвалж бүхий мэдээлэл, нээлттэй өгөгдлийг бий болгож, хөгжүүлэх;	Иргэдэд төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэхэд мэдээлэл, харилцаа холбооны дотоодын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийн оролцоог дэмжих;	Цахим оролцоог хөгжүүлж, төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, ил тод байдлыг хангах;
Мэдээллийн технологийн аудитын тогтолцоог бүрдүүлэх;	Бүх шатны төрийн байгууллага, албан хаагчид мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн зохистой, ёс зүйтэй хэрэглээг төлөвшүүлэх;	Эдийн засаг, нийгмийн бүх салбарт мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн дэвшил, инновацийг нэвтрүүлэх замаар бүтээмж, үр ашгийг дээшлүүлэх.

Дээрх хүснэгтээс өмнөх хоёр бодлогын баримт бичгүүдэд бодлогын суурь зохицуулалт болж байсан дөрвөн гол асуудлаас гадна мэдээллийн аюулгүй

байдал, нээлттэй өгөгдөл, цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн оролцоог дотооддоо бий болгох, цахим засаглалын үндсэн асуудал болох иргэдийн оролцоо болон ил тод байдлыг хангах, мэдээллийн технологийн аудитын тогтолцоог бий болгох, инновацид тулгуурласан нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг бүтээх, төрийн байгууллага, албан хаагчдын МХХТ-ийн ёс зүйг сахиулах зэрэг асуудлыг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндсэн 9 зорилтод багтаасан нь дэвшилттэй харагдаж байна. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр 57 арга хэмжээг төлөвлөсөн байх бөгөөд эдгээр нь төр-төр, төр-иргэн, төр-хувийн хэвшил гэсэн чиглэлд байна.

Хүснэгт 20. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн хүрээнд бий болох үйлчилгээ

G2G	G2C	G2B
Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал сайт;		
Төрийн үйлчилгээнд тоон гарын үсгийг үе шаттай нэвтрүүлэх;		
Газар зүйн мэдээллийн системд тулгуурласан хаягжилтийн нэгдсэн сан;		
Төрийн үйл ажиллагаанд МТ-ийн дэвшлийг нэвтрүүлэх бизнес процессын ре-инженеринг;	Орон нутгийн иргэд, малчид, ахмадад хялбар програм хангамж, төрийн зарим үйлчилгээг цахимжуулах;	“ХУР” системд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагын системийг холбох;
Захиргааны байгууллагын албан хэрэг хөтлөлт, удирдлага, албан бичиг солилцоог цахимжуулах;	МХХ-ны үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй, зорилтот бүлэгт хүргэх;	
Үндэсний дата төвийн үүлэн тооцооллын системд нэгдсэн ангилал кодчиллын мэдээллийн сан үүсгэж, суурь болон төрөлжсөн мэдээлэл бүрдүүлэгч төрийн байгууллагын системтэй холбох;	Иргэдэд тоон гарын үсэг олгох, хэрэглэх.	
	Төрөөс цахим хэлбэрээр иргэнд хүргэх үйлчилгээний нэр, төрлийг нэмэгдүүлэх;	
	Төрийн зарим үйлчилгээг иргэн, хуулийн этгээдэд цахим хэлбэрээр хүргэх;	
	Хөдөлгөөнт холбооны технологиор төрийн үйлчилгээний нэгдсэн порталаас үйлчилгээ авах;	

Хөтөлбөрийн агуулга нь төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжихэд чиглэгдсэн болохыг харах боломжтой байна. Хөтөлбөрт хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн арга хэмжээнүүдийг өмнөх хөтөлбөрүүдтэй харьцуулахад төрийн зүгээс нэгэнт цугларсан, цугларч буй нүсэр хэмжээний өгөгдөл, мэдээлэл, тэдгээрийн системүүдийн аюулгүй байдал, уялдаа холбоо болон үр ашигт чиглэсэн зохион байгуулалтын шинжтэй арга хэмжээнүүдийг түлхүү тусгасан байдал харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, төр сүүлийн 15 жилийн хугацаанд “Цахим Монгол” болон “Цахим засаг” хөтөлбөрийн хүрээнд төрийн байгууллагын ажиллагаанд цахим засаглалын хөгжлийн 2-р үе шат болох харилцан үйлдлийн үе шатыг бүрдүүлсэн гэсэн үг юм. Энэ ч утгаараа

төр цахим засаглалын хөгжлийн дэд бүтцийн хувьд тулгуур болох нээлттэй өгөгдөл, мэдээллийн системүүдийн интеграцчилал болон тоон гарын үсэг зэргийг хэрэглээнд нэвтрүүлэх чиглэлд зохицуулалт хийжээ. “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрт хэрэгжүүлэхээр тусгасан үйл ажиллагаануудыг харилцан хамааралт байдал болон босоо ба хэвтээ чиглэлийн зохицуулалтыг харьцуулж үзлээ.

Хүснэгт 21. “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулалт

Сөрөг зохицуулалт	Эерэг зохицуулалт
<ul style="list-style-type: none"> • Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх бизнес процессын ре-инженеринг хийх; • Төрийн үйлчилгээнд тоон гарын үсгийг үе шаттай нэвтрүүлэх; • Захиргааны байгууллагын албан хэрэг хөтлөлт, удирдлага, албан бичиг солилцоог цахимжуулах; • Үндэсний дата төвийн үүлэн тооцооллын системд нэгдсэн ангилал кодчиллын мэдээллийн сан үүсгэж, суурь болон төрөлжсөн мэдээлэл бүрдүүлэгч төрийн байгууллагын системтэй холбох; • Газар зүйн мэдээллийн системд тулгуурласан хаягжилтийн нэгдсэн сан; 	<ul style="list-style-type: none"> • Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал сайтыг боловсронгуй болгох; • Хөдөлгөөнт холбооны технологи ашиглан төрийн үйлчилгээний нэгдсэн порталаас үйлчилгээ авах нөхцөлийг бүрдүүлэх; • Эзэмшиж байгаа үүрэн холбооны дугаараар нь иргэнийг цахим орчинд таних боломжийг бүрдүүлэх; • Цахим төлбөр тооцооны нэгдсэн системийг төрийн мэдээлэл солилцооны “ХУР” системтэй холбох; • Төрийн мэдээлэл солилцооны “ХУР” системд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагын системийг холбох;
Босоо зохицуулалт	Хэвтээ зохицуулалт
<ul style="list-style-type: none"> • Цахим засаглалыг хөгжүүлэх удирдлагын тогтолцоо, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох; • Мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөлийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах; • Мэдээлэл, харилцаа холбооны чиглэлээр давхардсан, үр ашиггүй хөрөнгө оруулалтыг арилгах, нэгдсэн бодлого, удирдлагаар хангах; 	<ul style="list-style-type: none"> • Төрийн байгууллага хооронд сайн туршлага хуваалцах; • Цахим засаглалын хүрээний салбар дундын тулгамдсан асуудлыг мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөлөөр хэлэлцүүлэх; • Мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэхэд төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг сайжруулах;

Цахим засаглалыг хөгжүүлэх удирдлагын тогтолцоо, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, энэ чиглэлийн бодлого зохицуулалтын механизм болох Мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөлийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах, төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа болон туршлага солилцоо, цахим засаглалын хүрээний салбар дундын тулгамдсан асуудлыг мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөлөөр хэлэлцүүлэх зэрэг асуудлууд тусгагдсан нь бодлого зохицуулалтын тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх ач холбогдолтой болжээ. Цахим засаглалын хөгжилд хоёр чухал асуудал тавигддаг. Энэ нь цахим засаглалыг хөгжүүлснээр төрийн үйлчилгээ

иргэн бүрттэгш, хүртээмжтэй хүрч чадаж байгаа эсэх асуудал юм. Энэ чиглэлээр 2005, 2012 онд батлагдсан бодлогын баримт бичгүүд аль аль нь тодорхой үйл ажиллагааг хэрэгжүүлсэн байдаг бол 2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрт төрийн үйлчилгээний тэгш, хүртээмжтэй байдлыг хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

Хүснэгт 22. “Цахим засаглал” хөтөлбөрийн бусад өмнөх хөтөлбөрүүдээс ялгагдах үйл ажиллагааны жагсаалт

<p>Бүх нийтийг тоон бичиг үсэгтэн болгох:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Бүх нийтийн сургалтыг зохион байгуулах; • Онлайн бүх нийтийн сургалтыг тогтмол зохион байгуулах; • Төрийн үйлчилгээний хүртээмж, орон нутгийн интернэтийн хурд, тоон бичиг үсгийн ялгааг арилгах; • Орон нутгийн иргэд, малчид, ахмадад хялбар програм хангамж, төрийн зарим үйлчилгээг цахимжуулах; • МХХ-ны үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй, зорилтот бүлэгт хүргэх; • Хөгжлийн бэрхшээлтэй, зорилтот бүлэгт МХХТ-ийн боловсрол олгох танхим, сургалт;
<p>Цахим оролцоо, төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн оролцоо, ил тод байдлыг хангах</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Төрийн үйлчилгээ, үйл ажиллагааны талаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд хүргэх мэдээллийн хүртээмж, оролцоог хангах систем.

Монгол Улсад 1990 оноос хойш буюу өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд цахим засаглалын хөгжүүлэх зорилгоор 67 баримт бичигт цахим засаглалд дэмжлэг үзүүлэх зохицуулалтыг хийсэн байна. Эдгээрээс ЗГ-ын 2005 оны 216 дугаар тогтоолоор баталсан “Цахим монгол” үндэсний хөтөлбөр, ЗГ-ын 2012 оны 101 дүгээр тогтоолоор баталсан “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр, “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, ЗГ-ын 2019 оны 73 дугаар тогтоолоор баталсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр зэрэг нь цахим засаглалын хөгжилд шууд хамаарах бодлогын баримт бичиг байна. 2005 онд батлагдсан “Цахим Монгол” хөтөлбөр болон цахим засаг мастер төлөвлөгөөнд төрийн цахимжуулах нэртэй боловч эрхэм зорилгыг авч үзвэл цахим засаглалыг хөгжүүлэх зорилгыг тунхагласан байна. Харин хэрэгжүүлэх арга хэмжээ нь төрийн удирдлагын үйл ажиллагааны үр дүнг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн бөгөөд хөтөлбөрийн зорилго, зорилт нь G2G буюу төрөөс төрийн байгууллага хоорондын үйл ажиллагааг зохицуулахад анхаарсан байна. Энэ хөтөлбөрийн биелэлтийг 90 гаруй хувьтай хэмээн үнэлсэн хэдий ч дараагийн хөтөлбөр болох 2012 онд батлагдсан “Цахим засаг” хөтөлбөрт өмнөх хөтөлбөрийн зорилго, зорилттой адил, нэр томъёолол нь бага зэрэг өөр зорилгыг тодорхойлсон биелэлтийн өндөр хувьд эргэлзэх байдлыг бий болгож байна. “Цахим засаг” хөтөлбөрийн онцлог нь төрийн цахимжуулахад гол анхаарлаа 70 хувь нь зөвхөн төрийн үйлчилгээг цахимжуулах чиглэгдсэн.

Мөн “Цахим Монгол” болон “Цахим засаг” хөтөлбөрүүдийн зорилт нь бараг ижил, “Цахим засаг” хөтөлбөрийн зорилт нь өмнөхөө бага зэрэг нарийвчилсан байна. Энэ цахим засаглалыг хөгжүүлэх бодлого нь тухайн үеийн нөхцөл байдлыг даган дуурайсан хэв шинжтэй боловсруулагдаж холыг харсан бүтэн зохицуулалт хийхгүй байсныг илэрхийлж байна. Мөн цахим засаглалыг гардан хэрэгжүүлэгч тодорхойгүй, хариуцлага хүлээхгүй “орон тооны бус МХХТ-ийн Үндэсний хороог” зөвлөх эрхтэйгээр бий болгосон нь зөвхөн ерөнхий сайдын санаачилгаас цахим засаглалын хөтөлбөрийн хэрэгжилт шууд хамааралтай байх зохицуулалтыг хийж орхисон байна. Харин 2019 оны “Цахим засаглал” хөтөлбөр нэршлийн хувьд засаглалыг хөгжүүлэх агуулга илэрхийлж байгаа боловч төрийн үйлчилгээг цахимжуулахад гол анхаарлаа хандуулж байна. Энэ нь өмнөх хөтөлбөрүүдийн үед бүтээгдсэн “ХУР” болон “ДАН” системд тулгуурлан төрийн үйлчилгээг цахимжуулах ажлыг хийхээр төлөвлөсөн бөгөөд бүх нийтийг тоон бичиг үсэгтэн болоход анхаарал хандуулж байгаагаараа онцлогтой юм.

Цахим засаглалын эрх зүйн зохицуулалтыг нэгтгэн дүгнэж үзвэл хэрэгжүүлсэн хөтөлбөр бүр залгамж чанар багатай бүх зүйлийг шинээр эхлэх байдлаар боловсруулагдаж Монгол Улсын цахим шилжилт хийх ерөнхий зүй тогтлыг тодорхойлж чадаагүй байна. Цахим засаглалыг хөгжүүлэхдээ хөгжлийн нэгдсэн үзэл баримтлалгүй тухайн үеийн олон улсад яригдаж байгаа хандлага чиглэлийг дагасан хандлагатай байна. Энгийнээр хэлбэл эдгээр хөтөлбөрүүд ардчиллыг бэхжүүлэхэд ямар үүрэг оролцоотой, зөв засаглалыг төлөвшүүлэхэд хэрхэн дэмжлэг болох, төрийн үйл ажиллагааны үр дүн үр ашгийг ямар үе шаттай яаж дээшлүүлэх, энэ үйл явцад хэн яаж оролцох, хэнд юуг яаж өгөх, үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд хэнээс юуг хэрхэн авах вэ гэсэн нийгмийн харилцааг цахимжуулахад ерөнхий зорилго нь тодорхойгүй байжээ. Нөгөө талаас төрийн цахимжуулахдаа үйлчилгээг алга цоог цахимжуулж байгаа нь эргээд зохицуулалтын өндөр зардал бий болгох эрсдэлийг дагуулж байна.

4.1.4 Бодлогын баримт бичгүүдийн уялдаа холбоо, хэрэгжилт

Олон улсын судлаачдын зүгээс дэлхийн улс орнууд цахим засаглалын хөгжлийн бодлогыг өөрийн онцлогт тохируулан тодорхой үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх хэрэгтэйг зөвлөсөн байдаг. Манай улсын хувьд цахим засаглалыг хөгжүүлэх талаар “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр 2005-2012 оны хооронд, “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөр 2012-2016 оны хооронд хэрэгжүүлж, 2019 онд батлагдсан “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр нь 2022 он хүртэл хэрэгжүүлнэ. Эдгээр баримт бичгүүд нь бодлого зохицуулалтын хувьд аль аль нь цахим засаглал хөгжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, дэд бүтцийн хөгжлийг дэмжих, МХХТ-ийг төрийн үйлчилгээнд ашиглах, үүгээр төр, иргэн хоорондын харилцаанд НҮБ-аас гаргасан цахим засаглалын хөгжлийг хэмжих үзүүлэлтүүдийг бий болгох гэсэн байна.

Менежментийн шинжлэх ухаанд аливаа зорилгыг амжилттай хэрэгжүүлэхэд тухайн дэвшүүлсэн зорилтууд нь тодорхой, үр дүн нь хэмжигдэхүйц бөгөөд хүрч болохуйц, зорилго, үйл ажиллагаа, үр дүнгийн хэлхээ нь хоорондоо логик уялдаатай, мөн тодорхой цаг хугацаанд хэрэгжих ёстой хэмээн сургасан. Манай улсад хэрэгжсэн цахим засаглалын баримт бичгүүд боловсруулалтын хувьд дээрх шалгуурыг хангасан эсэхийг шалгаж дараах дүгнэлтийг хийлээ. “Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр нь МХХТ-ийн хөгжлийн гол үзүүлэлтүүдээр Ази тивд эхний арван улсын тоонд орох, ингэхдээ хөгжлийн гол үзүүлэлтүүдийг Дэлхийн цахилгаан холбооны байгууллагаас гаргадаг зөвлөмжийн дагуу тодорхойлно гэж эхний зорилгоо тодорхой заасан боловч хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулах хоёр дахь зорилгыг яаж хэмжих талаар заагаагүй. Уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх мастер төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ тус бүрийг гарах үр дүн, хугацаа, хариуцах субъектийн хамт төлөвлөсөн ч зарим арга хэмжээний үр дүнг хэмжих боломжгүй байна.

Тодруулбал үр дүнг *...таатай орчин бүрдүүлнэ, түвшинг дээшлүүлнэ, дэлгэрүүлнэ, дээшлүүлнэ, нэмэгдүүлнэ, хөгжүүлнэ, бэхжүүлнэ, нэмэгдэнэ, мэдэгдэхүйц дээшилнэ, үндэс тавигдана, түргэн шуурхай, нээлттэй, найдвартай үйлчилгээгээр хангана, хүнд суртал, авилгал буурна...* гэх мэтээр хэт ерөнхий байдлаар тодорхойлсон байна. “Цахим засаг” үндэсний хөтөлбөрийн хувьд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хүрэх үр дүнг тодорхойлсон ч хэмжигдэх боломжгүй зорилго, зорилт томоохон байр суурь эзэлж байна. Тухайлбал цахим засгийн хөгжлөөр эзлэх байрыг аль жагсаалтын дагуу тогтоох, цахим засгийн үйлчилгээний хэрэглээ хэдэн хувиар өсөх, Монгол Улсын олон улсын хэмжээнд өрсөлдөх чадварын индекс хэдэн хувиар нэмэгдэх зэргийг тусгаагүй байна.

Хүснэгт 23. Цахим засаглалд холбогдох хөтөлбөрүүдийн зорилго, үр дүнгийн харьцуулалт

Бодлогын баримт бичгийн нэр	Бодлого, хүрэх үр дүнд чиглэгдэж тодорхойлогдсон эсэх	Зорилтот үр дүн хэмжигдэхүйц эсэх	Зорилго, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний логик уялдаа	Хэрэгжилтийн хувь
“Цахим Монгол” үндэсний хөтөлбөр	Тийм	Саармаг	Тийм	90.5 %
“Цахим Засаг” үндэсний хөтөлбөр	Тийм	Саармаг	Тийм	55 %
“Цахим Засаглал” үндэсний хөтөлбөр	Тийм	Тийм	Тийм	Хэрэгжиж байгаа

“Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр нь хүрэх үр дүнгээ зорилт тус бүрээр нь шалгуур үзүүлэлт, хэмжих нэгж, суурь түвшин, зорилтот түвшинг эх сурвалжийн хамт тодорхойлсон нь тус хөтөлбөрийн биелэлтийн түвшинг хэмжих боломжтой болгосон байна. “Цахим засаглал” хөтөлбөр нь энэ

шалгуурын хувьд өмнөх хоёр хөтөлбөрөөсөө илүү боловсронгуй болсон гэж үзэж болохоор байна. Харин дээрх баримт бичгүүд бусад шалгуурууд буюу зорилго, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний логик уялдаа, бодлого, хүрэх үр дүнд чиглэгдэж тодорхойлогдсон байдал зэргийг бүгд нэгэн жигд хангасан гэж хэлж болно.

4.2 Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн бодлого зохицуулалтын арга хэрэгсэлд хийсэн шинжилгээ

Цахим засаглалын чиглэлээр батлагдсан 67 баримт бичгийн агуулгын шинжилгээгээр зураг 13-т үзүүлснээр 6 ач холбогдол бүхий баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайланд бодлогын баримт бичигт тусгасан арга хэмжээний биелэлтийн дунджаар тайлагнаж байна. Тухайлбал “Цахим монгол” хөтөлбөрөөр 25 зорилт, 146 арга хэмжээний биелэлт 90.5 хувь, “Цахим засаг” хөтөлбөрөөр 4 зорилтын биелэлт дунджаар 55%, Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлогод 204 арга хэмжээний ерөнхий дүнгээр 44.6% хэмээн тус тус хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ (ХШҮ)-ний өөрийн болон ЗГХЭГ-ын мета үнэлгээгээр (Болд. Н, Батсүх. Ё, Цацралт. Б, 2018) дүгнэж байна. ХШҮ-ний энэхүү үнэлгээ нь Засгийн газраас 2017 онд баталсан 89 журмаар хийгддэг боловч үнэлгээ хийх явцад үнэлгээ хийж буй этгээдийн субъектив үнэлэлт шингэдэг. Энэ шинж нь ч мөн адил цахим засаглалд ач холбогдолтой бодлогын баримт бичгийн тайланд гарч ирсэн. Доорх хүснэгтээс харахад 2000-2005 оны бодлогын баримт бичгийн гол зорилго нь ард түмний амьдралын чанарыг сайжруулахад чиглэгдсэн байхад тайланд энэ талаар нэг ч үг, өгүүлбэр тусгаагүй “2018 онд 2.2 сая иргэнд үйлчлүүлж, нэг үйлчилгээ авахад 1 ЦАГ 40 МИНУТ ХЭМНЭСЭН, интернет хэрэглэгчийн тоо, шилэн кабелийн урт, интернетийн гадаад гарц гэх мэт” бодлогын арга хэмжээнд тусгагдсан зүйлүүдээр тайлагнаж, улмаар 90.5%, 55% гэх мэт тоон үнэлгээг өгсөн байна. Бодлогын баримт бичгийн тайланд энэхүү тоон үнэлгээ нь дээр дурьдсан журмын дагуу шалгуур үзүүлэлт, түүний суурь болон зорилтот түвшин гэсэн утгаар илэрхийлэгдэж гарахаар заагдсан атал ямар шалгуур үзүүлэлт ашигласан нь тодорхойгүй байхад ХШҮ-ий дүн гаргасан нь субъектив үнэлгээ гэдгийг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл цахим засаглалын чиглэлээр батлагдсан ач холбогдолтой 6 бодлогын баримт бичгийн үр дүн бодит биш, зураг 10-т үзүүлсэн бодлогын зорилго болон бодлогын үр дүн хоёрын хооронд ЗӨРҮҮ үүсч байна.

Хүснэгт 24. Ач холбогдол бүхий цахим засаглал 6 баримт бичгийн хэрэгжилт, хяналт-шинжилгээний дүн

Цахим засаглалд ач холбогдолтой бодлогын баримт бичиг				
Он	Баримт бичгийн нэр	Гол зорилго	Үр дүн	Үнэлгээ
2000	Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн хөгжлийн 2010 он хүртэлх үзэл баримтлал (1999-2010)	... мэдлэг оюунд тулгуурласан нийгмийг хөгжүүлж, ард түмнийг амьдралын чанарыг сайжруулахад оршино	Монгол Улсын мэдээлэл, харилцаа холбооны 2000, 2002, 2005, 2012, ... оны хөгжлийн бодлогыг батлан үндсэнд нь АМЖИЛТТАЙ хэрэгжүүлээ ¹⁰ . Цахим засаг үндэсний хөтөлбөрт төрийн 63 байгууллагад ¹¹ судалгаа хийж, цахим хэлбэрт шилжүүлэх боломжтой 25 төрийн үйлчилгээг тодорхойлж, 18 үйлчилгээг цахим хуудсаар хүргэж, ТҮЦ машинаар давхардсан тоогоор 2018 онд 2,2 сая иргэнд үйлчлүүлж, нэг үйлчилгээ авахад 1 ЦАГ 40 МИНУТ ХЭМНЭСЭН . Мөн Монгол Улсын интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 2005 онд 78Мбит/с, интернэт хэрэглэгч 22000, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 3251 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 551000 байсан бол 2012 онд интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 22Гбит/с, интернэт хэрэглэгч 654009, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 18123.8 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 3409005 болж өсчээ. ¹²	-
2002	Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийг хөгжүүлэх дунд хугацааны стратеги, Стратегийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2002-2006)	Мэдээлэл, холбооны технологийг 2010 он хүртэл хөгжүүлэх үзэл баримтлал"-д тулгуурлан тус салбарын тогтвортой хөгжлийг хангах	Мөн Монгол Улсын интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 2005 онд 78Мбит/с, интернэт хэрэглэгч 22000, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 3251 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 551000 байсан бол 2012 онд интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 22Гбит/с, интернэт хэрэглэгч 654009, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 18123.8 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 3409005 болж өсчээ. ¹²	-
2005	"Цахим монгол" үндэсний хөтөлбөр (2005-2012)	Монгол Улсад мэдлэгт тулгуурласан мэдээлэлжсэн нийгмийг байгуулах, ... хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулах	Мөн Монгол Улсын интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 2005 онд 78Мбит/с, интернэт хэрэглэгч 22000, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 3251 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 551000 байсан бол 2012 онд интернэтийн гадаад гарцын багтаамж 22Гбит/с, интернэт хэрэглэгч 654009, өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 18123.8 км, үүрэн холбооны хэрэглэгч 3409005 болж өсчээ. ¹²	90.5%
2012	"Цахим засаг" үндэсний хөтөлбөр ¹³ (2012-2016)	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн бодлого боловсруулахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, төрөөс үзүүлж байгаа үйлчилгээг хүртээмжтэй, чирэгдэлгүй болгож, цахим засгийн үйлчилгээг хөгжүүлж нэвтрүүлэх	Цахим монгол хөтөлбөрөөр 7 стратеги, 25 зорилт, 146 арга хэмжээ тусгагдсан бөгөөд 90.5%-тай хэрэгжиж дууслаа. Цахим засаг хөтөлбөрт иргэд санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, нээлттэй байдал, иргэдийн оролцоонд дэвшил гарсан, биелэлтийн дундаж 55%-тай.	55%

¹⁰ Засгийн газрын 2017 оны 47 дугаар тогтоолын хавсралт, Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлого /2017-2025/, Нийтлэг үндэслэл

¹¹ Үүнээс 50 байгууллага цахим мэдээллийн сантай, бусад 13 байгууллага цахим мэдээллийн сан үүсгээгүй мэдээллийг цаасан хэлбэрээр цуглуулдаг байна.

¹² Засгийн газрын 2019 оны 73 дугаар тогтоолын хавсралт, Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр, Ерөнхий мэдээлэл

¹³ "Цахим засаг" (Electronic Government, E-Gov) гэж төрийн үйл ажиллагааг иргэдэд ил тод мэдээлэн үйлчилгээг түргэн шуурхай хүргэх, иргэд, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагын хамтын ажиллагааг хангах, тэдгээрийн оролцоог нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны дэвшилтэт технологийг ашиглах замаар цахим үйлчилгээг тулгуур болгон улс орны дотоод, гадаад харилцаа, засаглалын үйл ажиллагааг оновчтой зохион байгуулах үйл явцыг; хэмээн тус хөтөлбөрт тодорхойлж өгсөн.

2017	Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжлийн талаар баримтлах бодлого (2017-2025)	МХХ-ны дэвшлийг бүх нийтийн хүртээл болгох, мэдлэг шингэсэн өндөр технологи, экспортын чиг баримжаатай үндэсний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, хүний хөгжлийг дэмжих, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх замаар Монгол Улсын хөгжлийг хурдасгах	Нийт 204 арга хэмжээ тусгагдснаас 28 хувь нь мэдээлэл хангалтгүй байсан ба мэдээлэл авсан 147 арга хэмжээний хүрээнд ерөнхий дүнгээр 44.6% хэрэгжилттэй байна. Хэрэгжилтийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд эрчимжүүлэх шаардлагатай. ¹⁴	44.6%
2019	“Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөр	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалын ардчилсан, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг төлөвшүүлэх , төрийн үйл ажиллагааны инновацийг дэмжих замаар цахим засаглалыг хөгжүүлэх		-
				Дундаж 63.4%

Эх сурвалж: ХХМТГ-т хэрэгжиж дуусан төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүн, 2012.

Хэдийгээр цахим засаглалын бодлогын баримт бичгүүдийн биелэлтийн дундаж 63.4% байгаа хэдий ч бодлогын зорилгод туссан хүн амын амьдралын чанар, Монгол Улсын хөгжлийн түвшинг илэрхийлэх хэмжигдэхүүн байхгүй байна. Бусад улс орнуудын туршлагаас харахад олон улсын түвшинд хэрэглэгддэг цахим засаглалын хөгжлийн индекс гэх үзүүлэлтийг ашиглана цахим засаглалын бодлогын үр дүнг үнэлдэг байна. Энэ үзүүлэлтээр Монгол Улс 2012-2018 оны байдлаар 0.51-0.58 хооронд л хэлбэлзэж байгаа ч улс орнуудын эзлэх байраар 65-аас 92 хүртэл ухарсан байна (UN E-Government Ranking, 2020)). Цахим засаглалын хөгжлийн индексийн урьдчилсан тооцоогоор Монгол Улс 2020 оны байдлаар 0.45 буюу 2019 оны байдлаас 11.7 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Эндээс дүгнэхэд цахим засаглалын бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн үр дүн агуулгын хувьд зөрүүтэй, олон улсын цахим засаглалын хөгжлийн индексээр Монгол Улс буурсан дүнтэй гарч байгаа нь бодлогын зорилго тодорхой хэмжээнд биелсэн ч үр дүн муу байгааг харуулж байна.

Цахим засаглалын бодлогын үр дүн муу байхад бодлого зохицуулалт ямар нөлөө үзүүлсэн бэ? гэх асуулт гарч ирж байна. Түүнчлэн муу үр дүн үүсэхэд гол нөлөөлсөн хүчин зүйл нь төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг зохицуулах үүрэг бүхий журам, стандарт, дүрэмд туссан агуулга юм.

Судалгаанд нийт 21 журам, 3 дүрэм, заавар, загвар, хууль тус тус нэг баримт бичиг, нийт 27 баримт бичигт шинжилгээ хийсэн болно. Баримт бичгүүдийн

¹⁴ ХХМТГ-ын хэрэгжиж буй бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан

зохицуулалтыг хэлбэрээр нь авч үзвэл босоо чиглэлийн зохицуулалт бүхий журам нийт 5, хэвтээ чиглэлийн зохицуулалт бүхий 14, хэвтээ болон босоо (хоёр чиглэлийн) чиглэлийн зохицуулалт бүхий нийт 8 баримт бичиг байна. Босоо чиглэлийн зохицуулалтын баримт бичигт удирдлагын дээд шатны шийдвэр гаргах түвшнөөс гүйцэтгэлийн түвшин хүртэлх байгууллагуудын хоорондын харилцааг зохицуулах (G2G) заалтуудыг тусгасан тухайлбал *“Байгаль орчны мэдээллийн санг бүрдүүлэх, боловсруулах, түгээх, ашиглах, хадгалах, хамгаалах журам”*-д¹⁵ аймаг, нийслэлийн мэдээллийн санг бүрдүүлэх ажлыг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, харин сум, дүүргийн мэдээллийн санг бүрдүүлэх ажлыг тухайн шатны Засаг дарга, Улсын мэдээллийн санд мэдээлэл төвлөрүүлэх үүргийг Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 37 дугаар зүйлд заасан үүрэг бүхий байгууллагууд эрхлэн гүйцэтгэнэ хэмээн дээрээс доош, доороос дээш чиглэсэн харилцааг зохицуулсан бол *“Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам”*¹⁶-д доороос дээш чиглэсэн босоо чиглэлийн харилцааг зохицуулах (G2G) заалтыг Баг, хорооны Засаг дарга нь иргэний шилжилт хөдөлгөөний бүртгэлийн тоон мэдээ, мэдээллийг аймаг, дүүргийн улсын бүртгэлийн хэлтэст хүргүүлнэ, харин аймаг, дүүргийн Улсын бүртгэлийн хэлтэс нь улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын иргэний улсын бүртгэлийн асуудал хариуцсан нэгжид хүргүүлнэ хэмээн тус тус тусгажээ.

Хэвтээ чиглэлийн зохицуулалтын баримт бичигт босоо түвшний харилцааг бус нэг ижил түвшний байгууллага хоорондын харилцааг (G2G) эсвэл нэг байгууллагын түвшинд хийж гүйцэтгэх харилцааг зохицуулах заалтуудыг тусгасан тухайлбал *“Монгол Улсын хүн амын автоматжуулсан төв регистрийн мэдээллийн санг баяжуулах, ашиглах журам”*¹⁷-д ХААТР-ийн мэдээллийн санг хөтлөх, мэдээллийг боловсруулах, хэрэглэгчдэд үйлчлэх, мэдээллийн албыг улсын хэмжээнд мэргэжлийн удирдлагаар хангах ажлыг Цагдаагийн ерөнхий газрын Иргэний бүртгэл, мэдээллийн төв гүйцэтгэнэ, *“Засгийн газрын хэвлэл мэдээллийн албаны дүрэм”*¹⁸-д Хэвлэл мэдээллийн алба нь үйл ажиллагаандаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, Засгийн газрын тухай хууль, бусад хууль тогтоомж болон энэхүү дүрмийг дагаж мөрдөнө, *“Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн үндэсний хорооны дүрэм”*¹⁹-д Үндэсний хороо нь Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн хөгжлийн 2010 он хүртэлх үзэл баримтлалаар тодорхойлсон стратегийн болон үйл ажиллагааны зорилтыг хэрэгжүүлэх талаар Засгийн газарт зөвлөгөө өгөх үүрэг бүхий орон тооны бус байгууллага байна, *“Мал эмнэлгийн гэрчилгээний загвар, хэрэглэх заавар”*²⁰-д энэхүү зааврыг мал, амьтны эрүүл мэнд, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнд мал

¹⁵ Монгол Улсын Засгийн газрын 2010 оны 85 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

¹⁶ Засгийн газрын 2018 оны 332 дугаар тогтоолын хавсралт

¹⁷ Засгийн газрын 1996 оны 48 дугаар тогтоолын хавсралт

¹⁸ Засгийн газрын 1998 оны 74 дүгээр тогтоолын хавсралт

¹⁹ Засгийн газрын 2001 оны 82 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

²⁰ Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын даргын 2018 оны А/51 дүгээр тушаалын 1 дүгээр хавсралт

эмнэлэг, ариун цэвэр, гарал үүслийг тодорхойлох, баталгаажуулах, хэрэглэх, хяналт тавих мал эмнэлгийн байгууллагын малын эмч, улсын байцаагч, иргэн, хуулийн этгээд дагаж мөрдөнө, “Цахилгаан эрчим хүчээр хангах техникийн нөхцөл олгох журам”²¹-д иргэн, хуулийн этгээдийн барилга байгууламжийг хот, суурин газрын цахилгааны шугам сүлжээ, эх үүсвэрийн техникийн боломж, ерөнхий төлөвлөлт, техник технологийн шинэчлэлтийн үйл ажиллагаатай уялдуулан төвлөрсөн цахилгаан хангамжийн системд холбоход журмын зорилго оршино хэмээн тус тус тодорхойлжээ.

Хоёр чиглэлд зэрэг зохицуулалтын онцлогийг илэрхийлэхдээ жишээлбэл “Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг ашиглах журам”²²-д энэхүү журмын нь төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг ашиглан төрийн байгууллага хооронд мэдээлэл солилцохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино, “Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам”²³-д Монгол Улсын “Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай” хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1 дэх хэсэгт заасан байгууллага нь мэдээллийг цахим хуудсанд оруулж, түгээх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг энэхүү журмаар зохицуулж, байгууллага нь өөрийн байгууллагын мэдээллийн ил тод байдлыг хангахаар дотоод журам боловсруулан мөрдөж болно хэмээн ихэнхдээ бүхэлд нь хамруулсан байдлаар томьёолжээ.

Баримт бичгүүдэд туссан агуулгыг үйл ажиллагааны төрлөөр нь шинжилж үзвэл G2G буюу төрийн байгууллага хоорондын харилцааг илэрхийлсэн 9 төрлийн баримт бичиг, G2B буюу төрийн болон бизнесийн байгууллагын хоорондын харилцааг зохицуулсан баримт бичиг 1, G2C буюу төр болон иргэдийн хоорондын харилцааг зохицуулсан 5 төрлийн баримт бичиг, түүнээс гадна G2G болон G2B, G2G G2C болон G2B, G2C болон G2B гэсэн олон талт төрийн үйл ажиллагааны төрлийг зохицуулж байгаа нийт 12 баримт бичгүүд байгааг доорх хүснэгтээс харж болно.

²¹ Сайдын 2018 оны 10 дугаар сарын 11-ны өдрийн 289 тоот тушаалын нэгдүгээр хавсралт

²² Засгийн газрын 2018 оны 30 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

²³ Засгийн газрын 2013 оны 411 дүгээр тогтоолын хавсралт

**Хүснэгт 25. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба бодлого зохицуулалтын хэлбэр /
журмын тоогоор/**

Төрийн үйл ажиллагааны төрөл	Бодлого зохицуулалтын хэлбэр			Нийт дүн
	Босоо	Олон талт	Хэвтээ	
G2G	1	5	3	9
G2B			1	1
G2G G2B	1			1
G2G G2C G2B	1	3	1	5
G2C G2B			6	6
G2C	2		3	5
Нийт дүн	5	8	14	27

Эх сурвалж: Тооцооллын үр дүн

Эдгээр шинжилгээнд хамрагдсан 27 баримт бичгийг иргэдэд чиглэсэн (зөвхөн G2C харилцааг багтаасан) болон зөвхөн байгууллага (төрийн болон бизнес) хоорондын харилцааг зохицуулж байгаа хэлбэрээр нь авч үзвэл иргэдэд чиглэсэн 16 баримт бичиг, байгууллага хоорондын харилцаанд чиглэсэн 11 баримт бичиг байна. Иргэдэд чиглэсэн 16 баримт бичгээс зөвхөн хэвтээ чиглэлийн зохицуулалт шингээсэн 10 баримт бичиг буюу 37%²⁴ байна. Мэдээж хэрэг энэ нь төрийн байгууллагаас гаргаж байгаа бодлого зохицуулалтын дийлэнх хэсэг нь иргэдэд чиглэсэн, хэвтээ чиглэлийн зохицуулалт руу чиглэдэг гэдгийг нотлохгүй, зөвхөн энэ судалгаанд хамрагдсан 27 баримт бичгийн хувьд л дийлэнх нь хэвтээ чиглэлийн, G2C хэлбэрийн бодлого зохицуулалтын арга хэрэгсэл хэрэглэгдэж байна гэдгийг л дүрсэлж байна. Дүгнэлт нь МХХТ-ийг мэдээллийн үйлчилгээнд ашигласнаар төрийн үйлчилгээнд цахим мэдээллийн сангийн үүсэх (E-Information) түвшинд байгаа бөгөөд түүнийг хэрхэн зохистой ашиглах тухай зохицуулалтын асуудлыг шийдэх хүрээнд алдаа гаргаж байна гэсэн үг юм. Өөрөөр хэлбэл, НҮБ-ийн цахим хөгжлийн үе шатны тодорхойлолтын дагуу 2-р үе буюу цахим орчинг бүрдүүлэх, сайжруулах түвшинд байна.

Peters-ийн (B. Guy Peters, 2018) тодорхойлсноор төрийн бодлого зохицуулалт бол төрийн бодлого хооронд үүсэх ЗӨРҮҮ эсвэл ямар ч УЯЛДАА ХОЛБООГҮЙ шийдвэрүүд гарахаас сэргийлж зохицуулалт хийх нь зайлшгүй юм. Хэдийгээр бидний судалгаанд хамрагдсан 27 баримт бичиг бүхэлдээ төрийн бодлого зохицуулалтын энэхүү асуудлыг гаргахгүй байхад чиглэж байгаа боловч Peters-ийн тодорхойлсон 7 асуудал байсаар байгааг хүснэгт 3-т харуулж байна. Тухайлбал “Засгийн газрын хэвлэл мэдээллийн албаны

²⁴ Тухайн төрлийн баримт бичгийн тоог нийт баримт бичгийн тоонд харьцуулж хувиар илэрхийлсэн дүн (=10/27%)

дүрэм”²⁵-н 12-т зааснаар хэвлэл мэдээллийн алба нь Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрыг Засгийн газрын тухай мэдээллээр хангахаас гадна **төрийн захиргааны төв байгууллагуудын** мэдээлэл, сурталчилгааны нэгжүүдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэгтэй хэмээн заасан төрийн захиргааны төв байгууллагын үйл ажиллагааг G2G төрлийн баримт бичигт давхар зохицуулж байна. Харин G2C төрлийн “*Нийгмийн даатгалд сайн дураар даатгуулахад баримтлах журам*”²⁶ баримт бичгийн 11-т зааснаар даатгуулагчаас нь иргэний үнэмлэх, нийгмийн даатгалын дэвтэр, хүүхдийн төрсний гэрчилгээг нэхэж байгаа боловч 11.2-т иргэнд үзүүлэх үйлчилгээг цахимжуулах зориулалтаар холбогдох баримт бичгийн мэдээллийг холбогдох эрх зүйн хүрээнд төрийн байгууллагын мэдээллийн сангаас цахимаар авч ашиглаж болно хэмээн заасан нь иргэнээс баримт бичиг авах юм уу? эсвэл холбогдох төрийн байгууллагаас нь авах юм уу? гэдэг тодорхой бус, хэрэв авах бол яаж, хэзээ, ямар аргаар авах нь тодорхойгүй орхигдуулсан заалтуудыг тусгажээ. Ингэснээр тус журамд бодлого зохицуулалтын зөрчил, зөрчилдөөн (Д2) болон менежментийн асуудал (Д4) гэсэн хоёр төрлийн асуудлыг арилгаагүй хэвээр үлдээсэн байна. Өөр нэг G2C төрлийн “*Эрүүл мэндийн даатгалын цахим картад хадгалагдах мэдээлэл болон цахим картыг ашиглах журам*”-н 3.2-т даатгуулагчид цахим картыг эхний удаа олгоход иргэний үнэмлэх, 0-15 насны хүүхэд бол төрсний гэрчилгээ болон эцэг (эх), асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн иргэний үнэмлэх, хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх байгууллагын хүсэлт, шүүхийн шийдвэр, Засаг даргын захирамж, итгэмжлэл, оюутан, суралцагчийн үнэмлэх, эсхүл сургуулийн тодорхойлолт, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн бол нотлох баримт бичиг гэх мэт төрийн байгууллагаас цахимаар авах боломжтой баримт бичгүүдийг нэхсэн заалт хэвээр хадгалагдаж үлдэж байгаа нь бодлого зохицуулалтын зөрчил, зөрчилдөөн (Д2) болон менежментийн асуудал (Д4) гэсэн хоёр төрлийн асуудлыг зохицуулаагүй хэвээр үлдээсэн байна. Дээрх судлагдсан журмаар нэгтгэгдэх болон эргэх харилцан хамааралт үйлчилгээг зохицуулаагүй байгаа нь энэ төрлийн зохицуулалтын алдаа байхгүй байх үндэс болсон.

²⁵ Засгийн газрын 1998 оны 74 дүгээр тогтоолын хавсралт

²⁶ Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2020 оны 9 дүгээр сарын 7-ны өдрийн А/93 дугаар тушаалын хавсралт

Хүснэгт 26. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба бодлого зохицуулалтын алдаа / журмын тоогоор/

Төрийн үйл ажиллагааны төрөл	Д1	Д2	Д4	(blank)	Нийт дүн
G2G	1		2	6	9
G2B		1	1		2
G2G G2B				1	1
G2G G2C G2B		1	1	4	6
G2C G2B	1	4	4	1	10
G2C		4	4	1	9
Нийт дүн	2	10	12	13	37

Эх сурвалж: Тооцооллын үр дүн

Нийт 27 баримт бичигт бодлого зохицуулалтын зөрчил, зөрчилдөөн (Д2) болон менежментийн асуудал (Д4)-тай холбоотой 12 баримт бичиг байгаагаас 9 баримт бичиг нь G2C болон G2B төрлийн баримт бичиг байна. Энэ нь төрийн бодлогын зохицуулалтын алдаа нь нийт 27 баримт бичгээс 33 хувь²⁷-д нь G2C төрлийн баримт бичгүүдэд илэрч байна. Үүнийг бодлого зохицуулалтад гарсан нийт 24 алдааны хувьд авч үзвэл 37.5 хувь²⁸-д нь G2C төрлийн баримт бичгүүд (үндсэн үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгодог дүрэм, журам)-д цахим засаглалын бодлоготой зөрчилтэй, төрийн байгууллага хоорондын уялдаагүй зохицуулалт хийгдэж байна.

Контент шинжилгээнд хамрагдсан 27 баримт бичгийг цахим засаглалын төрийн бодлоготой уялдсан байдлаар эерэг, нейтрал, сөрөг гэж авч үзвэл 12 баримт бичиг нь цахим засаглалд эерэг чиглэсэн, 6 баримт бичиг нь нейтрал, 9 баримт бичиг нь сөрөг чиглэгдсэн байна (Хүснэгт 4-өөс харна уу). Цахим засаглалтай уялдсан байдлыг нь баримт бичигт туссан үйл ажиллагааны төрлөөр нь ангилж үзвэл G2G төрлийн баримт бичгүүд цахим засаглалын бодлоготой эерэг буюу дэмжсэн чиглэлтэй 7, G2C болон G2B төрлийн 9 баримт бичгүүд нь цахим засаглалын бодлогоос эсрэг буюу үгүйсгэсэн байдалтайгаар батлагдаж, төрийн байгууллагууд үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ашиглаж байна. Өөрөөр хэлбэл төрийн бодлогын түвшинд цахим засаглалын бодлогыг 1992 оноос хойш тасралтгүй хэрэгжүүлж ирсэн ч иргэд болон бизнесийн байгууллагад үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн үйлчилгээний түвшин (G2C, G2B)-д дүрэм, журмууд нь цахим засаглалын бодлогод чиглээгүй, цахим технологийг ашиглахаас татгалзсан агуулга бүхий зүйл заалттай байгаа нь өмнө дурьдсан цахим засаглалын бодлого хэрэгжээгүйн гол шалтгаан гэж үзэж байна.

²⁷ Тухайн төрлийн баримт бичгийн тоог нийт баримт бичгийн тоонд харьцуулж хувиар илэрхийлсэн дүн (=9/27%)

²⁸ Тухайн төрлийн баримт бичгийн тоог нийт алдаатай баримт бичгийн тоонд харьцуулж хувиар илэрхийлсэн дүн (=9/24%)

Хүснэгт 27. Төрийн үйл ажиллагааны төрөл ба цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал /журмын тоогоор/

Төрийн үйл ажиллагааны төрөл	Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал			Нийт дүн
	Эерэг	Нейтрал	Сөрөг	
G2G	7	2		9
G2B			1	1
G2G G2B		1		1
G2G G2C G2B	4		1	5
G2C G2B	1	1	4	6
G2C		2	3	5
Нийт дүн	12	6	9	27

Эх сурвалж: Тооцооллын үр дүн

Төрийн байгууллагууд цахим технологийг хэрэглэж хоорондоо мэдээлэл солилцдог боловч иргэд, бизнесийн байгууллагатай харилцахдаа цаасан уламжлалт технологийг хэрэглэдэг нь дотоод дүрэм, журмаараа баталгаажиж өгснөөр төрийн үйлчилгээ эцсийн хэрэглэгчдэд очиход удаашралтай, Монгол Улсын цахим засаглалын индекс нэмэгдэхгүй, дэлхийн хэмжээнд эзлэх байр нь 92 хүртэл ухарч цахим засаглалын бодлогын зорилгод ахиц гарахгүй байна.

Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдлыг нь бодлого зохицуулалтын хэлбэртэй харьцуулж үзвэл эерэг чиглэсэн бодлого нь төрийн байгууллагын хэвтээ болон босоо түвшний зохицуулалтад 7 баримт бичиг байхад сөрөг чиглэсэн бодлого нь хэвтээ түвшний зохицуулалтад 6 баримт бичиг илэрлээ (Хүснэгт 27). Тухайлбал, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдрийн А/30 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар баталсан “Тэтгэвэр тогтооход шаардагдах баримт бичгийг бүрдүүлэх, хянах журам”-д өндөр настан, малчин, тэр дундаа эмэгтэй малчин, тахир дутуу, тэжээгчээ алдсан, цэргийн гэх мэт этгээдүүд тэтгэврээ тогтоолгох үед тэднээс төрийн байгууллага хооронд солилцох боломжтой иргэний үнэмлэх, ажлаас чөлөөлсөн тухай тушаал, шийдвэр, Засаг даргын тодорхойлолт, гэр бүлийн баталгаа, эсхүл архивын лавлагаа, шүүхийн шийдвэр, НДА №4 маягтаар гаргаж албажуулсан лавлагаа гэх мэт баримт бичгийг цаасаар нэхэх заалтыг журмаараа баталжээ. Тэр ч байтугай 2019 онд шинэчилэн найруулсан “Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай” хуулийн 3.1-д аж ахуйн нэгж жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчээр бүртгүүлэх хүсэлтээ жижиг, дунд үйлдвэрийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага, эсхүл орон нутаг дахь тухайн асуудал хариуцсан эрх бүхий этгээдэд бичгээр, эсхүл цахимаар гаргана.

Хүснэгт 28. Зохицуулалтын хэлбэр ба цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал /журмын тоогоор/

Зохицуулалтын хэлбэр	Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал			Нийт дүн
	Эерэг	Нейтрал	Сөрөг	
босоо	2	1	2	5
хосолмол	7		1	8
хэвтээ	3	5	6	14
Нийт дүн	12	6	9	27

Эх сурвалж: Тооцооллын үр дүн

Тэгэхдээ дараах баримт бичгийг хавсаргана хэмээн улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, нийгмийн даатгалын байгууллагын тодорхойлолт, өмнөх жилийн санхүүгийн тайлан зэрэг бусад төрийн байгууллагаас авах боломжтой мэдээллийг нэхсэн хуулийг одоог хүртэл дагаж мөрдөж, хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдрийн дотор хүсэлт гаргагч энэ хуулийн 5.1-д заасан нөхцөлийг хангаагүй, эсхүл баримт бичгийн бүрдэл дутуу байвал үндэслэл бүхий бүртгэхээс татгалзсан хариуг ажлын 5 өдрийн дотор бичгээр мэдэгдэнэ хэмээн цахим засаглалын бодлогод чиглээгүй заалтыг хуульчилж өгсөн байна. Ийм төрлийн баримт бичгүүдийг баталсан эх сурвалжаар авч үзвэл сайдын баталсан 3 журам, газрын даргын баталсан 1 журам, 1 заавар, УИХ-ын баталсан 1 хууль байна. Магадгүй энэхүү судалгааг төрийн үйлчилгээг эцсийн хэрэглэгчид хүргэх түвшинд дагаж мөрддөг дүрэм, журмуудыг бүхэлд нь үргэлжлүүлэн хийвэл төрийн үйлчилгээг түргэн шуурхай, нээлттэй, ил тод, иргэдэд ээлтэй байдлаар хүргэх цахим засаглалын бодлогын зорилго нь биелэгдээгүйн гол хүчин зүйл илүү тодорхой гарах боломжтой.

4.3 Төрийн албан хаагчидтай хийсэн ярилцлагын тэмдэглэлд хийсэн шинжилгээ

Монгол Улсын хувьд 2005, 2012, 2019 онд Засгийн газраас батлагдан гарсан цахим засаглалтай холбоотой бодлого хөтөлбөрийн тухай, түүнд туссан цахим засаглалын талаарх ойлголт, уг баримт бичгийн хэрэгжилтийн тухай нийслэлийн дүүрэг, хороодын түвшинд төрийн албан хаагчидтай ярилцлага хийсэн болно. Ярилцлагын зорилго нь бодлого төлөвлөх, боловсруулах, хэрэгжүүлэх шатанд төрийн байгууллага хоорондын болон төрийн албан хаагчдын дунд цахим засаглалын тухай мэдээлэл, ойлголт хэр байгааг тодруулахад чиглэгдэх юм. Энэ хүрээнд нийслэлийн 6 дүүргийн Засаг даргын Тамгын газрын 12, тус дүүргийн хороодын 18 мэргэжилтэн, нийт 30 төрийн албан хаагчтай уулзаж ярилцсан болно. Ярилцлагыг ажлын байранд зохион байгуулсан ба судалгааны багийн урьдчилан боловсруулсан 13 асуултын эхний гурван асуулт 2005, 2012 болон 2019 оны Засгийн газрын хөтөлбөрийн

тухай ойлголтыг тодруулах, дараагийн гурван асуулт нь “Цахим Монгол” болон “Цахим засаг” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн тухай ерөнхий мэдээлэл авахад чиглэсэн бөгөөд 7-гоос 10 хүртэлх асуулт нь бодлогыг хэрэгжүүлэх явцад гарч болох асуудлуудыг тодруулах зорилготой байсан бөгөөд сүүлийн гурван асуулт нь тухайн байгууллагын түвшинд цахим засаглал хэрэгжих урьдчилсан нөхцөл бүрдсэн эсэхийг шалгахад чиглэсэн асуултууд болно. Учир нь 2005 оны “Цахим Монгол” хөтөлбөр 90.5 хувь буюу маш сайн хэрэгжсэн гэсэн үнэлгээтэй, 2012 оны “Цахим засаг” хөтөлбөр 55 хувь буюу хэрэгжилт дунд гэсэн үнэлгээтэй байгаа асуудлыг төрийн байгууллагын анхан шатны нэгж дээр шалгахад чиглэсэн болно.

Судалгаанд оролцсон хороодын төрийн албан хаагчдаас 44 хувь нь буюу 8 нь ямар нэгэн байдлаар цахим засаглалын хүрээнд гарсан бодлогын бичиг баримттай танилцаж байгаагүй, танилцсан төрийн албан хаагчдын хувьд тодорхой баримт бичгийг нэрлэж мэдэхгүй байв. Ихэнх нь ойлголт муутай, зарим нь ойлголт дунд зэрэг төрийн байгууллага хоорондоо цаас хэрэглэхгүйгээр цахимаар харилцах (G2G) гэсэн хүрээнд хариулт өгч байлаа. Учир нь цахим засаглалыг төрийн үйлчилгээг цахимжуулах гэсэн ойлголт, хандлага ерөнхий байдлаар нийгэмшсэнтэй холбоотой. Үүний нэгэн жишээ бол 2014 онд хийгдсэн “Монгол Улсын төрийн үйлчилгээг цахимжуулахдаа холбоотой эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлын судалгаа”-ны тайлан юм. ЗГХЭГ-ын зүгээс хөтөлбөрт өгсөн үнэлгээний үр дүн болон НҮБ-ын цахим засаглалын индексийн үзүүлэлт хооронд зөрүү байгааг үүгээр тайлбарлах боломжтой байна. Тухайлбал, Кейс №1:

Кейс №1. *Ер нь бол муу муу. Ойлголт муу. Цахим засаглал гэдгийг би ёстой мэдэхгүй юм байна. Хүмүүсийн цаг завьг хэмнэдэг, хүмүүсийн бөөгнөрөл үүсгэхгүй байгаа гэж хардаг. Анхан шатанд төрийн үйлчилгээг ойр болгож байгаа ТҮЦ машин байна. Хүмүүс ч гэсэн тэгж ойлгож байгаа.*

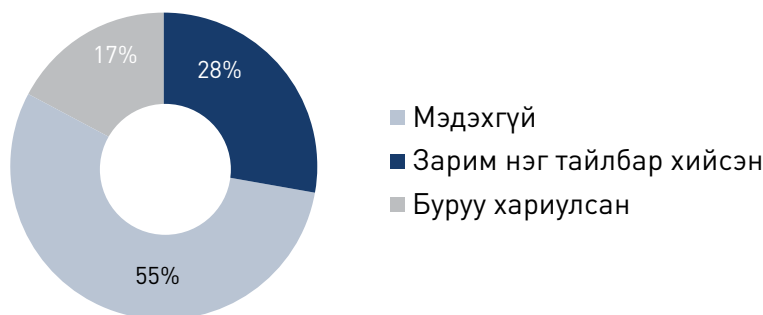
М.М. Хорооны нийгмийн ажилтан

Ярилцлагын үр дүнгээс харахад нийслэлийн дүүрэг, хороодын мэргэжилтнүүд нь дээрх харилцаанд орж байгаа оролцогч талуудын хувьд цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд төрийн албан хаагчийн хувьд оролцохдоо зөвхөн ажлын чиг үүргийг нийтлэг байдлаар сайн ойлгож байгаа боловч үндсэн бодлогын концепц болох “цахим засаглал”, “цахим засаг”, “цахим үйлчилгээ”-ний талаар нэгдмэл зөв ойлголтгүй байв. Тэд өдөр тутмын үйл ажиллагаанд цахимаар мэдээлэл солилцох, албан бичиг, өргөдөл гомдлыг цахим хэлбэрээр авч шийдвэрлэж байгаа, мэдээллийг цахимжуулан хадгалах эсвэл сошиал орчинд мэдээ оруулах зэргийг цахим үйлчилгээ үзүүлчихлээ гэж ойлгон төр иргэндээ ойр ил тод болчихлоо гэсэн бодолтой байна. Өөрөөр хэлбэл, төрийн байгууллага хооронд мэдээлэл солилцоо цахим болсон хэдий

ч цахим засаглалын оролцогч талууд төр, иргэн, хувийн хэвшил харилцан үйлдэл хийх болон төр, иргэн хоорондын харилцаа интерактив байх боломж бүрдээгүй байна.

Учир нь бодлогын зохицуулалтын шинжилгээний хүрээнд тухайн бодлого, хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжсэн болон хэрэгжиж байгаа цахим засаглалын үйлдэл нь нэгдүгээрт, Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжихэд, хоёрдугаарт Төрийн цахимжсан үйлчилгээг тэгш байдлыг / боломжийг/ хангахад, гуравдугаарт Төрийн үйлчилгээ илүү чанартай болж чадсан эсэхэд, дөрөвдүгээрт Төрийн цахимжсан үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлж чадсан эсэхэд хэрхэн чиглэгдсэн эсэхийг тодруулах ах холбогдолтой юм. Энэ ч утгаараа МХХТ-ийг засаглах үйл ажиллагаанд ашиглах тухай асуудал юм. Төрийн цахим үйлчилгээний ТсТд (G2G) болон ТсИд (G2C) хүрээнд дүүрэг, хороодын мэргэжилтнүүд энэ талаарх зөв ойлголт авсан эсэх, төрийн удирдлагын босоо чиглэлд анхан шатны байгууллагад ямар нэгэн “алдагдалгүйгээр” бодлогын баримт бичгүүд хүрч байгаа эсэх, мөн зохицуулалтын арга хэрэгсэл болох дүрэм журам байгаа эсэх талаар тодруулах үүднээс тухайн байгууллагын МХХТ-ийн дэд бүтэц, үйл ажиллагааны чиглэл, төрийн үйл ажиллагааг цахим болгох талаар байгууллагын дотоод зорилт байгаа эсэхийг лавласан болно. Мэдээллийн технологийн дэд бүтэц зэрэг ойлголтын талаар асуухад хороодын төрийн албан хаагчдын хувьд тал хувь нь ямар нэгэн ойлголтгүй, хэлж мэдэхгүй, 28 орчим хувь нь компьютер, ухаалаг утас, интернет сүлжээ, сошиал орчин, кабелийн холболт, орчин үеийн дэвшилтэт технологи, технологийн хурдац, хүртээмж гэсэн ерөнхий ойлголттой, зарим нэг тайлбар хийх байдлаар дэд бүтцийг төсөөлж байсан бөгөөд 17 хувь нь буруу ойлголттой, бүрэн тайлбар хийсэн төрийн албан хаагч гарсангүй.

Зураг 17. Мэдээллийн технологийн дэд бүтцийн талаарх ойлголт

Эх сурвалж. Ярилцлагын үр дүн, 2020.10.25-ны өдөр.

Цахим засаглалын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төрийн институцийн босоо зохицуулалтын хүрээнд нийслэлийн дүүрэг, хороодын мэргэжилтнүүдийн хувьд энэ бодлогын баримт бичиг хэрхэн хүрсэн, тодорхой бодлого, төлөвлөгөөтэйгээр сурталчилан таниулах ажил хийгдсэн эсэхийг тодорхойлоход 100 хувь энэ талаар нэгдсэн байдлаар танилцаагүй, танилцсан гэж хариулт өгсөн нь зөвхөн энд тэнд санамсаргүй байдлаар сургалтаас мэдээлэл авсан байлаа. Өөрөөр хэлбэл, төрийн албан хаагчдад энэ талаар сургалтын хэрэгцээ их байгааг илтгэж байна. Нөгөө талаас гүйцэтгэх засаглалын анхан шатны нэгж буюу хорооны түвшинд үзүүлж буй иргэний шилжих хөдөлгөөн, халамж, өрхийн бүртгэл зэрэг үйлчилгээг цахимаар үзүүлэхэд гарч байгаа асуудлыг дурьдаж байв. Уг асуудлыг жишээ, кейсээр тодруулан асуухад ТсТд-ийн цахим үйлчилгээг дэмжих харилцаанд хэвтээ чиглэлийн эерэг болон сөрөг зохицуулалт хийгдэж чадаагүй нь нотлогдсон болно. Тухайлбал, Кейс №2.

Кейс №2. *Төрийн байгууллагад очдог, очдогоороо л байгаа. Төрийн байгууллагууд бүгд цахимжиж байгаа мөртлөө хоорондоо нэг ч уялдаа холбоогүй. Жишээлбэл, манайх өөрийн гэсэн програмтай, улсын бүртгэл, өөрийн гэсэн програмтай энэ хоёр хэзээ ч хоорондоо харилцдаггүй гэсэн үг. Одоо татвар ч гэсэн програмтай. Бид нар хэзээ ч харилцдаггүй ч юм уу тийм байна. Төрийн байгууллагууд одоо бүгд цахимжиж байгаа ч гэсэн хоорондоо ямар ч хамаарал байхгүй, ямар ч харилцаа холбоо байхгүй байна.*

Б.3. Хорооны нийгмийн ажилтан

Төрийн үйлчилгээг цахимаар амжилттай хэрэгжүүлэхэд дараах хүндрэл бэрхшээлүүд тулгарч байгаа талаар Хороодын мэргэжилтнүүд онцолж байв. Үүнд, программ хангамжийн ажиллах чадвар бүрэн биш, мэдээллийн дэд бүтэц хангалттай биш, төрийн байгууллагуудын хувьд мэдээлэл солилцох асуудал байхгүй дүрэм журмаар зохицуулагдаагүй байдаг учраас иргэдэд хүндрэл үүсгэдэг байна. Цахим үйлчилгээг хүргэх явцад анхаарах хэд хэдэн асуудлууд ярилцлагын явцад гарсан нь эхнээсээ бүрэн буюу 100 хувь цахим хэлбэрт үйлчилгээг шилжүүлэх боломжгүй байхад урьдач судалгаа хийж бэлтгэл ажлыг хангахгүйгээр шууд Засгийн газраас тухайн бодлогыг хэрэгжүүлэх шийдвэр гарган “яг одоо” шууд хэрэгжүүл гэдэг гэж нийслэлийн хороодын мэргэжилтнүүд ярьж байна. Тэдний дүгнэлтээр, цахим үйлчилгээг нэвтрүүлэхэд түгээмэл гарч байгаа бэрхшээлүүдийн тухайд нэгдүгээрт, анхан шатны нэгж дээрх мэдээлэл технологийн дэд бүтэц хангагдаагүй, жишээлбэл интернэтийн сүлжээний хурд бага, техник хэрэгсэл, серверийн техникийн үзүүлэлт хангалтгүй, программ хангамжийн хөгжүүлэлт үйлчилгээ авах боломж дутмаг, ажил, үйлчилгээг цахимжуулах, сайжруулах хэрэгцээ шаардлага байгаа нь эсрэгээрээ төрийн үйлчилгээг улам төвөгтэй, ойлгомжгүй болгож хаана алдаа гараад байгааг олох боломжгүй байдалд оруулдаг байна. Ингэснээрээ

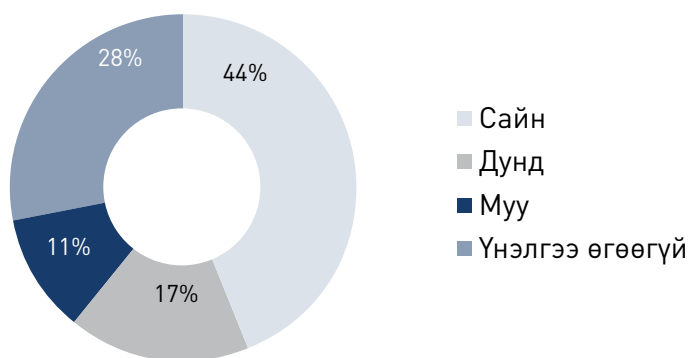
иргэний хийх үйлдэл олширч үйлчилгээ авах хугацаа уртасдаг байна. Нөгөө талаас, төрөөс үйлчилгээ авахыг хүсч буй иргэдийн хувьд цахим үйлчилгээнд бэлэн биш, цахимаар мэдээллээ авах боломж иргэн бүрт тэгш бус байдаг. Ялангуяа гэр хорооллын нөхцөлд айл бүрт интернэт байхгүй, ухаалаг утас байсан ч түүнийг төрийн цахим үйлчилгээ авах түвшинд хэрэглэж чадахгүйг анхаарах хэрэгтэй байгааг ярилцлагын явцад анхааруулав (Кейс №3).

Кейс №3. *Иргэдээс цахим судалгаа авахад гэр хорооллын айлууд нь утас, интернетгүй учраас бөглөх боломж муутай иргэд-рүү залган утсан дээр нь ирсэн кодыг аваад өмнөөс нь бөглөх тохиолдлууд гарсан.*

Б.Э Дүүргийн ЗДТГ-ын мэргэжилтэн

Дүүрэг, хороодын цахим засаглалын үйл ажиллагааны биелэлтэд өөрийн хувийн үнэлгээг өгнө үү гэсэн асуулт тавихад бараг тал орчим хувь нь сайн, 28 хувь нь тодорхой үнэлгээ өгөөгүй бол үлдсэн хэсэг нь дунд болон дундаас муу гэж үнэлсэн байна. Гэхдээ, сайн гэдэг үнэлгээг өгөхдөө тодорхой баримт, тайлбарт үндэслэхээс илүүтэй ерөнхийдөө сайн гэж өөрт бодогдсон хандлагатайгаар хариулт өгсөн бол дунд болон дундаас муу үнэлгээг өгөхдөө насны хувьд дундаас дээш ахмад настанд төрийн цахим үйлчилгээг хүргэхэд бэрхшээлтэй, түүнчлэн төр, хувийн хэвшлийн уялдаа холбоог хангаж өгөөгүй, муу, шинэ ямар зүйлийг нэвтрүүлэхэд алдаа их гардаг, цаас үйлдвэрлэдэг хэвээр, иргэд бүрэн ашиглаж сураагүй, мэдээ, мэдээлэл хангалттай бус зэрэг хүчин зүйлийг онцолж байв (Зураг 18).

Зураг 18. Төрийн цахим үйлчилгээний биелэлтийн үнэлгээ

Эх сурвалж. Ярилцлагын дүн

Цахим засаглалын хөтөлбөрүүд хэрэгжиж тодорхой хэмжээнд үр дүн гарсан, төрийн үйлчилгээ цахимжиж байгаа гэсэн тайлан байгаа боловч

төрийн үйлчилгээг гардан хэрэгжүүлж байгаа төрийн албан хаагчдын үнэлгээгээр энэ төдийлөн амжилттай биш байна. Энэ нь хэд хэдэн шалтгаантай байна. Нэгдүгээрт төрийн үйлчилгээг цахимжуулахдаа төрийн байгууллагын харилцан хамааралт байдлыг харгалзан үзэж цахимжсан үйлчилгээ дараагийн үйлчилгээтэй хэрхэн цахимаар холбогдох вэ гэдгийг тооцоололгүй цахимжуулдаг. Хоёрдугаарт төрийн үйлчилгээг цахимжуулахдаа үйлчилгээний эцсийн цэгээс дээд цэг хүртлэх бүх үйл явцыг бүрэн харалгүй цоохорлон цахимжуулдаг. Гуравдугаарт иргэд болон төрийн албан хаагчдын тоон шилжилтийн бэлэн байдлыг үнэлж, түүнийг сайжруулах ажил хийлгүй шууд хэрэгжүүл гэж шахдаг. Дөрөвдүгээрт, мэдээлэл, харилцаа холбооны техник, технологийн бэлэн байдлыг нягтлалгүй цахимжуулах шийдвэр гаргадаг. Энэ бүх алдаа доголдол нь цахим засаглалын бодлого боловсруулалтын шатанд зохицуулалт хийх ямар нэгэн санаачилга гаргалгүйгээр шийдвэр гарган, түүнийгээ хүчээр тулган хэрэгжүүлж, биелэлтийг гарцаар үнэлэн тайлагнах байдлаас үүдэн бий болжээ.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ДҮГНЭЛТ

Цахим засаглал гэдэг нэр томъёолол төрийн удирдлагын практикт нэвтрээд цөөнгүй жилийг үдэж байна. Энэ нь цахимжих, засаглалын үр дүнг сайжруулах гэсэн хосмог утгыг агуулж байна. Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжил хүн бүрт мэдээллийг хялбар олж авах, хурдан боловсруулах, түгээх боломжийг олгосноор цахимжих гэсэн ойлголт нийгмийн харилцаанд илүү хялбар өртөг багатайгаар оролцох гэсэн агуулгатай болж байна. Засаглалын үр дүнг сайжруулах нь зөв буюу сайн засаглалыг төлөвшүүлэх гэсэн агуулгаар тайлбарлагдана. Иймд цахим засаглал нь МХХТ-ийн боломжийг ашиглан зөв засаглалыг Монгол Улсад зохистой төлөвшүүлэх буюу эцэстээ ард иргэдийн амьдралын чанар, ая тухтай байдлыг нэмэгдүүлэх үйл явц юм. Гэвч цахим засаглалыг хөгжүүлэх үйл явц эцсийн зорилгоосоо гажих, завсрын үр дүнд эсвэл буруу ойлголт хандлагад түгжигдэх аюул хөгжиж байгаа улс орнуудад байсаар байна. Үүний нэг жишээ нь манай Монгол Улс болох магадлал өндөр байна. Хэдийгээр бид цахимжих үйл явцыг төрийн бодлого болгон ажиллаж эхэлсэн нь 2000 оны Монгол Улсын мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжлийн 2010 он хүртэлх үзэл баримтлалаас эхтэй ч бодит үр дүн чамлалттай байгаа нь баримт нотолгоогоор батлагдаж байна. Жишээлбэл, Монгол Улс нь НҮБ-ын Цахим засгийн хөгжлийн индексийн **(EGD index)** үзүүлэлтээр 2010 онд 53 дугаарт байсан бол 2012 онд 76-р байр болж, 23 улсын хойно ухарсан бол 2014 онд урагшилж 65 дугаар байранд орсон хэдий ч энэ байраа хадгалж чадалгүй 2016 онд 84-р байрт, 2018, 2020 онд 92-р байранд оржухарсан байна. Энэ нь манай улс цахимжихгүй байгаа бус бусад улсын хөгжлийн хурдаас аажим хоцорч байгааг илэрхийлж байна. Гэвч бид “Алсын хараа 2050” Монгол Улс урт хугацааны хөгжлийн бодлогын “Цахим Монгол” гэсэн бүлэг зорилт тодорхойлж **“Хүний хөгжлийг дэмжсэн, үр дүн, үр нөлөөтэй цахим засаглалыг төлөвшүүлнэ”** гэж томъёолсон. Энэ зорилтыг биелүүлэхийн тулд өнөөдрийг хүртэл хөгжүүлж ирсэн цахим засаглалын бодлогын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх тулгамдсан хэрэгцээ бий болжээ.

Цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийн талаарх мэдээ, мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж үзвэл Монгол Улсын хувьд цахим засгийн хатуу дэд бүтэц тасралтгүй сайжирч, хүн амын интернет сүлжээний хамралт болон мэдээлэл татан авах болон түгээх хурд тасралтгүй өсөлттэй, ухаалаг гар утасны хэрэглээний өсөлт байгаа ч дээр дурьдсанаар дэвшил гараагүй дороо хий эргэх байдал бодитой байна. Энэ дороо “дэвхцэх” байдлыг зөвхөн санхүү, мөнгөн хөрөнгийн эсвэл технологийн хоцрогдлоор тайлбарлан ирсэн

нь бодит шалтгааныг олох замыг боогдуулж байна. Цахимжих буюу цахим засаглалыг хөгжүүлэх үйл явц нь олон талын үр дүнтэй хамтын ажиллагаа шаарддаг болохыг олон улсын туршлага сургамж харуулж байна. Цахим засаглал төрийн удирдлагын тогтолцоонд нэвтэрснээр тухайлбал, цахим төрийн үйлчилгээ бий болсноор төрийн удирдлагын уламжлалт асуулт болох “төрийн үйлчилгээний үр дүн, үр ашиг дээшилсэн үү” гэдгийн хариу тодорхойгүй хэвээр байна. Төрийн үйлчилгээ, иргэний харилцаанд төр (Төрийн байгуулал) нийтийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг хариуцах үүрэгтэй оролцох хэдий ч нийгмийн гэрээний үндсэн зарчмаар (Үндсэн хууль) иргэний үндсэн эрхүүдийг хамгаалах үүднээс тодорхой зохицуулалтыг зайлшгүй хийх шаардлагатай болдог. Иймд энэ хоцрогдлыг төрийн бодлого зохицуулалтын өнцгөөс судлан үзэх хэрэгцээ шаардлага бий болж байна.

Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд бодлого зохицуулалт хэрхэн хэрэгжиж ирснийг авч үзвэл сонирхолтой хийдэл олон ажиглагдаж байна. Зах зээлийн эдийн засгийн харилцаа, төрийн удирдлагын ардчилсан тогтолцоонд шилжсэн эхний жилүүдэд зохицуулалт, төлөвлөлт хоёр бараг хэрэггүй мэт өнгөц ойлголт газар авч бүх зүйлийг зах зээлийн үл үзэгдэгч гар зохицуулна, бүх бүтээгдэхүүн үйлчилгээг үр дүнтэй, үр ашигтай байхыг эрэлт нийлүүлэлт зохицуулна гэсэн сурах бичгийн ойлголт хандлага түгээмэл болсон. Бодлого зохицуулалтыг бодлого боловсруулалтын зохицуулалт, хэрэгжилтийн зохицуулалт гэсэн хоёр бүлэгт хуваан авч үздэг ба социалист нийгмийн үед төвлөрсөн төлөвлөгөө боловсруулж, улмаар улс орны нийгэм, эдийн засгийн амьдралыг зохицуулж ирсэн нь бодлого боловсруулалт нь өөрөө тухайн үеийн зохицуулалт байсан. Бодлого хэрэгжүүлэлтийн үйл явц дахь зохицуулалт бол салбар дундын бодлогын хэрэгжүүлэлтэд оролцогчдод эрх мэдэл, үүрэг хариуцлагыг хуваарилахаас эхлэн хэрэгжүүлэлтийн үеийн давхцал, хийдэл болон эсрэгцэлийг шийдвэрлэх үйл ажиллагаа болдог.

Энэ судалгааны хүрээнд байгууллагуудын харилцаанаас үүдэх зохицуулалтын асуудлыг харилцан хамааралт байдал болон институцчиллаас хамааруулан судлах цахим засаглалын бодлогын хэрэгжилтийг оношилсон. Харилцан хамааралт байдалд нэгтгэгдэх харилцан хамаарал буюу хоёроос дээш төрийн байгууллагын бүтээгдэхүүн нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний орц болох, дараалсан харилцан хамаарал буюу төрийн байгууллагуудын нэг гарц нөгөөгийн орц болж тэр байгууллагын гарц нь дараагийн байгууллагын орц болон хэрэглэгчид бүтээгдэхүүн үйлчилгээ хүргэх, эргэх харилцан хамааралт буюу нэг байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нөгөө байгууллагын орц болж энэ байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нь эргээд эхний байгууллагын орц болох гэсэн хэлбэрүүдтэй байна. Энэ харилцан хамааралт байдлаа ойлгоогүйгээс болж бодлого хэрэгжүүлэлтэд зохицуулалтын бэрхшээл үүсдэг. Нөгөө талаас төрийн байгууллага бол өөрөө нийгмийн институцийн нэг чухал бүрэлдэхүүн хэсэг

юм. Төрийн бодлого төрийн институцийн зарим чиг үүргийг дахин хуваарилах замаар шинийг бий болгож зарим тохиолдолд хуучирсан институцийг халах үйл ажиллагааг тасралтгүй явуулна. Энэ нь төрийн бодлогын зохицуулалтад асуудал бий болгоно. Тухайлбал төрийн бодлого албан бус институцитай зөрчилдөж болно, эсвэл нийгэмд буруу зан төлвийг хөгжүүлэх институцийг дэмжиж болно. Мөн төрийн бодлого хэрэгжүүлэгч институциудын хооронд давхцал, хийдэл, эсрэгцлийг бий болгож болно. Энэ бүх учир шалтгаан нь зохицуулалтын хэрэгцээ шаардлагыг бий болгоно.

Товчдоо бүрэн зохицуулагдсан байна гэдэг нь аливаа бодлогын үйлдэл, үйл ажиллагаа ямар нэгэн бодлогын үйлдэл, үйл ажиллагаатай зөрчилгүй, давхцалгүй мөн дээрх бодлого хэрэгжилтэд чухал шаардлагатай үйлдэл үйл ажиллагаа орхигдохгүй буюу хийдэлгүй байх тухай асуудал юм. Гэтэл нөгөө талд хязгаарлагдмал рационал байдал, нийгмийн тасралтгүй өөрчлөлт хөгжил, хувь хүний зан төлвийн тааварлашгүй нөхцөл нь бүрэн зохицуулалт хийх боломжгүй гэдгийг илэрхийлж байна. Эрх мэдлийн түвшингээс хамааруулан хэвтээ болон босоо зохицуулалт гэж, хэрэгжилтийн үр дүнгээс хамааруулан сөрөг, эерэг гэж тус тус ангилж болно. Судлаачид зохицуулалт хийх зайлшгүй нөхцөлд хүрдэг долоон хүчин зүйлийг нэрлэсэн үүнд 1) давхцал, давхардал (хуулбар), 2) зөрчил, зөрчилдөөн, 3) зохицуулалтгүй орон зай (хийдэл, цоорхой), 4) менежментийн асуудал, 5) эрэлт хэрэгцээний өөрчлөлт, 6) салбар хоорондын асуудал 7) энгийн цэгцлэлт орно. Энэ долоон хүчин зүйл байгууллага хоорондын харилцан хамааралт байдлын ямар хэв загвараас хамаарч байгаагаар задлан авч агуулгын шинжилгээг хийсэн болно.

Цахим засаглалын сайн жишээ болгон Бүгд Найрамдах Эстони Улс болон Сингапурын цахим засаглалын хөгжлийг авч үзэхэд дараах онцлог байна. Эстони улс цахим засаглалын стратегийн гол зорилгоо иргэдийнхээ сайн сайхан амьдралд чиглүүлэхээс гадна төр, иргэн хоорондын харилцаанд зориулсан цахим засаглалын платформыг бий болгох нь нийгмийн оролцогч бүх талуудад харилцан ашигтай байх (төр, иргэн, хувийн хэвшил) зарчим гэж тодорхойлон хэрэгжүүлсэн байна. Харин Сингапур улс “Уг үндэс хүртлээ дижитал” гэдэг нь иргэд, хувийн хэвшил үзүүлэх үйлчилгээ, төрийн албан хаагчдын үйл ажиллагаанд мэдээлэл, харилцаа, холбооны технологийг бүрэн дүүрэн ашиглах шилжилт хийхийг хэлнэ. “Зүрх сэтгэлээсээ үйлчлэх” гэдэг нь ажил үйлчилгээг автоматжуулахдаа аль болох тухайн хувь хүн бүрт хүрсэн мэдрэмжийг төрүүлэх гэсэн стратегийг баримтлан хэрэгжүүлжээ. Энэ хоёр улсын хувьд цахим засаглалыг хэрэгжүүлэхдээ бодлого зохицуулалтын гарч болох бүх алдаанаас сэргийлсэн бодлого хэрэгжүүлснээр амжилтад хүрчээ хэмээн дүгнэж болохоор байна.

Цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэлээр хэрэгжсэн болон хэрэгжиж байгаа бодлогод шинжилгээ хийж үзвэл Монгол Улс 1990 оноос хойш буюу өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд цахим засаглалын хөгжлийн эрх зүйн суурийг

бүрдүүлж, бодлогын чиг баримжааг тодорхойлсон 67 баримт бичгийг УИХ болон Засгийн газрын түвшинд батлан хэрэгжүүлсэн байна. Тухайлбал, анхны баримт бичгийг 1992 оны 2 дугаар сарын 14-ний өдөр Засгийн газрын мэдээллийн автоматжуулсан системийн дотоод сүлжээ байгуулах тухай Засгийн газрын 25 дугаар тогтоол гарч байсан бол хамгийн сүүлд 2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдөр Засгийн газрын 73 дугаар тогтоолоор “Цахим засаглал” үндэсний хөтөлбөрийг баталсан. Цахим засаглалтай холбоотой дээрх баримт бичгийг зохицуулалтын хүрээгээр нь ангилахад Засгийн газраас өөрийн дотоод үйл ажиллагаанд (G2G/G2E) чиглэсэн 51, Засгийн газраас бизнесийн байгууллагуудад (G2B) чиглэсэн 20, Засгийн газраас иргэдэд (G2C) чиглэсэн 21 бичиг баримт байх бөгөөд зарим бодлогын баримт бичгийн хувьд зохицуулалтын хүрээ харьцангуй өргөн буюу нэгээс илүү чиглэлийг агуулж байгааг тэмдэглэх нь зохистой. Үүнээс 8 баримт бичиг дээрх гурван чиглэлийн аль алийг агуулсан өргөн цар хүрээтэй, бодлого тодорхойлсон баримт бичиг байна. Эдгээр бодлогын баримт бичгийн харилцан уялдаа зохицуулалтыг авч үзвэл давхардал ихтэй, жишээлбэл 20 жилийн өмнө байсан зорилт хэвээрээ өмнөхөө дэмжсэн бус санамсаргүй нааш цааш “үсчсэн” зорилго, зорилтын цуглуулбар байдалтай байна.

Цахимжуулна гэдэг төрийн үйлчилгээ тус бүрээр нь цоолборлон цахимжуулах бус тогтолцоог бүхэлд нь авч үзэж цахимжуулах буюу цаасан болон цахим баримт бичгийг харилцан хүчинтэй байх асуудал бөгөөд нэг нь нөгөөгөө дэмжих, орлох болон хамтатгагдах шинжийг зохицуулалгүйгээр хэрэгжих боломжгүй юм. Тухайлбал, цахим засаглалын хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийн хүрээнд Засгийн газрын 279 дүгээр тогтоол батлагдаж, эрүүл мэндийн даатгалын цахим картад хадгалагдах мэдээлэл болон цахим картыг ашиглах тухай журам боловсруулагдсан байна. Энэхүү журмын агуулгыг шинжилж үзвэл 1). Төрийн байгууллага хоорондын болон 2). Төр, иргэн хоорондын харилцааны зохицуулалтыг журамлах тухай асуудал байна. Гэхдээ журмын зорилго нь төрийн үйлчилгээг ил тод, нээлттэй, цаасгүй, хөнгөн шуурхай болгоход чиглэгдээгүй байх бөгөөд төрийн байгууллага хоорондын дараалсан үйл ажиллагаанд нэгдүгээрт зөрчил үүсгэж, менежментийн зохицуулалтын асуудал гаргажээ. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын хувьд төрийн нэгдмэл зохион байгуулалттай үйл ажиллагааны хүрээнд босоо зохицуулалтын арга хэрэгсэл дээр алдаа гарсан байна. Нэгтгэн дүгнэхэд төрийн бодлого хэрэгжүүлэгч институциудын хооронд нэг талаас асуудлыг ойлгоогүй байдлын улмаас зөрчилдөх нөхцөл бүрдүүлсэн, нөгөө талаас цахим засаглалын тухай онол үзэл баримтлал тодорхой бус байгаагийн улмаас менежментийн зохицуулалт байгууллага дээр хийгдээгүй байна.

Цахим засаглалын бодлого зохицуулалтыг анхан шатны дүүрэг, хороодын түвшинд хэрхэн хэрэгжиж байгааг авч үзвэл цахим засаглалын бодлогын талаар ямар нэгэн мэдлэг, ойлголтыг авч чадаагүй, ёс төдий байдлаар

мэдээлэл өгөх, сургалтаар тойм мэдлэг олгох зэргээр өнгөрдөг байна. Харин өөрийн хэрэгжүүлж байгаа цахим бүртгэл, халамж, өрх гээд хэдхэн үйлчилгээг цахим үйлчилгээгээр төлөөлүүлэн ойлгож, нийтийн сүлжээнд мэдээлэл түгээж байгаагаа байгууллагыг цахимжуулсан цахим үйлчилгээ үзүүлж байна гэсэн явцуу ойлголттой байна. Хороодын хувьд бодлогын хэрэгжилтийн уялдаа холбоо муу, бэлтгэл ажлыг хийгдээгүй байхад хэрэгжүүлэх шаардлага тавьдаг зэрэг засаглалын асуудалтай, түүнчлэн нийслэлийн хороодын хувьд сервер, сүлжээ, техник хэрэгслийн хүчин чадал муугаас шалтгаалан цахим үйлчилгээ үзүүлэхэд хүндрэл учирдаг, иргэдийн цахим мэдлэг муугаас цахим үйлчилгээний хүртээмжид сөргөөр нөлөөлж байна. Эцэст нь дүгнэж хэлэхэд цахим засаглалын бодлого зохицуулалтыг боловсруулалтын үе шатанд хангалтгүй хийсэн нь эргээд төрийн үйлчилгээний цахимжуулалт төрийн үйлчилгээний үр ашиг, үр дүнг нэмэгдүүлэхэд чиглээгүй, тухайлбал эцсийн хэрэглэгч болох иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагад нэг л төрийн үйлчилгээг цахимаар авах боломж өгч байгаагаас тухайн үйлчилгээний үр дүнг дараалсан бусад үйлчилгээнд ашиглах боломжийг олгохгүй байна. Мөн цахим засаглалын бодлогыг удирдах үзэл баримтлалгүй, тухай үеийн удирдлагын хүсэл зоригоос хамааран хэрэгжих байдлаар сүүлийн 30 жил хэрэгжиж ирсэн цаашид ч тийм байх хандлага бодлогын баримт бичгийн шинжилгээний дүнгээр илэрхийлэгдэж байна.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Ascher, William. (1986). The evolution of the policy sciences: Understanding the rise and avoiding the fall. *Journal of Policy Analysis and Management*, 5(2), 365–373.

Ashok Agarwal and V Venkata Ramana. (2007, January 18). *Foundations of E-government*. Hydrabad.

Backus, M. (2001). *E-governance and developing countries: introductions and examples*. Netherlands: International Institute for Communication and Development. No 3.

Backus, M. (2001). *E-Governance and Developing Countries, Introduction and examples*.

Bank, W. (2001). *E-Government and the World Bank*.

Coleman, S. (2006). *African e-governance-opportunities and challenges*. Oxford University Press.

Drucker, P. (2001). *Electronic governance in context, electronic governance and electronic democracy: living and working in the connected world*. Commonwealth Centre for Electronic Governance.

Dunn, W. N. (2018). *Public Policy Analysis* (6th ed.). New York and London: Routledge.

Economist Intelligence Unit. (2004, 2005). Retrieved from http://graphics.eiu.com/files/ad_pdfs/ERR2004.pdf

e-Estonia. (2020, 4 17). *e-Governance in Practice*. Retrieved from <https://ega.ee/wp-content/uploads/2016/06/e-Estonia-e-Governance-in-Practice.pdf>

Ernsdorff, M., & Berbec, A. (2007). *Estonia: the short road to e-government and e-democracy*. New York: Routledge.

Eynon, R. (2007). *Breaking Barriers to eGovernment: Overcoming Obstacles to Improving European Public Services*. Brussels: European Commission.

Ghapanchi, A; Albadvi, A; Zarei, B. (2008). *A framework for e-government planning and implementation*. *Electronic Government, An International Journal*.

Gil-Garcia, J.R; Pardo, T.A . (2005). *E-government success factors: mapping practical tools to theoretical foundations*. *Government Information Quarterly*.

Hänni, L. (2020, 4 20). Retrieved from http://namem.gov.mn/uploads/Session%201.%20Liia%20H%C3%A4nni_Benefits%20of%20eGovernment_mn.pdf

Heeks R. (2001). *Understanding e-governance for development*. University of Manchester.

Kalvet, T; Aaviksoo, A. (2008). *The Development of eServices in an Enlarged EU: eGovernment and eHealth in Estonia*. Retrieved from <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=1559>

Kalvet, T. (2012). *Research Gate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/235347972_Innovation_A_factor_explaining_e-government_success_in_Estonia

Kettani D. (2009). Good governance and e-government: applying a formal outcome analysis. *International Journal of Electronic Governance*, 5, 22-54.

Kumar, V., Mukerji, B., Irfan, B., & Ajax, P. (2007). *Factors for successful e-government adoption: a conceptual framework*. The Electronic Journal of e-Government.

Lasswell, H. D. (1948). *Power and personality*. NewYork.

Muir, A., & Oppenheim, C. (2002). *National Information Policy Developments Worldwide in Electronic Government*. Journal of Information Science.

Ng Chee khern. (2019, August 8). *Civil Service College*. Retrieved from www.csc.gov.sg: <https://www.csc.gov.sg/articles/digital-government-smart-nation-pursuing-singapore%27s-tech-imperative>

Ramnarine, D., & Endeley, R. (2008). *Information and Communication Technologies for the Public Service: A Small States Focus*. Geneva: Commonwealth Secretariat.

Smart Nation Singapore. (2020, april 14). *Smart Nation Singapore*. Retrieved from www.smartnation.gov.sg: <https://www.smartnation.gov.sg/why-Smart-Nation/pillars-of-smart-nation>

Thomas R Dye . (1976). *Policy analysis: What governments do, why they do it, and what difference it makes*. Alabama: University of Alabama Press.

United nations. (2018). *United Nations E-Government survey 2018*. New York: United Nations.

United Nations, U. N. (2008). *United Nations e-Government Survey 2008: From e-Government to Connected Governance*. New York: United Nations.

Volker von Prittwitz. (2012, June 20). *Multi-Dimensional Political Analysis. New Perspectives for Political Science, Consulting, and Political Education*, 1-8.

Weiling Ke. (2004, June). *ResearchGate*. Retrieved from www.researchgate.net: https://www.researchgate.net/publication/220422089_Successful_E-Government_in_Singapore

West, A., & Wind, J. (1996). *Beyond the Pyramids: Designing the 21st Century Enterprise*. The Wharton School and MG Taylor Associates.

World Bank. (2006). *EU-8: Administrative Capacity in the New Member States: The Limits of Innovation?* Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/INTSLOVAKIA/Resources/EU8AdminCapacity.doc>

World Economic Forum. (2016). *The Global Information Technology Report 2016*. Geneva: World Economic Forum.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын Газар, Ш.-ы. х. (2014). *Монгол Улсын төрийн үйлчилгээг цахимжуулахтай холбоотой эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал*. Улаанбаатар хот.

П.Доржсүрэн, Я.Бямбасүрэн. (2006). *Төрийн бодлого гарын авлага*. Улаанбаатар: Удирдлагын академи.

ХАВСРАЛТ

№	Огноо	Баталсан этгээд	Баримт бичгийн төрөл	Тогтоол	Журмын нэр	Зохицуулалтын хэлбэр / хэвтээ, босоо, хосолмол/	Төрийн үйл ажиллагааны төрөл /G2G, G2C, G2B, G2G&G2C, G2G&G2B, G2C&G2B, G2G&G2C&G2B/	Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал /сөрөг, нейтрал, эерэг/	Бодлого зохицуулалтын алдааны төрөл /21 Код/
1	1996	ЗГ	журам	Засгийн газрын 1996 оны 48 дугаар тогтоолын хавсралт	Монгол Улсын хүн амын автоматжуулсан төв регистрийн мэдээллийн санг баяжуулах, ашиглах журам	хэвтээ	G2G	Эерэг	Д4
2	1998	ЗГ	дүрэм	Засгийн газрын 1998 оны 74 дүгээр тогтоолын хавсралт	Засгийн газрын хэвлэл мэдээллийн албаны дүрэм	хэвтээ	G2G	Нейтрал	Д1
3	1998	ЗГ	журам	Засгийн газрын 1998 оны 229 дүгээр тогтоолын хавсралт	Төрийн албан хаагчийн мэдээллийн төв санг бүрдүүлэх журам	босоо	G2G G2C G2B	Эерэг	
4	2001	ЗГ	дүрэм	Засгийн газрын 2001 оны 82 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн үндэсний хорооны дүрэм	хэвтээ	G2G	Нейтрал	Д4
5	2010	ЗГ	журам	Монгол Улсын Засгийн газрын 2010 оны 85 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Байгаль орчны мэдээллийн санг бүрдүүлэх, боловсруулах, түгээх, шиглах, хадгалах, хамгаалах журам	босоо	G2G	Эерэг	
6	2011	ЗГ	журам	Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны 339 дүгээр тогтоолын хавсралт	Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио дамжуулах журам	хэвтээ	G2G G2C G2B	Эерэг	
7	2012	Сайд	журам	Сайдын 2012 оны.....сарынөдрийн Тоот тушаалын нэгдүгээр хавсралт	Цахилгаан эрчим хүчээр хангах техникийн нөхцөл олгох журам	хэвтээ	G2C G2B	Сөрөг	Д2, Д4
8	2013	ЗГ	журам	Засгийн газрын тогтоол 2013 оны 54 дүгээр тогтоол, 2 дугаар сарын 16-ны өдөр	Мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хөлс төлөх, түүнээс хөнгөлөх, чөлөөлөх журам	хэвтээ	G2C G2B	Эерэг	Д1
9	2013	ЗГ	журам	Засгийн газрын 2013 оны 214 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах, зохицуулах журам	босоо	G2G G2B	Нейтрал	

10	2013	ЗГ	Засгийн газрын 2013 оны 410 дугаар тогтоолын хавсралт	Цахим тоглоомын газрын үйл ажиллагааг зохицуулах журам	хэвтээ	G2C G2B	Нейтрал	
11	2013	ЗГ	Засгийн газрын 2013 оны 411 дүгээр тогтоолын хавсралт	Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам	хосолмол	G2G	Зэрэг	
12	2014	ЗГ	Засгийн газрын 2014 оны 404 дугаар тогтоолын хавсралт	Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санг удирдах, ашиглах журам	хосолмол	G2G G2C G2B	Сөрөг	Д2, Д4
13	2016	ЗГ	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт	Эрүүл мэндийн даатгалын цахим картэд хадгалагдах мэдээлэл болон цахим картыг ашиглах журам	босоо	G2C	Сөрөг	Д2, Д4
14	2016	ЗГ	Засгийн газрын 2016 оны 29 дүгээр тогтоолын хавсралт	Шилэн дансны цахим хуудсанд тавих мэдээллийн агуулга, нийтлэг стандартыг тогтоох журам	хосолмол	G2G	Зэрэг	
15	2016	ЗГ	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Эрүүл мэндийн даатгалын мэдээллийн цахим сангийн дүрэм	хосолмол	G2G G2C G2B	Зэрэг	
16	2016	ЗГ	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралт	Эрүүл мэндийн даатгалын цахим картын загвар	хэвтээ	G2C	Нейтрал	
17	2017	ЗГ	Засгийн газрын 2017 оны 111 дүгээр тогтоолын хавсралт	Цахим хэлбэрээр албан хэрэг хөтлөх нийтлэг журам	хосолмол	G2G	Зэрэг	
18	2017	ЗГ	Засгийн газрын 2017 ны 159 дүгээр тогтоолын хавсралт (Засгийн газрын 2019 оны 220 дугаар тогтоолоор хүчингүй болсонд тооцсон)	Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх, ашиглах журам	хосолмол	G2G G2C G2B	Зэрэг	
19	2018	ЗГ	Засгийн газрын 2018 оны 332 дугаар тогтоолын хавсралт	Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам	босоо	G2C	Сөрөг	Д2, Д4
20	2018	Сайд	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын 2018 оны А/08 дугаар тушаалын хавсралт	Газрын тосны бүтээгдэхүүний тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой нарийвчилсан журам	хэвтээ	G2C G2B	Сөрөг	Д2, Д4

21	2018	Газрын дарга	заавар	Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын даргын 2018 оны А/51 дүгээр тушаалын 1 дүгээр хавсралт	Мал эмнэлгийн гэрчилгээний загвар, хэрэглэх заавар	хэвтээ	G2C G2B	Сөрөг	Д2, Д4
22	2018	Сайд	журам	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2018 оны 04 дүгээр сарын 28-ны өдрийн А/99 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт	Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлийн тайлан хүлээн авах, хянах, баталгаажуулах журам	хэвтээ	G2B	Сөрөг	Д2, Д4
23	2018	ЗГ	журам	Засгийн газрын 2018 оны 30 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг ашиглах журам	хосолмол	G2G	Зэрэг	
24	2018	ЗГ	журам	Засгийн газрын 2018 оны 30 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралт	Тусгай хэрэглээний мэдээлэл, холбооны сүлжээ байгуулах, ашиглах журам	хосолмол	G2G	Зэрэг	
25	2019	УИХ	хууль	Монгол улсын хууль, 2019 оны 06 сарын 06 өдөр	Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай / шинэчилсэн найруулга/	хэвтээ	G2C G2B	Сөрөг	Д2, Д4
26	2019	Газрын дарга	журам	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдрийн А/30 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт	Тэтгэвэр тогтооход шаардагдах баримт бичгийг бүрдүүлэх, хянах журам	хэвтээ	G2C	Сөрөг	Д2, Д4
27	2020	Газрын дарга	журам	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2020 оны 9 дүгээр сарын 7-ны өдрийн А/93 дугаар тушаалын хавсралт	Нийгмийн даатгалд сайн дураар даатгуулахад баримтлах журам	хэвтээ	G2C	Нейтрал	Д2, Д4

№	Огноо	Тогтоол	Журмын нэр	Журамд туссан агуулга	Цахим засаглалын бодлогод чиглэсэн байдал	Бодлого зохицуулалтын алдааны төрөл
					(сөрөг, нейтрал, эерэг)	(21 код)
1	1996	Засгийн газрын 1996 оны 48 дугаар тогтоолын хавсралт	Монгол Улсын хүн амын автоматжуулсан төв регистрийн мэдээллийн санг баяжуулах, ашиглах журам	2.ХААТР-ийн мэдээллийн санг баяжуулах, ашиглах, түүний байнгын ажиллагааг хангах асуудлыг энэхүү журмаар зохицуулна. 8.Сүм тухайн сарынхаа мэдээг дараа сарын 5-ны дотор аймгийн Засаг даргын Тамгын газарт, аймгийн Засаг даргын Тамгын газар түүнийг аймгийн иргэний баримт бичгийн архивт тусган, мөн сарын 15-ны дотор Иргэний бүртгэл мэдээллийн төвд ирүүлнэ. 9.Нийслэлийн дүүргүүдийн Засаг даргын Тамгын газар иргэний гэр бүлийн байдлын сарын мэдээг дараа сарын 10-ны дотор Иргэний бүртгэл, мэдээллийн төвд ирүүлнэ. 10.Аймаг, дүүрэг, сумдын нэр, нутгийн хилийн цэс өөрчлөгдөх, мөн гудамж, хороодын нэр солих, шинээр байгуулах зэрэг хаягийн хөдөлгөөнтэй холбогдсон мэдээлэлд өөрчлөлт гарсан ТУХАЙ БҮР аймаг, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар Иргэний бүртгэл, мэдээллийн төвд мэдээлнэ. 12.Хэвлэл мэдээллийн алба нь дор дурдсан үүрэг гүйцэтгэнэ: е/Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрыг Засгийн газрын тухай мэдээллээр хангах; ж/ төрийн захиргааны төв байгууллагуудын мэдээлэл, сурталчилгааны нэгжүүдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж, мэргэжлийн удирдлагаар хангахад арга зүй, зохион байгуулалтын дэмжлэг үзүүлэх;	Эерэг	Д4
2	1998	Засгийн газрын 1998 оны 74 дүгээр тогтоолын хавсралт	Засгийн газрын хэвлэл мэдээллийн албаны дүрэм	12.Хэвлэл мэдээллийн алба нь дор дурдсан үүрэг гүйцэтгэнэ: е/Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрыг Засгийн газрын тухай мэдээллээр хангах; ж/ төрийн захиргааны төв байгууллагуудын мэдээлэл, сурталчилгааны нэгжүүдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж, мэргэжлийн удирдлагаар хангахад арга зүй, зохион байгуулалтын дэмжлэг үзүүлэх;	Нейтрал	Д1

3	1998 Засгийн газрын 1998 оны 229 дүгээр тогтоолын хавсралт	Төрийн албан хаагчийн мэдээллийн төв санг бүрдүүлэх журам	<p>12. Мэдээллийн сангийн мэдээ, өгөгдлүүд нь тоон, зургийн, бичмэл гэх мэт хэлбэртэй байж болох бөгөөд мэдээллийн орчин үеийн технологид зохицон ажиллах шаардлагыг хангасан байна.</p> <p>17. Төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны бүх шатны байгууллага, түүнчлэн иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь Улсын төвлөрсөн болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр гүйцэтгэсэн төрийн алба, төрийн албан хаагчтай холбогдол бүхий судалгаа, шинжилгээний ажлын тайлан, мэдээ, баримт, зураг, бүртгэл зэргийг мэдээллийн санд үнэ төлбөргүй шилжүүлнэ.</p> <p>18. Иргэн, төрийн өмчийн бус аж ахуйн нэгж, байгууллагын өөрийн хөрөнгөөр гүйцэтгэсэн төрийн алба, төрийн албан хаагчтай холбогдол бүхий судалгаа, шинжилгээний тайлан, бусад мэдээллийг төрийн захиргааны төв байгууллага болон зохих шатны Засаг дарга худалдан авч болно. Улсын захиалга болон олон улсын байгууллага, гадаад орны тусламжийн хөрөнгөөр хийсэн төрийн алба, төрийн албан хаагчтай холбогдсон судалгаа, шинжилгээний ажлын тайлан, төсөл, бусад мэдээллийг төрийн захиргааны холбогдох төв байгууллага болон зохих шатны Засаг даргын Тамгын газраас мэдээллийн санд шилжүүлнэ.</p> <p>19. Төрийн алба, төрийн албан хаагчийн удирдлагын чиглэлээр хийгдэж буй ажил, түүнтэй холбогдох судалгаа, шинжилгээний үр дүнд сангийн мэдээ, өгөгдөлд засвар, өөрчлөлт хийх шаардлага гарвал зохих байгууллага уг өөрчлөлтийг тухай бүр мэдээллийн санд мэдээлж, өөрчлөлт оруулж байна.</p> <p>26. Төрийн алба, төрийн албан хаагчийн холбогдолой мэдээ, өгөгдлийг оруулах, боловсруулах, дамжуулах, солилцох, түүнчлэн хэрэглэгчдийг мэдээллээр үйлчлэх үйл ажиллагааг шуурхай болгох зорилгоор мэдээллийн сангийн сүлжээг мэдээллийн төв сангаас зохион байгуулна</p> <p>28. Анхдагч мэдээ, мэдээлэл бүрдүүлж өгсөн иргэн, төрийн албан хаагч, байгууллага нь уг мэдээний үнэн зөв байдлыг бүрэн хариуцаж, эх мэдээнд засвар, өөрчлөлт оруулах, шинэчлэх эрхтэй байна.</p>	Зөрөг	
4	2001 Засгийн газрын 2001 оны 82 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Монгол Улсын мэдээлэл, холбооны технологийн үндэсний хорооны дүрэм	<p>Гурав. Үндэсний хорооны чиг үүрэг</p> <p>9. Үндэсний хороо дараахь асуудлаар Засгийн газарт зөвлөгөө өгнө:</p> <p>1/Мэдээлэл, холбооны технологийн хөгжлийн эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж, төлөвшүүлэх;</p> <p>2/Мэдээллийн бодлого, зохицуулалтын тогтолцоог бий болгох, төрийн мэдээллийн тогтолцоог мэдээлэл, холбооны технологиор дэмжин хөгжүүлэх;</p> <p>3/Мэдээлэл, холбооны технологийн бизнесийг өргөжүүлэх, өндөр үр ашигтай эдийн засгийн салбар болгох;</p> <p>4/Эдийн засаг-бизнесийн үр ашигтай, шуурхай мэдээллийн тогтолцоо бий болгох;</p> <p>5/Дотоодын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, боловсролын салбарт мэдээлэл, холбооны технологийн эрчимтэй нэвтрүүлэх;</p> <p>гэх мэт цахим засаглал болон түүнийг дэмжсэн зүйл заалтуудыг тусгаагүй байна.</p>	Нейтрал	D4

5	2010	Монгол Улсын Засгийн газрын 2010 оны 85 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Байгаль орчны мэдээллийн санг бүрдүүлэх, боловсруулах, түгээх, шиглэх, хадгалах, хамгаалах журам	<p>2.6. Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 37 дугаар зүйлд заасан мэдээлэл төвлөрүүлэх үүрэг бүхий байгууллагууд нь Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 35.1-д заасан мэдээллийг интернетын орчинд ашиглах боломжтой вэб мэдээллийн сангийн хэлбэрээр бүрдүүлэн тогтмол баяжуулана.</p> <p>2.7. Мэдээллийн санд мэдээлэл төвлөрүүлэх үүрэг бүхий байгууллага энэ журмын 2.6-д заасан хэлбэрээр мэдээллийн санг бүрдүүлэх боломжгүй тохиолдолд холбогдох мэдээг байгаль орчны мэдээллийн төвд техникийн зөөгч хэрэгсэл ашиглан зөвөөрлөн хүлээлгэж өгч болно.</p> <p>2.8. Байгаль орчны мэдээллийн мета мэдээллийг MNS 5774:2007 стандартын дагуу байгаль орчны мета мэдээллийн санд бүрдүүлнэ.</p> <p>2.9. Байгаль орчны мэдээллийн төв нь байгаль орчны мета болон вэб орчны МЭДЭЭЛЛИЙН САНГИЙН ШУУРХАЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ХАНГАНА.</p> <p>2.10. Зурган мэдээ нь Монгол Улсад албан ёсоор мөрдөгдөж байгаа нэгдсэн солбицол, тусгагд хөрвүүлсэн "img, shr, geotiff" өргөтгөлтэй байна.</p> <p>5.1. Байгаль орчны мэдээллийн төв нь мэдээллийг архивлах, хадгалах, хамгаалах ажлыг хариуцна.</p> <p>5.4. Мэдээллийн санд мэдээлэл бүрдүүлэх, боловсруулах, хадгалах, ашиглах, дамжуулах компьютер болон серверийг мэдээллийн аюулгүй байдал хангах чиглэлээр БУХ ТАЛААР ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ АВСАН БАЙНА.</p> <p>5.5. Мэдээллийн сангийн компьютер, түүнтэй сүлжээгээр холбогдох бусад компьютер, тэдгээрийг дагалдах техник хэрэгсэл, програм хангамжийг засварлах, шинээр нэмж эд анги суурилуулах, өөрчлөх болон шаардлагатай бусад үйлчилгээ хийхдээ зөвхөн мэдээллийн сүлжээ хариуцсан мэргэжилтний хяналтын дор мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн ажилтан гүйцэтгэнэ.</p> <p>5.6. Мэдээллийн санг бүрдүүлэх компьютерийн хэрэглэгч нууц түлхүүртэй байна.</p> <p>5.7. Байгаль орчны мэдээллийн төв нь мэдээллийн санд хийсэн өөрчлөлтийн талаар бүртгэл, тайлан хөтөлнө.</p>	Эерэг	Д4
6	2011	Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны 339 дүгээр тогтоолын хавсралт	Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио дамжуулах журам	<p>3.1.7. цахим мэдээллийн сүлжээ (олон нийтийн мэдээллийн сайтуудын эхний нүүрэнд нэгэн зэрэг нэгдсэн цахим хэлбэрээр);</p> <p>4.3. Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээлэл дамжуулах шийдвэрийг дор дурдсанаар гаргаж, нэн даруй зохион байгуулна:</p>	Эерэг	

7	2012	Сайдын 2012 оны..... сарын өдрийн тоот тушаалын нэгдүгээр хавсралт	Цахилгаан эрчим хүчээр хангах техникийн нөхцөл олгох журам	<p>3.7. Техникийн нөхцөл хүсэж буй аж ахуйн нэгж, иргэд дараахь материалыг бүрдүүлнэ. Үүнд:</p> <p>3.7.1.Өргөдөл буюу албан хүсэлт</p> <p>3.7.2 Техникийн нөхцөл олгогчоос өгсөн тодруулах хуудас (хавсралт1)</p> <p>3.7.3.Тухайн нутаг дэвсгэрийн хүрээнд Засаг даргын "Барилгын байршилт тогтоож, газар ашиглуулах эрх олгох" тухай захирамж, шийдвэр</p> <p>3.7.4. Техникийн нөхцөл олгох ажлын хэсэг нь барилга объектын баригдах байршлыг газар дээр нь судалж захиалагчаас ирүүлсэн цахилгааны ачаалал, шугам сүлжээнд холбох хүсэлтийг цахилгаан шугам сүлжээний өнөөгийн болон ойр, хэтийн төлөвлөлтийн нөхцөл байдалтай уялдуулан хот, аймгийн төвийн хэтийн төлөв, инженерийн тооцоо судалгааг үндэслэсэн техникийн дүгнэлтийг хурлаар хэлэлцүүлж шийдвэрлэнэ.</p> <p>3.12. Хэрэглэгчдийг цахилгааны эрчим хүчээр хангах холболтын техникийн нөхцөлийг захиалагчийн албан бичиг тодруулах хуудсыг хүлээн авснаас хойш 14 хоногийн дотор олгоно.</p> <p>5.2.5. Техникийн нөхцөлийн хүчинтэй хугацаа дуусахаас 1 сарын өмнө сунгуулах хүсэлтийг ажлын хэсэгт гаргана. Хугацаа дууссан техникийн нөхцөлийг хүчингүйд тооцно.</p>	Сөрөг	Д2, Д4
8	2013	Засгийн газрын тогтоол 2013 оны 2 дугаар сарын 16-ны өдөр	Мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хөлс төлөх, түүнээс хөнгөлөх, чөлөөлөх журам	<p>2.1. Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн 3.1-д заасан байгууллага нь иргэн, хуулийн этгээдэд амаар болон цахим хэлбэрээр өгөх мэдээллийг үнэ төлбөргүй өгнө.</p> <p>4.2. Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн 3.1-д заасан байгууллага нь иргэн, хуулийн этгээдэд мэдээллийг цахим хэлбэрээр өгөх нөхцөлийг бүрдүүлж ажиллана.</p>	Эерэг	Д1

9	<p>Засгийн газрын 2013 оны 214 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт</p> <p>Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах, зохицуулах журам</p>	<p>4.2. Энэхүү журмын 4.1-д заасан мэдээллийг Эдийн засгийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад цахим болон цаасаар хүргүүлнэ.</p> <p>4.3. Энэхүү журмын 4.2-т заасан мэдээллийг ашиглан Эдийн засгийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлнэ.</p> <p>5.1.1. Мөнгөл Улсын Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах програмыг хангамжийг бий болгох;</p> <p>5.1.2. энэхүү журмын 3.2-т заасан мэдээллийн төрлийн хүрээнд дэлгэрэнгүй мэдээллийн жагсаалт болон мэдээлэл авах цахим, бичгийн форматыг батлах;</p> <p>6.1. Энэхүү журмын 3.1-д заасан төрийн байгууллага нь энэ журмын 3.2-т заасан мэдээллийн төрлийн хүрээнд эдийн засгийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний баталсан мэдээллийн жагсаалт, маягтын дагуу мэдээллээ цахим болон албан тоотоор тус байгууллагад хүргүүлнэ.</p> <p>7.1. Шинжлэх ухааны академи, их дээд сургуулиуд нь эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлаа улирал болгоны эхний долоо хоногт багтаан цахим хэлбэрээр эдийн засгийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ.</p> <p>8.1. Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж нь жил бүрийн 3 дугаар сарын 1-ний дотор дараах мэдээллийг цахим болон албан бичгээр эдийн засгийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ;</p> <p>5.1.3. энэхүү журмын 3.1-д дурдсан байгууллагаас журмын 3.2-т заасан мэдээллийг авч Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сан бий болгох;</p> <p>5.1.4. үндэсний аюулгүй байдал болон хуулийн этгээдийн нууцлалтай холбоотой мэдээллийн нууцлалыг чанд хадгалах;</p> <p>5.1.5. мэдээллийн нэгдсэн сангийн тайланг жил бүрийн эхний улиралд багтаан Засгийн газарт танилцуулах.</p> <p>6.2. Энэхүү журмын 3.1-д заасан төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны байгууллага нь Засгийн газрын мэдээллийн нэгдсэн сангийн мэдээллийг зөвхөн албан хэрэгцээнд ашиглана.</p> <p>3.1. Цахим тоглоомын үйлчилгээний бүртгэлийн гэрчилгээг холбогдох эрүүл ахуй, ажлын байрны нөхцөл, галын аюулгүй байдлын дүгнэлт, цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн Харилцаа холбооны тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.3-т заасны дагуу Харилцаа холбооны зохицуулах хороо олгоно.</p> <p>3.2. Бүртгэлийн гэрчилгээ олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, хичингүй болгох үйл ажиллагааг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохицуулна</p>	<p>Нейтрал</p>	
10	<p>Засгийн газрын 2013 оны 410 дугаар тогтоолын хавсралт</p> <p>Цахим тоглоомын газрын үйл ажиллагааг зохицуулах журам</p>		<p>Нейтрал</p>	

11	2013	Засгийн газрын 411 дүгээр тогтоолын хавсралт	Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам	<p>3.1. Байгууллага нь цахим хуудасны агуулга, бүтэц, хөгжүүлэлтэд тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон MNS 6285:2011 Монгол Улсын стандартыг хангасан албан ёсны цахим хуудсыг үүсгэж, хуульд заасан мэдээллийг ойлгомжтой байдлаар байрлуулж, олон нийтэд түгээнэ.</p> <p>3.2. Байгууллага нь хуульд заасан мэдээллийг нэгдсэн цахим хуудсанд тухай бүр байрлуулах үүрэг хүлээнэ.</p> <p>3.4. Эрх бүхий ажилтан нь албан ёсны эх сурвалжийг үндэслэн хуульд заасан мэдээллийг цахим хэлбэрт оруулан, татаж авах боломжтой, ойлгомжтой байдлаар цахим хуудсанд байрлуулж мэдээллийн сан үүсгэнэ.</p> <p>3.7. Хуульд заасан мэдээллийг цахим хуудас, цахим мэдээллийн самбар болон түүнтэй дүйцэхүйц форматаар хэрэглэгчдийн төхөөрөмжид түгээх боломжтой байна.</p> <p>3.9. Байгууллага нь хуульд заасан шаардлагатай мэдээллийг англи болон бусад хэл дээр орчуулж цахим хуудсанд байрлуулна.</p> <p>4.1. Байгууллага нь өөрийн цахим хуудас дахь мэдээллийн сангаас хуульд заасан мэдээллийг иргэн, хуулийн этгээд саадгүй авах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.</p> <p>5.3. Байгууллага нь хуульд заасан мэдээллийг цахим хуудаснаас иргэн, хуулийн этгээд ойлгомжтой байдлаар шууд, саадгүй авах боломжийг бүрдүүлж, тасралтгүй хэвийн ажиллуулах нөхцөлийг дэвшилтэт технологитой уялдуулан байнга хөгжүүлнэ.</p>	Эерэг	
12	2014	Засгийн газрын 2014 оны 404 дугаар тогтоолын хавсралт	Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санг удирдах, ашиглах журам	<p>3.3. Иргэн, хуулийн этгээд нь мэдээллийн санд хадгалагдаж байгаа мэдээ, тоо баримт болон бусад мэдээлэлд өөрчлөлт оруулах бол хүсэлтээ холбогдох баримтын хамт нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад гаргана.</p> <p>3.4. Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага энэ журмын 3.3-т заасан хүсэлтийг хүлээн авч танилцаад үндэслэлтэй гэж үзвэл 21 хоногийн дотор шаардлагатай өөрчлөлтийг холбогдох мэдээлэлд оруулна.</p> <p>3.8. Тухайн өрхийн амьжиргааны түвшинд үнэлгээ хийснээс хойш 1 жилийн хугацаанд дахин үнэлгээ хийхгүй.</p>	Сөрөг	Д2, Д4
13	2016	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт	Эрүүл мэндийн даатгалын цахим картад хадгалагдах мэдээлэл болон цахим картыг ашиглах журам	<p>3.2. Цахим картыг даатгуулагчид эхний удаа дараах баримт бичгийг үндэслэн олгоно:</p> <p>3.2.1. цахим карт авах хүсэлт;</p> <p>3.2.2. иргэний үнэмлэх;</p> <p>3.2.3. 0-15 насны хүүхэд бол төрсний гэрчилгээ болон эцэг (эх), асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн иргэний үнэмлэх, хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх байгууллагын хүсэлт, шүүхийн шийдвэр, Засаг даргын захирамж, итгэмжлэл;</p> <p>3.2.4. хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас өөрөө ирэх боломжгүй даатгуулагчийн хувьд түүний итгэмжлэгдсэн хүний иргэний үнэмлэх;</p> <p>3.2.5. оюутан, суралцагчийн үнэмлэх, эсхүл сургуулийн тодорхойлолт;</p> <p>3.2.6. гадаадын иргэн, харьяалагч хүн бол нотлох баримт бичиг.</p> <p>3.3. Даатгуулагч цахим картаа хаяж үрэгдүүлсэн, өөрийн буруугаас гэмтээсэн, иргэний бүртгэлийн мэдээлэл өөрчлөгдсөн, эсхүл 16, 25, 45 насанд хүрсэн тохиолдолд энэ журмын 3.2-т заасан баримт бичиг болон картын үнийг төлсөн баримтыг үндэслэн цахим картыг түүнд дахин олгоно.</p> <p>3.6. Эрүүл мэндийн даатгалын орон нутгийн салбар нэгж, байцаагч нь даатгуулагчийн цахим карт авах хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ.</p>	Сөрөг	Д2, Д4

14	2016	Засгийн газрын 2016 оны 29 дүгээр тогтоолын хавсралт		<p>1.3. Байгууллага нь мэдээллийг тогтмол шинэчилж, өөрчлөлт орсон тухай бүр өмнөх мэдээллийг цахим хуудасны архивт хадгалан, архивын мэдээллийн санд нэвтрэх, татаж авах, хэвлэх боломжийг хангасан байна.</p> <p>3.1. Төсвийн ерөнхийлөн захирагч дараах мэдээллийг дор дурдсаны дагуу тогтоосон хугацаанд нийтэд мэдээлнэ: /Үүний дор байгаа бүх мэдээлэлд цахимаар болон PDF форматаар мэдээлэх тухай заасан/</p> <p>3.2. Төсвийн байгууллага дараах мэдээллийг дор дурдсаны дагуу тогтоосон хугацаанд нийтэд мэдээлнэ: /Үүний дор байгаа бүх мэдээлэлд цахимаар болон PDF форматаар мэдээлэх тухай заасан/</p> <p>3.3. Санхүү төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараах мэдээллийг дор дурдсаны дагуу тогтоосон хугацаанд нийтэд мэдээлнэ: /Үүний дор байгаа бүх мэдээлэлд цахимаар болон PDF форматаар мэдээлэх тухай заасан/</p> <p>3.4. Нийгмийн даатгалын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон бусад төрийн захиргааны байгууллага нь нийгмийн даатгалын сангаас олгосон тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн талаарх улирлын мэдээллийг дараа сарын 15-ны дотор энэ журмын 16 дугаар хавсралтад заасан маягтын дагуу цахимаар мэдээлнэ.</p> <p>3.5. Нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр авсан тухай мэдээллийг иргэн өөрийн регистрийн дугаараар нийгмийн даатгалын төв байгууллагын цахим хуудсанд нэвтрэх авна.</p> <p>6.5. Энэ журмын 1.2-т заасан байгууллага нь 2015 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн шилэн дансны цэсэд байршуулсан мэдээллийг PDF, XML форматаар цахимаар архивлан шилэн дансны нэгдсэн цахим хуудсанд оруулна.</p>	Зэрэг	
15	2016	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт		<p>1.4. Мэдээллийн сан нь улсын бүртгэлийн, нийгмийн даатгалын, нийгмийн халамж, үйлчилгээний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болон эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагын мэдээллийн систем, холбогдох бусад сантай харилцан мэдээлэл солилцох боломжоор хангагдсан байна.</p> <p>2.2. Мэдээллийн сан дараах програм хангамжтай байна:</p> <p>3.1. Эрүүл мэндийн даатгалын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараах мэдээллийг дор дурдсан байгууллагаас хүлээн авч бүртгэн мэдээллийн санг бүрдүүлнэ:</p> <p>4.3. Мэдээллийн сангаас бусад төрийн байгууллагатай мэдээлэл солилцохдоо зохих журмын дагуу Үндэсний дата төвд байрших мэдээлэл солилцох системийг ашиглана.</p>	Зэрэг	
16	2016	Засгийн газрын 2016 оны 279 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралт		Эрүүл мэндийн даатгалын цахим мэдээллийн цахим сангийн дүрэм	Эрүүл мэндийн даатгалын цахим мэдээллийн цахим сангийн дүрэм	Нейтрал

17	2017	Засгийн газрын 2017 оны 111 дүгээр тогтоолын хавсралт	Цахим хэлбэрээр албан хэрэг хөтлөх нийтлэг журам	<p>4.2. Захиргааны байгууллага нь эрх хэмжээнийхээ хүрээнд захирамжлалын, зохион байгуулалтын, мэдээлэл-лавллагааны баримт бичгийг цахим хэлбэрээр гаргана.</p> <p>4.4. Цахим баримт бичгийг зохион бүрдүүлэхэд дараах шаардлага тавигдана:</p> <p>4.4.1. цахим баримт бичгийг зохион бүрдүүлэхэд цаасан баримт бичигт тавигдах шаардлагын нэг адил "Зохион байгуулалт, захирамжлалын баримт бичиг" MNS 5140:2011 стандартыг дагаж мөрдөнө;</p> <p>4.4.2. цахим баримт бичгийг боловсруулахад "Монгол хэлний компьютерийн үсгийн тогтолоо, Кирилл ба Монгол үсгийн нэгдсэн код" MNS 5552:2005 стандартыг баримтална.</p> <p>4.9.4. хууль болон оролцогч талуудын зөвшилцөлд өөрөөр заагаагүй бол цахим баримт бичгийг цаасан хэлбэрт хуулбарлан хувилахгүй байна;</p> <p>6.1.2. цахим баримт бичиг илгээсэн тухай тэмдэглэлийг программа хангамжийн мэдээллийн санд төвлөрүүлнэ;</p> <p>8.4. Цахим баримт бичиг, мэдээллийг ангиллын дагуу файл, хавтас үүсгэн компьютерийн хатуу дискэнд хадгалах бөгөөд хавтас, файлын гарчигт хөтлөх хэргийн нэрийн жагсаалтын дагуу хөтлөгдөх хэргийн индекс, огноог заасан байна.</p>	Эерэг	
18	2017	Засгийн газрын 2017 ны 159 дүгээр тогтоолын хавсралт {Засгийн газрын 2019 оны 220 дугаар тогтоолоор хүчингүй болсонд тооцсон}	Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх, ашиглах журам	<p>4.1. Захиргааны байгууллага хооронд цахим мэдээллийг солилцоходоо хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн цахим мэдээлэл солилцооны системээр дамжуулна.</p> <p>4.3. Төрийн цахим мэдээлэл солилцооны системээр дамжих цахим мэдээлэл нь төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээ, эсхүл нууцлалт, хамгаалалтын шаардлага хангасан (VPN) сүлжээгээр дамжина.</p>	Эерэг	

19	Засгийн газрын 2018 оны 332 дугаар тогтоолын хавсралт	Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам	<p>2.1. Иргэний улсын бүртгэлийн мэдээллийн санд бүртгэлтэй хаягаас өөр хаягт шилжин 180 хоногос дээш хугацаагаар оршин суух иргэн Иргэний улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 19.1-д заасны дагуу дараахь баримт бичгийг бүрдүүлж, оршин суух сум, хорооныхоо улсын бүртгэгчид 10 хоногийн дотор өөрийн биеэр бүртгүүлнэ:</p> <p>2.1.1. Иргэний үнэмлэх; 2.1.2. Арван зургаан нас хүрээгүй хүүхэдтэй бол хүүхдийн төрсний гэрчилгээ; 2.1.3. Оршин суух газрын хаягаа нотлох баримт бичиг; 2.1.4. Цэргийн албаны тухай хуулийн 34.6.4-т заасны дагуу шилжин очсон газраа шэргийн бүртгэлд бүртгүүлсэн тэмдэглэгээ хийлгэсэн цэргийн үрэлтний үнэмлэх.</p> <p>2.2. Иргэний улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 19.1.3-т заасан "оршин суух газрын хаягаа нотлох баримт бичиг" гэдэгт дараахь баримт бичиг хамаарна:</p> <p>2.2.1. Эд хөрөнгө өмчлөх эрхийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээ; 2.2.2. Газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээ; 2.2.3. Нотариатаар гэрчлүүлсэн түрээсийн, захиалгын зэрэг гэрээ; 2.2.4. Үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгч, эсхүл эзэмшигчийн бичгээр гаргасан оршин суулгах тухай зөвшөөрөл.</p> <p>2.9. Сум, хорооны улсын бүртгэгч иргэний шилжилт хөдөлгөөний бүртгэлийг энэхүү журмын 2.1-д заасан баримт бичгийг хүлээн авснаас хойш ажлын 3 өдрийн дотор Иргэний улсын бүртгэл хөтлөх журамд заасны дагуу хөтөлнө.</p> <p>5.1. Баг, хорооны Засаг дарга түр оршин суух иргэний шилжилт хөдөлгөөний бүртгэлийн тоон мэдээ, мэдээллийг улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын даргын баталсан маягын дагуу цаасан болон цахим хэлбэрээр улирал бүрийн сүүлийн сарын 30-ны өдрөөр тасалбар болгон дараа сарын 10-ны өдрийн дотор аймаг, дүүргийн улсын бүртгэлийн хэлтэст хүргүүлнэ.</p> <p>5.2. Энэхүү журмын 5.1-д заасны дагуу ирүүлсэн тоон мэдээ, мэдээллийг аймаг, дүүргийн Улсын бүртгэлийн хэлтэс нэгтгэн, тухайн сарын 25-ны өдрийн дотор улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын иргэний улсын бүртгэлийн асуудал хариуцсан нэгжид хүргүүлнэ.</p>	Сөрөг	Д2, Д4
----	---	--	--	-------	--------

20	2018	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын 2018 оны А/08 дугаар Тушаалын хавсралт	Газрын тосны бүтээгдэхүүний тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой нарийвчилсан журал	<p>1.3. Энэхүү журамд заасны дагуу бүрдүүлэх бичиг баримт нь эх хувь эсхүл баталгаажуулсан /хүсэлт гаргахаас өмнө 30 хоногийн дотор/ хуулбар байна.</p> <p>3.1. Монгол Улсад бүртгэлтэй хуулийн этгээд тусгай зөвшөөрөл хүссэн хүсэлтийг энэхүү журмын дөрөвдүгээр зүйлд, тусгай зөвшөөрлийг сунгуулах хүсэлтийг энэхүү журмын тавдугаар зүйлд заасан бичиг баримтын хамт газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад гаргана.</p> <p>3.2. Монгол Улсад бүртгэлтэй хуулийн этгээд агуулах, шатахуун түгээх станц, автомашин хийгээр цэнэглэх станцын техник, Технологийн дүгнэлт гаргуулах хүсэлтийг энэхүү журмын зургаадугаар зүйлд заасан бичиг баримтын хамт газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад гаргана. Газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага ажлын 10 хоногт холбогдох дүгнэлтээ гаргана.</p> <p>3.3. Хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл энэхүү журмын 3.2-д заасан хугацааг ажлын 5 хоногоор сунгаж болно.</p> <p>3.6. Тусгай зөвшөөрлийн хугацаа сунгуулах өргөдлийг холбогдох материалын хамт тусгай зөвшөөрлийн хугацаа дуусахаас 30 хоногийн өмнө газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад ирүүлнэ.</p> <p>Дөрөв. Тусгай зөвшөөрөл олгоход бүрдүүлэх бичиг баримт</p> <p>4.1. Импортлох тусгай зөвшөөрөл хүсэгч нь дараах бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд:</p> <p>4.2. Бөөний худалдаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл хүсэгч нь дараах бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд:</p> <p>4.3. Газрын тосны бүтээгдэхүүний жижиглэнгийн худалдаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл хүсэгч нь дараах бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд: Тав. Тусгай зөвшөөрлийн хугацаа сунгуулахад бүрдүүлэх бичиг баримт</p> <p>5.1. Тусгай зөвшөөрлийн хугацааг сунгуулахад дараах бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд:</p> <p>5.2. Тусгай зөвшөөрлийн төрлөөс хамаарч дараах нэмэлт бичиг баримтыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд: Зургаа. Агуулах, шатахуун түгээх станцын техник, технологийн дүгнэлт гаргуулахад бүрдүүлэх бичиг баримт</p> <p>6.1. Бүх төрлийн шатахуун, шатдаг хийн агуулахын техник, технологийн дүгнэлт гаргуулахад дор дурдсан бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд:</p> <p>6.2. Бүх төрлийн шатахуун, шатдаг хийн түгээх станцын техник, технологийн дүгнэлт гаргуулахад дор дурдсан бичиг баримтуудыг бүрдүүлж ирүүлнэ. Үүнд:</p>	Сөрөг	Д2, Д4
----	------	--	--	--	-------	--------

21	Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын даргын 2018 оны А/51 дүгээр тушаалын 1 дүгээр хавсралт	Мал эмнэлгийн гэрчилгээний загвар, хэрэглэх заавар	<p>4.1. Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд бүтээгдэхүүнийг экспортолж иргэн, хуулийн этгээд нь хүсэлтээ хууль тогтоомжид заасан хугацаанд дор дурдсан мэдээлэл, баримт бичгийн хамт мал эмнэлгийн байгууллагад ирүүлнэ.</p> <p>Үүнд:</p> <p>4.1.1. Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний мал эмнэлгийн лабораторийн дүгнэлт, мал эмнэлгийн гэрчилгээ;</p> <p>4.1.2. Хүсэлт гаргагчийн худалдах, худалдан авах гэрээ, бэлэглэлийн гэрээ болон түүнтэй адилтгах баримт бичиг;</p> <p>4.1.3. Хүсэлт гаргагч нь хуулийн этгээд бол улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, иргэн бол иргэний үнэмлэхийн хуулбар;</p> <p>4.1.4. Хүсэлт гаргагч нь мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, тээврийн хэрэгслийн төрөл, замын чиглэл, нэвтрүүлэх хилийн боомтын нэр, хугацаа;</p> <p>4.1.5. Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо, хэмжээ, боловруулалтын байдал (кагас боловсруулсан, түүхий, хөлдөөсөн, хөргөсөн, шинэ гэх мэт), савлалт, шошго, аюулгүй байдлын талаархи мэдээлэл;</p> <p>4.1.6. Боловсруулах үйлдвэрийн дугаар, нэр хаяг, байршил;</p> <p>4.3. Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг импортлох хүсэлт гаргагч иргэн, хуулийн этгээд нь дор дурдсан мэдээлэл, баримт бичгийн хамт мал эмнэлгийн байгууллагад ирүүлнэ. Үүнд:</p> <p>4.3.1. Мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо, хэмжээ, боловруулалтын байдал (кагас боловсруулсан, түүхий, хөлдөөсөн, хөргөсөн, шинэ гэх мэт), савлалт, шошго, аюулгүй байдлын талаархи мэдээлэл;</p> <p>4.3.2. Тухайн экспортолгч орны мал эмнэлгийн эрх бүхий байгууллагаас мал, амьтны эрүүл мэнд, бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдлын шаардлага хангасан эсэхийг баталгаажуулсан баримт, бичиг /олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээ/, шаардлагатай тохиолдолд мал эмнэлгийн лабораторийн дүгнэлт;</p> <p>4.3.3. Хүсэлт гаргагч нь мал, амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, тээврийн хэрэгслийн төрөл, замын чиглэл, нэвтрүүлэх хилийн боомтын нэр, хугацаа;</p> <p>4.3.4. Хүсэлт гаргагч нь хуулийн этгээд бол улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, иргэн бол иргэний үнэмлэхийн хуулбар;</p> <p>4.3.5. Хүсэлт гаргагчийн худалдах, худалдан авах гэрээ, бэлэглэлийн гэрээ болон түүнтэй адилтгах баримт бичиг;</p> <p>4.3.6. Боловсруулах үйлдвэр нь хөдөө аж ахуй, эрүүл ахуй, үйлдвэрлэлийн зохицот дадлыг нэвтрүүлснийг нотлох баримт бичиг;</p> <p>4.3.7. Хоёр улсын мал эмнэлгийн эрх бүхий этгээдийн харилцан тохиролцсон нөхцөл, шаардлагыг хангаж буй эсэхийг нотолсон байх;</p> <p>4.3.8. Шаардлагатай тохиолдолд эрсдэлийн үнэлгээний дүн;</p> <p>4.6. Олон улсын мал эмнэлгийн гэрчилгээг 3 хувь үйлдэж, нэг хувийг иргэн, хуулийн этгээдэд, 2 дахь хувийг тухайн гаалийн бүрдүүлэлтэнд, үлдсэн хувийг үндсэн материалтай нь хавсарган хадгална. Зорчигчид олгож байгаа гэрчилгээг 2 хувь хэвлэсэн байна.</p>	Сөрөг	Д2, Д4
----	---	--	---	-------	--------

22	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2018 оны 04 дүгээр сарын 28-ны өдрийн А/99 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт	Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлийн тайлан хүлээн авах, хянах, баталгаажуулах журам	2.4. Ажил олгогч нь сарын тайланг дараах 2 хэлбэрээр ирүүлнэ. Үүнд: 2.4.1. Цахим хэлбэрээр 2.4.2. Хэвлэмэл хэлбэрээр /2 хувь үйлдэнэ/ 2.5.2. интернэтийн үйлчилгээг цахим аюул, заналаас урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн хамгаалалтаар дамжуулан авах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байх; 3.1. Хэрэглэгч нь нэгдсэн хамгаалалтад орсон төрийн интернэт хэрэглээний сүлжээг ашиглана. 5.3.1. төрийн байгууллагууд хооронд цахим мэдээлэл солилцох төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг байгуулж, хэвийн тасралтгүй, найдвартай ажиллагааг хангах, ашиглалт, үйлчилгээг эрхлэх;	Сөрөг	Д2, Д4
23	Засгийн газрын 2018 оны 30 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт	Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг ашиглах журам	3.2. Тусгай хэрэглээний мэдээлэл, холбооны сүлжээ нь дараах нөхцөл, шаардлагыг хангасан байна: 3.2.1. мэдээлэл дамжуулах өндөр хурдны өргөн зурвастай; 3.2.2. байнгын бэлэн байдалд, тогтвортой ажиллагаатай; 3.2.3. мэдээллийн аюулгүй байдал, нууцлалыг хангасан; 3.2.4. нийтийн үйлчилгээний сүлжээтэй харилцан холболт хийх олон улсын стандартад шаардлагыг хангасан техник, технологи, программ хангамжтай; 3.2.5. нөөц сүлжээтэй.	Эерэг	
24	Засгийн газрын 2018 оны 30 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралт	Тусгай хэрэглээний мэдээлэл, холбооны сүлжээ байгуулах, ашиглах журам	6.1. Энэ хуульд заасан нөхцөлийг хангасан аж ахуйн нэгж жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчээр бүртгүүлэх хүсэлтээ жижиг, дунд үйлдвэрийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага, эсхүл орон нутаг дахь тухайн асуудал хариуцсан эрх бүхий этгээдэд бичгээр, эсхүл цахимгаар гаргана. 6.2. Энэ хуулийн 6.1-д заасан хүсэлтэд дараах баримт бичгийг хавсаргана: 6.2.1. улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуульбар; 6.2.2. ажилтныг нийгмийн даатгалд хамруулсан тухай нийгмийн даатгалын байгууллагын тодорхойлолт; 6.2.3. эхлэлтийн баланс, эсхүл өмнөх жилийн санхүүгийн тайлан. 6.3. Хүсэлт гаргагч энэ хуулийн 5.1-д заасан нөхцөлийг хангасан гэж үзвэл хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдрийн дотор түүнийг зохих ангиллын жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчээр бүртгэж, тодорхойлолт олгоно. 6.4. Хүсэлт гаргагч энэ хуулийн 5.1-д заасан нөхцөлийг хангаагүй, эсхүл баримт бичгийн бүрдэл дутуу байвал үндэслэл бүхий бүртгэхээс татгалзсан хариуг ажлын 5 өдрийн дотор бичгээр мэдэгдэнэ.	Эерэг	
25	Монгол улсын хууль, 2019 оны 06 сарын 06 өдөр	Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай /шинэчилсэн найруулга/		Сөрөг	Д2, Д4

26	2019	<p>Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдрийн А/30 дугаар тушаалын нэгдүгээр хавсралт</p>	<p>Тэтгэвэр тогтооход шаардагдах баримт бичгийг бүрдүүлэх, хянах журам</p>	<p>Гурав. Өндөр насны тэтгэвэр тогтооход бүрдүүлэх баримт бичиг 3.1. Аймаг, дүүргийн нийгмийн даатгалын даатгалын хэлтэс нь тэтгэвэр тогтоолохоор энэхүү журмын 2.1-т заасны дагуу бүртгэгдсэн даатгуулагчийн баталгаажсан буюу Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай ХУУЛИЙН 25 дугаар зүйлийн 1.1.1.2.1.3.1.6.1.7 дахь хэсэгт заасан дор дурьдсан баримт бичгийг бүрдүүлнэ. Үүнд: 3.1.1. Тэтгэвэр тогтоолох тухай өргөдөл 3.1.2. Иргэний үнэмлэхний хуулбар 3.1.3. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн дагуу байгуулсан гэрээний хугацааг дуусгавар болгосон байх бөгөөд ажлаас чөлөөлсөн тухай тушаал, шийдвэр 3.1.4. Иргэний хуульд заасны дагуу байгуулсан гэрээний хугацааг дуусгавар болгосон байх 4.1. Малчин даатгуулагч нь өндөр насны тэтгэвэр тогтоолоход Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1.1.1.2.1.3.1.7.1.8.1.9 дэх хэсэгт заасан дор дурьдсан баримт бичгийг бүрдүүлнэ. Үүнд: 4.1.1. "Мал, тэжээвэр амьтад, малын хашаа, худгийн . оны тооллого"-ын жил бүрийн бүртгэл "А" дансны архивын лавлагаа 4.1.2. Малчин өрхийн гишүүний бүртгэлийн хуулбар болон баг, хорооны Засаг даргын тодорхойлолт 4.1.3. Эмэгтэй малчин даатгуулагч өндөр насны тэтгэвэр тогтоолох хүсэлт гаргасан тохиолдолд гэр бүлийн баталгаа, эсхүл архивын лавлагаа, шүүхийн шийдвэр 4.1.4. Албан журмаар даатгуулсан малчин даатгуулагчийн нийгмийн даатгалын дэвтрийн бичигт, баталгаажилт нь зохих журамд заасан шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд түүний малчнаар ажилд авсан, чөлөөлсөн тухай тушаал болон аймаг, дүүргийн нийгмийн даатгалын хэлтсийн архиваас "Нийгмийн даатгалын архивын ажлын заавар"-ын хавсралт НДАН#4 маягтаар гаргаж албажуулсан лавлагаа 4.1.5. "А" данс нь үрэгдсэн тухайн малчин даатгуулагчийн сум, хороо, багт 1995 оноос хойшхи хугацаанд мал маллаж байсан хугацааг нь нотлох боломжгүй бол "Даатгуулагчийн малчнаар ажиллаж, тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн хугацааг тодорхойлох сум, дүүргийн Засаг даргын дэргэдэх Зөвлөл"-ийн тогтоол Тав. Тахир дулугийн тэтгэвэр тогтооход бүрдүүлэх баримт бичиг Зургаа. Тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр тогтооход бүрдүүлэх баримт бичиг Найм. Цэргийн тэтгэвэр тогтооход бүрдүүлэх баримт бичиг <i>Гэх мэт эгтээдэд баримт бичгүүдийг бүрдүүлэхийг шаардсан байна.</i></p>	Сөрөг	Д2, Д4
----	------	--	--	---	-------	--------

27	2020	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын 2020 оны 9 дүгээр сарын 7-ны өдрийн А/93 дугаар тушаалын хавсралт	Нийгмийн даатгалд сайн дураар даатгуулахад баримтлах журам	<p>Арван нэг. Сайн дураар даатгуулсан тухай гэрээ байгуулахад бүрдүүлэх баримт бичиг</p> <p>11.1. Энэ журмын 5.1-д заасан даатгуулагч нь нийгмийн даатгалын хэлтэс (байцаагч) дээр биеэр ирж гэрээ байгуулах тохиолдолд дараах баримт бичгийг бүрдүүлнэ. Үүнд:</p> <p>11.1.1. Иргэний үнэмлэх</p> <p>11.1.2. Нийгмийн даатгалын дэвтэр (байхгүй бол шинээр нээлгэнэ)</p> <p>11.1.3. Зураг 1% (Нийгмийн даатгалын дэвтэр шинээр нээлгэх бол)</p> <p>11.1.4. Энэ журмын 5.1.3, 5.1.4-т заасан даатгуулагч эхийн хувьд хүүхдийн төрсний гэрчилгээ</p> <p>11.2. Иргэнд үзүүлэх үйлчилгээг цахимжуулах зориулалтаар энэ журмын 11.1.1, 11.1.4-т заасан баримт бичгийн мэдээллийг холбогдох эрх зүйн хүрээнд төрийн байгууллагын мэдээллийн сангаас цахимаар авч ашиглаж болно.</p>	Нейтрал	Д2, Д4
28			ХХААХҮЯ-наас Тусгай зөвшөөрөл олгоход бүрдүүлдэг баримт бичгүүд	<p>Тусгай зөвшөөрөл, лиценз авахад бүрдүүлэх бичиг баримт</p> <p>Малын генетик нөөцийг ашиглах үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл шинээр авахад бүрдүүлэх бичиг баримт</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хүсэлтийн маягт; • Тусгай зөвшөөрөл хүссэн албан тоот; • Аж ахуйн нэгжийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар, хувь хүний хувьд иргэний үнэмлэхний хуулбар; • Үйл ажиллагаа явуулах барилга байгууламжийн гаднах орчны аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор дүрс бичлэгийн техник, хэрэгсэл суурилуулж, энэ талаар цагдаагийн байгууллагын саналыг авсан байх; • Улсын тэмдэгтийн хураамж төлсөн баримт; • Тусгай зөвшөөрлийн гэрчилгээний үнэ төлсөн баримт; Улсын тэмдэгтийн хураамжийг УБ Банк дахь БЗД-ийн татварын хэлтэст Гэрчилгээний үнэ болох 5000 төгрөгийг Төрийн сан дахь ХХААХҮЯ-ны 100900019002 тоот дансанд тус тус тушаана. <p>Гэх мэт хэд хэдэн тусгай зөвшөөрөл байгаагаас жишээ болгож оруулав.</p>	Сөрөг	Д2, Д4
				Эерэг	12	
				Нейтрал	6	
				Сөрөг	10	

Удирдлагын академи,
Удирдлагын академийн гудамж -100,
Стадион Оргил -3, Хан-Уул, Улаанбаатар хот 17012

Судалгааны төв
Утас: 70132135
Цахим шуудан: researchcenter@naog.gov.mn
Цахим хаяг: naog.gov.mn